

ЕВРОПА ИНВЕСТИРА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ
Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони
Програма за развитие на селските райони 2014 – 2020г.

Въздействие на СВОМР върху социално- икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността

**Проучване и анализ на територията на МИГ Долна
Митрополия – Долни Дъбник**

Този документ е създаден по подмярка 19.4 „Текущи разходи и популяризиране на Стратегията за водено от общностите местно развитие“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ в изпълнение на Споразумение № РД50-26/05.04.2018 г. подписано с Министерство на земеделието, храните и горите за прилагане на подмярка 19.2 „Прилагане на операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 година, подкрепена от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони.

Обединени
Български
Консултанти

United
Bulgarian
Consultants

Ноември 2018 г.

Съдържание

1. Цели и методология	4
2. Същност на подхода ЛИДЕР/ВОМР	5
2.1. Какво е ЛИДЕР	5
2.2. ЛИДЕР/ВОМР и Общата селскостопанска политика	6
2.3. История на ЛИДЕР	7
2.4. ЛИДЕР в България	9
3. Водено от общностите местно развитие в Новия програмен период 2014-2020	12
3.1. ВОМР и Стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“, Общата селскостопанска политика и интегрирания териториален подход.....	12
3.2. ВОМР и Програма за селските райони в България (2014-2020)	15
3.3. Прилагане на ВОМР в България 2014-2020	18
4. Основни принципи на ЛИДЕР и ВОМР	21
4.1. Подрегионални територии. Местен териториален подход (член 32.2а).....	23
4.2. Партньорства, водени от общността. Подходи, основани на участие и партньорство (член 32.2б).....	24
4.3. Интегрирани многосекторни местни стратегии (член 32.2в)	24
4.4. Иновации (член 32.2г).....	25
4.5. Изграждане на мрежи и сътрудничество (член 32.2д).....	26
5. Предпоставки за прилагане на ВОМР на територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“	26
6. Как Стратегията на МИГ за ВОМР отразява потенциала и проблемите на територията, за да подобри социално-икономическото ѝ развитие	34
6.1 Териториален подход.....	34
6.2 Подход „отдолу-нагоре“ , партньорства, водени от общността	36
6.3 На базата на местните нужди и потенциал.....	40
6.4 Съответствие и йерархия.....	43
6.5.Свързаност на проектите и многосекторен подход	47
6.6.Иновативност	49
6.7.Сътрудничество и работа в мрежа	50
7. Предимства от прилагането на ВОМР	51
7.1.Малки проекти и местни бенефициенти, които иначе не биха получили подкрепа..	51
7.2.Водеща роля на хората, а не на политиките	51
7.3.Създава знания, умения и предприемачески дух у местните хора	52
7.4.Укрепва местната идентичност и осигурява пространство за общуване	52
7.5.Развива гражданското общество в селските райони.....	53
7.6.Променя с реални резултати ежедневиия живот на хората	53

7.7.Осигурява допълнителен достъп до европейските фондове	54
7.8.Стратегиите за ВОМР са по-гъвкави от други подходи	54
7.9.Гарантира балансираното и дългосрочно развитие на територията	55
7.10.Променя представата за местно самоуправление, подпомага децентрализацията..	55
7.11.Придава европейско измерение на местното развитие	56
7.12.Допринася за борбата с бедността, социалното изключване и обезлюдяването	56
8. Резултати от анкетно проучване от анализ на тема „Въздействие на СВОМР върху социално-икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността“	56
9. SWOT анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите.....	70
10. Добри европейски практики	73
10.1 Модернизация на стопанствата и преработвателните мощности	73
10.2. Диверсификация в неземеделски дейности.....	79
10.3. Общински проекти.....	85
10.4. Мерки за опазване на природното и културно наследство	89
10.5. Обучение	92
10.6. Работа в мрежа и сътрудничество.....	94
11. Препоръки към екипа на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ за успешна реализация на Стратегията и постигане на добри резултати за подобряване на социално-икономическото състояние на територията.....	97

1. Цели и методология

Целта на този анализ е да повиши знанията и уменията на екипа на МИГ относно принципите на подхода ВОМР и успешното му прилагане на територията и как може да бъде постигнато благоприятно социално-икономическо въздействие чрез реализирането на Стратегията и да бъде удовлетворена местната общност. Посочени са основните принципи на ЛИДЕР и ВОМР, практическата полза от реализирането на мерките на ЛИДЕР в предишния програмен период, а също така и редица добри практики от различни държави на ЕС, които могат да породят добри идеи за развитие и на местно ниво. Анализът е в помощ на по-прецизното избиране и предварително одобрение на предложените на МИГ проекти и осъзнаване на свързаността между тях във вид на интегриран и многосекторен подход, както и на необходимостта от създаване на ясни критерии за оценка. Изложени са качествените характеристики на Стратегията и доколко тя отговаря на местните нужди и потенциал и как са отразени желанията на заинтересованите страни. Не на последно място, повишеният експертен капацитет на членовете на МИГ и на местните лидери ще ги предпази от грешките, допуснати в миналите периоди от прилагането на ЛИДЕР/ВОМР, както и ще насочи вниманието им към препоръките за по-успешно осъществяване на Стратегията.

Методологията е базирана на анализ на стратегически документи, ситуационен анализ на документи на местно ниво, проучвания на място, анкетно проучване на нагласите на местната общност относно работата на МИГ, SWOT анализ, синтез и екстраполация във вид на изводи и препоръки. Използвани са „Стратегия 2020“, „Общата селскостопанска политика за устойчиво развитие на земеделието и селските райони“, Регламент 1303/2013 на ЕК, ПРСР 2014-2020 в България, Насоки за местните участници относно воденото от общностите местно развитие на Европейската Комисия/2014, Ръководство на воденото от общностите местно развитие в рамките на европейските структурни и инвестиционни фондове на МЗХГ/2017, Последваща оценка (ex-post) на Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. – заключителен доклад, изготвен от МЗХГ/ януари 2018. От документите на местно ниво са изследвани областния и общинските планове за развитие и тяхното съответствие с приоритетите на Стратегията. Потенциалът и проблемите на територията са проучени на място и чрез местни източници, използвани са актуалните данни на НСИ и Областната дирекция земеделие/Плевен. Проведено е анкетно проучване с 15 въпроса относно оценките към работата и качеството на местното партньорство досега, евентуалните проблеми и перспективи, както и степента на доверие у местната общност. На базата на анализирания данни е направен и SWOT анализ за силните и слабите страни, възможностите и заплахите при прилагането на Стратегията за ВОМР и положителното ѝ въздействие за социално-икономическото развитие на територията. По метода на екстраполацията са приведени редица добри практики от опыта на други МИГ, приложими на местно равнище. Дадени са препоръки за успешното и устойчиво съществуване на местното партньорство и са отправени предупреждения за евентуални проблеми, които могат да бъдат избегнати в работата му.

2. Същност на подхода ЛИДЕР/ВОМР

2.1. Какво е ЛИДЕР

Абревиатурата ЛИДЕР (LEADER) е съкращение от френски на: „Liaison entre actions de développement rural“ и означава „Връзки между дейностите за развитие на селските райони“. Играта на думи с английското „лидер“ подсказва, че това е подход, който от една страна разглежда развитието на селските райони комплексно и чрез свързани помежду си целенасочени мерки, съобразени с местните особености и проблеми, а от друга, това развитие се извършва от местните общности и местните лидери и дава възможност на хората да са отговорни за собственото си бъдеще.

ЛИДЕР/ВОМР насърчава местните хора в селските райони да търсят нови начини за повишаване конкурентоспособността на земеделието и икономиката като цяло, да използват максимално, но разумно териториалните си ресурси и да се борят с проблемите като застаряващо население и демографска криза, безработица, влошените социални услуги и социалната изолация на цели групи или райони. Идеята на ЛИДЕР е да допринесе за подобряването на качеството на живот не само на фермерите и техните семейства, а на цялото население на селските райони. Опитът досега показва, че ЛИДЕР наистина може да промени всекидневния живот на хората, като насърчава новаторското използване на потенциала на територията или новаторски решения на стари и нови проблеми.

Подходът ЛИДЕР/ВОМР е инструмент за участието на гражданите на местно равнище за разрешаването на социалните, екологичните и икономическите предизвикателства, пред които е изправена Европа днес. Това е подход, който изисква въображение и мобилизация на усилията, но със сравнително малки финансови инвестиции може да окаже значително влияние върху всекидневния живот на хората, да генерира нови идеи и обща отговорност за въвеждането им в практиката. ЛИДЕР/ВОМР е метод за включване на партньори на местно равнище - гражданското общество, бизнеса и публичните власти в разработването и прилагането на местни интегрирани стратегии, които помагат на своите региони и спомагат за преход към по-устойчиво бъдеще.

Основната идея на подхода ЛИДЕР/ВОМР се основава на разбирането, че поради многообразието на селските райони в Европа, техните различия и специфични потенциал и проблеми, стратегиите за развитие са много по-ефективни и ефикасни, ако се решават и прилагат на местно равнище от местните участници, придружени от ясни и прозрачни процедури, подпомагане от съответните обществени администрации и необходимата техническа помощ за разпространение на добрите практики. Разликата между ЛИДЕР/ВОМР и други по-традиционни политически мерки за развитие на селските райони се състои в това, че ЛИДЕР посочва как да се действа, а не само какво да се направи.

ЛИДЕР/ВОМР е инструмент на Общата селскостопанска политика, но показва на местните общности, че могат да предприемат конкретни стъпки към форми на икономическо развитие, които са по-интелигентни, по-устойчиви и по-приобщаващи в

съответствие и със Стратегията Европа 2020 – основният документ за развитие на ЕС в новия Програмен период. Териториалното развитие, като интегриран многосекторен подход, може да допринесе по различни начини за всички тематични цели на Стратегията, а не само за избраните като приоритетни в съответните Програми за селските райони на страните-членки.

2.2. ЛИДЕР/ВОМР и Общата селскостопанска политика

ЛИДЕР/ВОМР е компонент от Политиката за развитие на селските райони, която е част от Общата селскостопанска политика и в последните години е с все по-нарастващо значение. Тя поощрява устойчивото развитие не само на земеделието, но и на селските райони на Европа като цяло, като е насочена към решаването едновременно не само на икономически, но и на социални и екологични проблеми.

Общата селскостопанска политика е първата обща политика на Европейската общност (ЕО) и има ключова роля в изграждането на икономическата и политическата интеграция на страните-членки. Създадена през 1962 г., когато държавите основателки на ЕО се възстановяват от един дълъг период на хранителна криза, прилагането на ОСП стартира чрез субсидиране на производството на основни земеделски продукти, за да се осигури достатъчно храна за населението. Тази политика обаче, в един момент води до свръхпроизводство на някои земеделски продукти и е подложена на многократно реформиране. Фундаменталните промени, започнали през 1992 г. и продължаващи досега, радикално трансформират ОСП и понижават нивата на подкрепата, предоставяна на европейските фермери. Субсидиите за произведено количество земеделски продукти са заменени почти изцяло от директни плащания за фермерите, гарантиращи им приличен доход при условие, че изпълняват определени изисквания. Подкрепата за производството се пренасочва като подкрепа за производителите.

Основни **цели** на прилаганата в момента Обща селскостопанска политика са: - осигуряване на приемлив стандарт на живот на фермерите; - осигуряване на качествени храни за потребителите на разумни цени; - запазване на европейското наследство в селските райони; - опазване на околната среда.

Основните **инструменти** на ОСП са:

- директни плащания и пазарна подкрепа на земеделските производители (1-ви стълб);
- политиката на развитие на селските райони (2-ри стълб на ОСП), в която влиза и подходът ЛИДЕР/ВОМР

В края на осемдесетте години намаляването на темповете на икономически растеж, повишаване на нивата на безработица, демографска криза, обезлюдяване и други проблеми, особено силно изразени в селските райони, става причина Европейската комисия да предложи набор от мерки за подобряване на самите селски райони - започва процес на промяна и насочване към ефективно и устойчиво земеделие, подкрепа за земеделието, отговорно отношение към околната среда и дългосрочната жизненост на селските райони като цяло. Една от мерките, въведени от Комисията през 1991 г. с цел

повишаване на конкурентоспособността на производството и устойчивото развитие е наречена програма ЛИДЕР.

2.3. История на ЛИДЕР

Подходите за развитие на селските райони прилагани преди началото на деветдесетте години на 20 век се основават на подкрепата и субсидирането на различни сектори от селското стопанство с цел реструктурирането му според нуждите в момента и са на принципа „отгоре-надолу“ - осигурени от държавата схеми за подпомагане и плащане, в зависимост от националните специфики. Основната цел е производството на земеделска продукция за храна на достъпни цени, без да се държи сметка за вредите, нанасяни върху околната среда, изтощаването на почвите, косвени здравни рискове от интензивното ползване на химикали и добавки за отглеждане на животните, обезлюдяването на малките населени места, безработицата, предизвикана от механизацията, демографските процеси, културното изоставане в по-малките региони и общности. В края на 20 век, а и в днешно време селското стопанство вече представлява твърде малка част от икономиката на развитите страни, включително и на тези от Европейския съюз (между 2 и 4% от националните БВП, за България – 4,3%). Въпреки това, като са отчетени новите фактори, публичната намеса се увеличава, като вече е насочена към политики за цялостно развитие на селските райони. Към помощта за традиционното функциониране на първичната дейност, а именно, производство на хранителни продукти, се добавят още подпомагане на устойчивото развитие, борба срещу промените на климата, териториално благоустройство и ландшафт, диверсификация и повишаване жизнеспособността на селската икономика, производството на възобновяема енергия, биологично производство. Отчетен е и фактът, че подходът „отгоре-надолу“ често не обхваща напълно местните специфики и проблеми достатъчно добре, тъй като се води от по-общи принципи и не насърчава местните общности сами да се погрижат за своето бъдеще. Прилагането на „ЛИДЕР“ започва през 1991 г. с цел подобряване на потенциала за развитие на селските райони, като се разчита на местната инициатива и умения. Променящата се Обща селскостопанска политика отчита разнообразието на селските райони и местности, богатите местни идентичности и нарастващото значение, което обществото отдава на високото качество на околната среда.

В началото ЛИДЕР е малка инициатива в рамките на Европейския съюз, финансирана от Земеделския фонд на Общността (ФЕОГА) и започва с 217 партньорства (МИГ). До момента на присъединяването на България към ЕС има три поколения ЛИДЕР: ЛИДЕР I (1991-1993), ЛИДЕР II (1994-1999) и Лидер+ (2000-2006).

	Брой МИГ	Обхваната територия	Обем на финансиране
ЛИДЕР I	217	367 000 кв. км	442 млн. евро
ЛИДЕР II	906	1 375 144 кв. км	1 755 млн. евро
ЛИДЕР +	1 893	11 577 386 кв. км	2 105,1 млн. евро

По ЛИДЕР I помощ получават около 17 000 бенефициенти, принадлежащи към най-различни групи - земеделски производители, малки предприятия, асоциации и др., изпълнени са над 22 000 проекта, от които 8 500 свързани с развитие на туризма, 3 500 с развитие на МСП и само 3 300 за земеделие, като мнозинството от проектите са малки, свързани с нематериални инвестиции, каквито до преди това рядко са били осъществявани в селските райони. ЛИДЕР II включва 4 мерки – Придобиване на умения; - Програми за иновации в селските райони; - Между национално сътрудничество; - Работа в мрежа и оценка. Основният фокус пада върху мярката за иновациите, за която са похарчени между 71 и 98% от бюджетите. Броят на подпомагани МИГ нараства с над 400%, като най-голямото нарастване идва не от разширяването, а от старите страни-членки. Увеличава се и покритието на териториите, обхванати са над 50 млн. души в селските райони на ЕС. ЛИДЕР + е с общ бюджет от 4 187 523 889 евро (заедно с националните съфинансирания) , като най-високи бюджети са в Испания (811 млн.), Франция (546 млн.), Германия (513 млн.), Италия (490 млн.), броят на МИГ се увеличава двойно, покрита е над половината от територията на селските райони в Европа и е обхванато около 1/3-та от населението.

С Регламента на Съвета (ЕС) 1698/2005г. подходът ЛИДЕР става задължителен елемент от политиката за развитие на селските райони на ЕС. Основна причина за това е успехът на предишните етапи. Подходът предизвиква значителен интерес на национално, регионално и местно ниво с възможностите си да решава проблеми чрез нови форми на партньорство и сътрудничество. За програмния период 2007 – 2013 година ЛИДЕР вече не е самостоятелна програма, а отделна ос във всички национални Оперативни програми за развитие на селските райони на страните от ЕС и е интегриран подход, хоризонтална ос, обединяваща и способстваща реализирането на останалите оси. Това създава нови възможности за използване на подхода ЛИДЕР на базата на много повече дейности за развитие на изостаналите селски райони, отколкото в предходните му три етапа. Финансирането за оста ЛИДЕР идва от новия Европейски Земеделски Фонд за Развитие на Селските Райони (ЕЗФРСР). Броят на партньорствата, в сравнение с началото се увеличава над десет пъти до 2 321 МИГ в края на периода, с общ бюджет на ЕС от 5,500 млн. евро, или 6% от ЕЗФРСР. Тези средства са мобилизирали допълнителни 3,072 млн. евро в националното публично финансиране, като на всяко партньорство (МИГ) са отпуснати средно от обществения бюджет по около 3,8 млн. евро за целия период. Публичното финансиране привлича и значителни суми като частни инвестиции. Средствата се използват за подпомагане на хиляди, обикновено малки проекти за добавяне на стойност към местни хранителни продукти, диверсификация, подобряване на селскостопанските услуги, екологични подобрения, малки инфраструктурни проекти, обновяване на селата и обучение. Тези малки проекти допринасят за подрегионални тематични инициативи, например в областите на селски туризъм или брандинг и маркетинг на местни продукти, които са в състояние да допринесат за икономическото развитие и решаване на социалните проблеми в даден район. В последните оценки за ЛИДЕР са констатирани значителни подобрения в селскостопанските услуги и качеството на живот, диверсификацията, околната среда,

включването на групи като жените и младите хора, управлението и изграждането на капацитет, както и са създадени хиляди нови работни места.

2.4.ЛИДЕР в България

В България Лидер стартира като част от ПРСР 2007-2013, с известно закъснение през 2009 година, когато се дава начало на мерките в рамките на четвъртата ос на ПРСР, които имат за цел да се изгради местен капацитет за прилагането на ЛИДЕР и да се подкрепи изпълнението на местни стратегии за развитие. Общият бюджет на интервенциите по ЛИДЕР е в размер на 76 988 306 евро. За самото прилагане на Стратегиите са изхарчени 39 248 127,41, което е 73,76% от първоначалния бюджет. Намалени са и средствата по останалите мерки на Ос 4. Подготвителната мярка стимулира огромен интерес и са подадени 136 заявления за изграждане на МИГ на кандидати от 181 от селските общини (78% от общините). Общо по подмярка 431-2 са сключени 102 договора с потенциални МИГ, а от тях са изпълнени 90. 137 общини (60%) от общия брой на общините в селските райони на България, които към този момент са 231, са със създадена Стратегия за местно развитие.

Общо подкрепените стратегии по двете покани обаче са само 35, обхващащи 57 общини, 1112 населени места или 24.7% от селските общини с население от 800 758 души или 25% от населението, и територия от около 25,8 хил. кв. км или 27.8% от територията на селските райони. Липсата на достатъчно средства се явява единствената пречка за постигане на по-високи нива на изграден местен капацитет чрез подкрепа на повече МИГ. В Северозападния район са създадени 6 МИГ, в Северния централен – 3 МИГ, Североизточния – 4 МИГ; Югоизточния – 6 МИГ; Южния централен – 9 МИГ и в Югозападния – 7 МИГ. Само на територията на областите Видин, Кюстендил, Русе, Плевен, Силистра и Сливен не се прилагат Стратегии за местно развитие по подхода ЛИДЕР. Приетият тогава подход е стратегиите да се финансират единствено от ЕЗФРСР, тоест еднофондово, което гарантира по-висока степен на предвидимост и контрол върху разходваните средства, но ограничава бюджетите и лишава местните играчи от възможността за гъвкавост в интегрираните подходи за решаване на различни проблеми.

Според Доклад за оценката на ПРСР и ЛИДЕР на Дирекция „Развитие на селските райони“ от януари 2018 г., поставената цел за брой подпомогнати МИГ е изпълнена на 70% (35 при заложили 50), а по отношение на индикатора, свързан с общата площ, обхваната от МИГ, изпълнението е 72% (25 800 кв.м. от заложили 36 000 кв.м.). Изпълнението на индикатора, свързан с население, обхванато от МИГ, е 64% (постигнато 801 688 д. при индикатор 1 260 000 д.).

В програмния период 2007-2013 като част от изпълнението на местните стратегии за развитие са подписани договори по 1 221 проектни предложения. Очевидно е, че МИГ успяват да мобилизират местните общности да подадат проекти, като в някои от случаите общият размер на подадените проекти надвишава два пъти предвидените средства. По информация от МЗХГ общият брой на подадените към МИГ проекти е 1 908 бр. или 140 % от одобрения бюджет по мярка 41. След приключване на

оценителните комисии към ДФЗ – РА одобрените проекти са 1 588 бр. До подписване на договор достигат 1 221 бенефициенти. Общо изплатената субсидия по реализираните проекти е в размер на 76 741 501,69 лв. което е 99 % от актуализирания бюджет по мярка 41, а броя изпълнени проекти са 1 170.

Най-много проекти има по Ос 3 - „Качество на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика“ – 619 проекта, като 291 от тях са Мярка 312 „Подкрепа за създаване и развитие на микропредприятия“. Това са 65.8 % от сключените договори и 64.9 % от средствата в Стратегиите за местно развитие. 361 са проектите по Ос 1 „Подобряване на земеделския и горския сектор, като за Мярка 121 “Модернизиране на земеделските стопанства“ проектите са 307 - съответно 31.6 % от проектите и 33.1 % от средствата. Най-малък интерес се наблюдава по отношение на екологичните мерки за използване на земеделските земи и опазване на околната среда – само 17 проекта.

От направения анализ на заинтересованите страни и бенефициентите може да се заключи, че стопанският сектор заема най-голям дял в изпълнението на проекти от Стратегиите за местно развитие – 78 % от заинтересованите страни – ЕТ и физически лица, ЕООД, ООД, земеделски кооперации. Следват представителите на нестопанския сектор, които заемат 14 % от изпълнените проекти по стратегиите – 128 бр. читалища и неправителствени организации (НПО). Най-малък дял от заинтересованите страни заема публичният сектор с 68 бр. Тук се включват общини, професионални гимназии, институти, горски стопанства и местни поделения на вероизповедания, които представляват 8 % от изпълнените проекти по стратегиите.

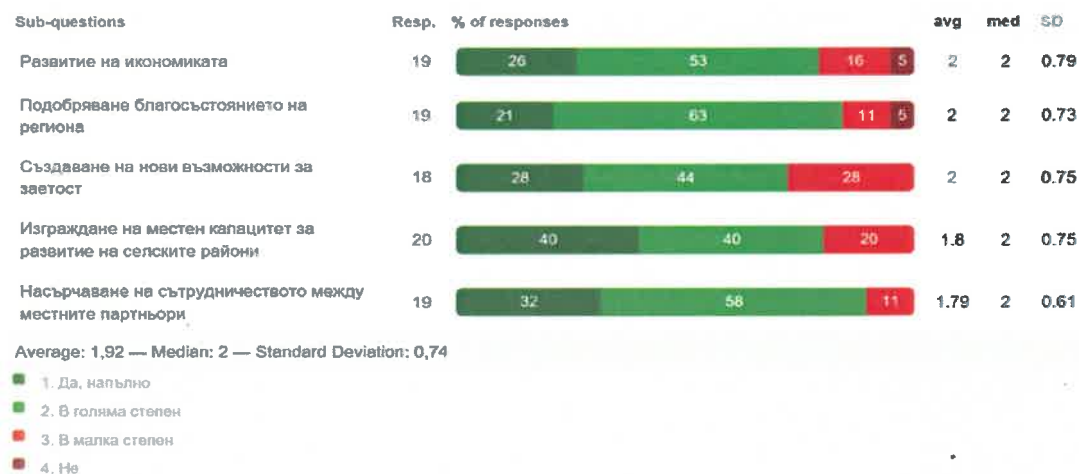
Въпреки че публичният сектор е представен с най-малко бенефициенти, много от реализираните проекти са свързани именно с подобряване на общинската инфраструктура, в която не са правени инвестиции в последните 20 години, както и с подобряване на средата за живеене в проекти на читалищни и училищни настоятелства, образователни институции, юридически лица с нестопанска цел и др. Подадените заявления от бенефициентите по тези мерки са 670 броя, а утвърдените проекти и сключени договори – 520. На второ място са земеделските производители, сключили 449 договори и микропредприятията - 290 бр. Най-висок интерес се наблюдава по отношение на разнообразяване на местната икономика, като предприемачеството е в основа на 535 договори, а заедно с туристическата инфраструктура услуги (101 броя) достигат над половината от финансираните договори.

При близо 90% от общините в селските райони, прилагали подхода ЛИДЕР 2007-2013 има **видими резултати** - вследствие реализацията на стратегиите на МИГ е модернизирано селското стопанство, подобрена е местната икономика, създадени са нови работни места, изградени са устойчиви инфраструктурни проекти, формирани са единни местни общности, проведени са редица дейности за съхраняване на местната култура и идентичност. Повечето бенефициенти изпълняват **за първи път проектни дейности с европейско финансиране**. Основната причина за това е изграденото

доверие към екипите на МИГ, които са постоянно на разположение в етапа на кандидатстване – от консултацията за избор на мярка, през предоставяне на съвети как най-правилно да се формулира и изпълни проектът и накрая градивен мониторинг върху изпълнението. Спецификата на проектите е, че те са **по-малки по размер, покриващи местни приоритети**, създаващи заетост и основно за разнообразяване на дейността на бенефициента. Като пример се дава прилагането на мерки 311 и 312 от стратегиите на МИГ в сравнение със същите от ПРСР, подкрепили основно къщи за гости и ВЕИ. По мерките на МИГ са създадени редица малки и полезни за местните общности бизнес инициативи, като автомонтьорски, фризьорски и туристически услуги, заведения за обществено хранене, занаятчийски работилници и др. По отношение на заетостта проектите на МИГ създават **общо 2 609 нови работни места**. В подкрепените МИГ са **наети общо 151 човека**. МИГ имат принос за постигане целите както на ПРСР 2007-2013, така и спомагат за реализация на общинските планове на 57-те общини, на чиято територия функционират или 28% от територията на селските общини в България, както и за децентрализацията, местното самоуправление и изграждането на местен административен капацитет.

Направеното в Доклада на МЗХГ проучване сред общини от селските райони показва много висока оценка за значението на подхода за местното управление и развитие. По-голямата част от респондентите са отговорили положително („да, напълно“ и „да, в голяма степен“), че съществуването на МИГ в даден селски район сериозно допринася за развитието на икономиката и подобряване на благосъстоянието на района. С категорично „не“ и на двата въпроса са отговорили едва 5%. Подобна е и оценката за създаване на нови работни места и заетост, както и за изграждането на местен капацитет за развитие на селските райони – съответно 28% и 40% с отговор „да, напълно“ и 44% и 40% с „да, до голяма степен“. Положително е възприето и изграждането на сътрудничество между местните партньори от публичните власти, бизнеса и гражданския сектор.

11. Смятате ли, че местната инициативна група (МИГ) допринася за:

Източник МЗХГ, 2018

Въпреки възникналите проблеми (бавна обработка на проектите от централната администрация, промени в стратегиите, забавяне на средства, бюрокрация), според оценките на Европейската Сметна палата по отношение на прилагането на подхода ЛИДЕР, България е класирана в групата на страните, постигнали административен капацитет по прилагането на подхода **над средното ниво** за Европейския съюз.

3. Водено от общностите местно развитие в Новия програмен период 2014-2020

3.1. ВОМР и Стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“, Общата селскостопанска политика и интегрирания териториален подход

В много държави от ЕС местните общности в началото на Програмния период за 2014—2020 г. и след икономическата криза са изправени пред нови предизвикателства и проблеми, които включват намаляване на конкурентоспособността на икономиката, не само в новите, но и в по-старите държави-членки, глобалното затопляне и изчерпване на ресурсите, застоя или намаляването на реалните трудови възнаграждения и стандарта на живот за голям процент от населението, нарастващо неравенство и социална поляризация и заплахите за системите за здравеопазване и социална сигурност, породени отчасти от застаряващото население и демографските промени, отчасти от намаляващите икономически показатели. Според доклад на Европейската комисия от 2014-та година, основните проблеми са: **безработицата** - между 2007 г. и 2013 г. в ЕС тя е нараснала средно с повече от 47 %, с особено тежки последици за младежите; **спад на вътрешното потребление** в много страни, което често води до свиване на пазарите за новите и за съществуващите фирми, включително и тези от селското стопанство и преработващата промишленост; **частните инвестиции** са затруднени или направо липсват в много държави, което създава допълнителни проблеми в намирането на финансиране, допълващо безвъзмездната помощ от ЕС за местните общности; **разходването на публичните приходи** се ограничава, което води до съкращаване на разходите за образование, здравеопазване, социални услуги и социални обезщетения, което пък означава по-малко работни места и оказва натиск върху местните органи да използват фондовете на ЕС за намиране на нови начини за разработване и предоставяне на основни услуги; **бедността и социалното изключване** се увеличават навсякъде в ЕС, като най-застрашени са общностите в малките региони; **изменението на климата** и необходимостта от преход към общество с ниски въглеродни емисии заемат централно място в политиката на ЕС, като това вече става хоризонтален приоритет във всички области.

Освен общите за Съюза проблеми, рязко се увеличават и **регионалните неравенства**, които имат икономическо, социално, демографско, инфраструктурно, инвестиционно, екологично и други измерения и са от една страна, между регионите в различните държави членки (стари-нови, север-юг), а от друга – между регионите вътре в самите държави. Неравенствата са формирани под влияние на различни фактори, една част от които са обективни – изолирано местоположение, неблагоприятен релеф и климат, надморска височина и т.н., а други са резултат от степента на историческо развитие -

икономика, задлъжнялост, демографски процеси, използване на природен, стопански, и културен потенциал, провеждана досега регионална политика. В много страни от ЕС, както и в България селските райони, особено тези, до които няма голям град, се характеризират с икономическа изостаналост, демографска криза, безработица, липса на социални услуги и влошена инфраструктура. До голяма степен това е резултат от урбанизацията - градовете и техните ресурси остават основен център за развитие на бизнеса и услугите, с удобствата си и повечето възможности за реализация привличат хора от периферните райони, като лишават селските райони от основния двигател за развитие – човешкия фактор. Регионалната политика на ЕС се опитва да обърне тази негативна тенденция, тъй като селските райони всъщност притежават сериозен природен, икономически и културен потенциал. Въпреки по-ниската си степен на развитие, тези региони представляват изключителна стратегическа възможност за социално-икономически напредък и чрез подходящи мерки могат да бъдат опазени от обезлюдяване и упадък. Необходимостта от прилагане на нова регионална политика се обуславя и от принципа на териториалната солидарност, който изисква създаването на относително равностойни условия на живот в отделните части на територията на страната и на целия ЕС.

Стратегията „Европа 2020“ е разработена с цел да се намери решение на някои от тези големи проблеми и е план за развитие с десетгодишна визия, който има за цел да коригира досегашния модел на икономически растеж, като предлага нов модел за: по-интелигентен растеж - изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации; по-устойчив растеж - насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите; по-приобщаващ растеж - стимулиране на икономиката с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване. Единадесетте тематични цели на ROP (Регламент (ЕС) № 1305/2013) трябва да гарантират, че европейските структурни и инвестиционни фондове съсредоточават ресурсите върху най-важните от тях, като това се отнася включително и за по-нататъшното прилагане на подхода ЛИДЕР/ВОМР.

За да допринесе за осъществяването на Стратегията, както и за изпълнението на специфичните задачи на отделните фондове съгласно заложените им цели в Договорите, включително икономическото, социалното и териториалното сближаване, всеки европейски структурен и инвестиционен фонд подкрепя следните тематични цели:

- ✓ Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите;
- ✓ Подобряване на достъпа до ИКТ и на тяхното използване и качество;
- ✓ Повишаване на конкурентоспособността на МСП и на селскостопанския сектор (за ЕЗФРСР), и на сектора на рибарството и аквакултурите (за ЕФМДР);
- ✓ Подпомагане на преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори;
- ✓ Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска;

- ✓ Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност;
- ✓ Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури;
- ✓ Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила;
- ✓ Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация;
- ✓ Инвестиции в образованието, обучението, включително професионално обучение за придобиване на умения и ученето през целия живот;
- ✓ Повишаване на институционалния капацитет на публичните органи и заинтересованите страни и допринасяне за ефективна публична администрация.

Политиката на ЕС за развитие на селските райони като част от **Общата селскостопанска политика** има за цел да помогне на селските райони на ЕС, за да се отговори на широкия спектър от икономически, екологични и социални предизвикателства на 21-ви век. Фондът ЕЗФРСР за настоящия програмен период е на стойност € 100 милиарда, като в допълнение страните членки следва да осигурят допълнително € 61 млрд.

Държавите-членки и регионите следва да изготвят своите **Програми за селските райони** въз основа на нуждите на техните територии и отнасящи се поне четири от следните шест общи приоритети на ЕС:

1. Насърчаване на трансфера на знания и иновациите в селското стопанство, горското стопанство и селските райони;
2. Повишаване на жизнеспособността и конкурентоспособността на всички видове селскостопанска дейност и насърчаване на иновативни селскостопански технологии и устойчивото управление на горите;
3. Насърчаване на организацията на хранителната верига, хуманното отношение към животните и управление на риска в селското стопанство;
4. Възстановяване, опазване и укрепване на екосистемите, свързани с селското и горското стопанство;
5. Насърчаване на ефективното използване на ресурсите и подпомагане на прехода към ниско въглеродна и устойчиви на климата икономика в секторите на селското стопанство, храните и горското стопанство;
6. Насърчаване на социалното приобщаване, намаляването на бедността и икономическото развитие в селските райони.

За програмния период 2014 – 2020 г. **интегрираният териториален подход** е избран от европейските институции за ключов инструмент в процеса на целенасочено въздействие за преодоляване на социалните и икономическите различия на териториите със специфични характеристики, сериозно изостанали или изоставащи в своето

балансирано развитие и насърчаване на техния устойчив растеж, отчитайки териториалните им специфики и потенциали. Европейската комисия определя териториалния подход като неразривно свързан с изпълнението на Стратегията 2020.

Разновидностите на инструментариума за прилагане на интегрирания териториален подход са:

- Интегрирани териториални инвестиции (за територии, чийто обхват не е регламентиран и чието финансиране може да бъде комбинирано от различни фондове);
- Водено от общностите местно развитие (за селските райони, в някои държави от ЕС и за отделни райони от градовете);
- Интегрирано устойчиво градско развитие (ОП Региони в растеж); - европейско териториално сътрудничество – трансгранични програми, макро-регионални и морски стратегии и програми.

В България реализирането на интегрирания териториален подход чрез ВОМР ще бъде приложен само за райони, отговарящи на спецификите и изискванията посочени в чл. 32 до 35 от Регламент 1303/2013 г. - на подрегионален териториален принцип - ниво община, група от съседни общини с предвиден обхват на населението между 10 000 и 150 000 жители.

3.2. ВОМР и Програма за селските райони в България (2014-2020)

С оглед на новите предизвикателства и в съответствие с целите на политиката на ЕС за развитие на селските райони, българската Програма за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г. има три цели:

1. Повишаване на конкурентоспособността и балансирано развитие на селското и горското стопанство и преработващата промишленост;
2. Опазване на екосистемите и устойчиво управление, използване на природните ресурси в земеделието, горското стопанство и хранителната промишленост, предотвратяване на климатичните промени и приспособяване към тях.
3. Социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социално включване и по-добро качество на живот.

За планираните интервенции по първата цел са отделени 22% от публичните разходи на Програмата, по втората – 48%, а по третата – 28%.

Програмата е структурирана около пет тематични приоритета и шестнадесет приоритетни области на политиката за развитие на селските райони. Освен това за постигане на специфичните цели на тематичните приоритети са програмирани интервенции, включващи стимулиране на иновациите и трансфер на знания и информация, като по този начин, тя адресира всичките приоритети/приоритетни области на политиката за развитие на селските райони на Общността.

Водено от общностите местно развитие (BOMP) е следващ етап на интервенция на подхода ЛИДЕР върху развитието на селските райони, като BOMP вече е отделна мярка от ПРСР - M19 Подкрепа за местно развитие по LEADER (BOMP — водено от общностите местно развитие) (член 35 от Регламент (ЕС) № 1303/2013). Запазен е най-важният принцип - „отдолу-нагоре“, така че местните общности да формулират, избират и одобряват приоритети и стратегия за интегрирано развитие на територията и общностите. Основната разлика между BOMP и предишните етапи на ЛИДЕР е в приложението на интегрирания подход на водене на политики за местно развитие. Една от големите задачи пред BOMP в развитието на селските райони е създаването на заетост, вкл. алтернативна и използването на местния потенциал за растеж, като се цели подобряване качеството на живот и доходите на местното население. BOMP се реализира чрез интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на конкретната територия и разработени въз основа на местните потребности и потенциал и реализирани от публично-частно партньорство (МИГ).

Основните приоритети на BOMP в периода 2014-2020 са свързани с:

- Насърчаване на социалното приобщаване и намаляване на бедността (тематична цел 9 от Споразумението за партньорство);
- Интегриран подход към околната среда, чрез съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност, вкл. дейности за превенция и управление на риска и за използване потенциала на културното наследство (тематични цели 5 и 6 от Споразумението за партньорство);
- Фокусиране върху иновациите чрез насърчаване на въвеждането им в практиката (тематична цел 1 от Споразумението за партньорство);
- Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила (тематична цел 8 от Споразумението за партньорство);
- Повишаване на конкурентоспособността на местните икономики и възможности за създаване на местен бизнес, включително чрез диверсификация, алтернативни дейности и устойчиво производство на аквакултури (тематична цел 3 от Споразумението за партньорство);
- Подобряване на качеството на образование и повишаване квалификацията на населението (тематична цел 10 от Споразумението за партньорство).

BOMP има потенциален принос за постигане и на тематични цели, свързани с иновациите, намаляване влиянието на промените в климата и опазването на защитените зони по Натура 2000, включени в Споразумението за партньорство.

Съгласно приоритетна област 6Б от Регламент (ЕС) № 1305/2013 основната цел на подхода е стимулиране на местното развитие в селските райони. С прилагането на подхода **BOMP се цели и постигане на следните специфични цели**, които могат да бъдат постигнати чрез финансиране от ЕЗФРСР:

- Развитие и стимулиране на предприемачество и устойчив бизнес;
- Развитие на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес;
- Развитие на практики и модели за добро управление и участие на заинтересованите страни в развитието на територията, като основа за териториално развитие;
- Развитие на териториална идентичност, маркетинг и марки на база на специфичния териториален потенциал и продукти от местен характер.

При определянето на бюджета е отчетена приоритетността на потребностите, потенциалната ефективност и взаимната допълняемост на мерките, поуките от предишния програмен период, а също и целите на Стратегията Европа 2020 и Общата селскостопанска политика, както и националните приоритети за тяхното изпълнение, определени в Споразумението за партньорство и други стратегически документи. ПРСР предвижда „изпълнението на местни стратегии за развитие, които имат достатъчна зрялост и ясна добавена стойност за развитието на териториите“, като цели подкрепата на 60 МИГ, обхващащи 30 % от населението на селските райони.

За да могат МИГ в стратегиите си да адресират адекватно най-важните проблеми на територията се планира прилагането на **два подхода за финансиране**. Първият е еднофондово финансиране по линия на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство. Вторият подход включва средства от повече от една програма/фонд, или т. нар многофондово (мултифондово) финансиране. При него средствата от двата посочени по-горе фонда, се допълват със средства от Европейския фонд за регионално развитие и Европейския социален фонд. Средствата от ЕСФ и ЕФРР за прилагане на подхода ВОМР ще бъдат в размер на 5% от разпределените средства от оперативни програми ОПИК, ОПРЧР, ОПРР, ОПНОИР, ОПОС. За прилагане на подхода ВОМР ще бъдат заделени 5% от Програмата за развитие на селските райони (ЕЗФРСР). По линия на ПМДР 2014-2020 планираният финансов ресурс за прилагане на ВОМР е около 17% от бюджета по ЕФМДР.

При многофондовото финансиране проектите по Стратегията за ВОМР могат да съчетаят в единна цел за развитие различните оперативни програми – бизнеса и развитието на земеделието с човешките ресурси и решаването на проблема с безработицата, развитието на туризма и диверсификацията на стопанствата с образованието и приобщаването на маргинализираните групи, селското стопанство и опазването на околната среда, културата и подобрената инфраструктура и т.н. Дори при еднофондово финансиране, дейностите по ВОМР могат да активизират и мобилизират местните общности чрез подпомагане на предварителни проекти за развитие, които впоследствие да се разраснат и да подобрят възможността на региона за достъп до други финансови източници – оперативни програми или частни инвестиции. От друга страна, ВОМР подпомага сектори и бенефициенти, които често не получават подкрепа

или получават само частична подкрепа по други програми, които действат в селските райони, като културни дейности, подобряване на природната среда, рехабилитация на архитектурните забележителности и сгради, селски туризъм, подобряване на връзките между производителите, преработвателите и консуматорите и др. Най-важното е, че ВОМР насърчава социално-икономическите партньори да работят заедно, да предоставят продукти и услуги, които произвеждат максимална добавена стойност в техния местен район.

3.3. Прилагане на ВОМР в България 2014-2020

След 2010 г. ЕК работи с нова методология за административно деление и 15 от областите в България се определят като предимно селски, 12 междинни и 1 като предимно градски район - София-град. По предишната методология като предимно селски са определени 20 области, междинни са 7 области, а София-град е предимно градска. Тоест, територията, определена като предимно селска в България, е намаляла с 22.7%, а населението с 19.2%. Освен това, за селски райони се считат тези, при които процентният дял на селскостопанската заетост е над средния за страната. Според класификацията на ПРСР 2014-2020, предимно селските райони, определени по европейската типология на „градски-селски“ райони на ниво област (NUTS 3), заемат 54% от територията на България и 37% от населението. Според националната дефиниция, селските райони се определят на ниво община (LAU 2) и включват територията на 231 общини, в които най-голямото населено място има население до 30 000 души. Селските райони заемат 81% от територията и 39% от населението на България. Според данните на НСИ за 2016-та година, обезлюдяването на българските села продължава, като от общо 4997 села в страната, 566 са без население, селата с едноцифрен брой жители е 409, 157 са населените места, в които няма нито един постоянен обитател, а с един жител в страната са 69 села.

Според доклад на МЗХГ за прилагането на ПРСР от март 2018 година, продължава да съществува **силна диспропорция в развитието на градските и селските райони**, както по отношение на икономическото развитие, така и по отношение на образователно равнище, демографско състояние, достъп до основни услуги и прочие. Данните показват, че разнообразието от дейностите в икономиката на селските райони в някои от общините е изключително слаба. Малкият процент хора в работоспособна възраст извън селското стопанство в селата са или безработни, или заети в публичния сектор. Все по-малко хора се занимават със селскостопански дейности, затова от особена важност е в селските райони да се правят инвестиции освен в аграрния, така и в неаграрния сектор, услугите и туризма. Слабото икономическо развитие на селските райони изисква разработването на различни алтернативи за заетост извън селското стопанство, съживяване и разнообразяване на икономиката и не на последно място – добро местно управление. Изоставането на аграрния сектор не е проблем за развитието на селските общини, но само при условие, че на негово място възниква друга икономическа дейност, осигуряваща устойчивост в развитието на съответния регион.

По отношение на самото **селско стопанство**, по данни на Евростат, брутната добавена стойност в земеделието намалява в последните години, като към 2017 г. формира 4,3% от общата добавена стойност, но остава значително над средноевропейските нива от 1,6%. Стопанствата в България са 254 410, като използваната земеделска площ е 4,6 млн. хектара. Налице е силно изразена биполярна структура – големите стопанства (СПО над 500 хил. евро) са 0,5% от общия брой, но ангажират 41% от площите и допринасят за 40% от произведената продукция. Малките стопанства (под 8000 евро СПО) са 86% от общия брой, ангажират 65% от заетите, при 6% използвани площи. През последните години се наблюдава значително намаление в броя на стопанствата - с цели 52% до 2014 г., което е съчетано с увеличение на обработваемата площ със 70%. Средният размер на стопанство в България се увеличава от 5,1 хектара на 18,3 хектара, изпреварвайки средно европейските нива от 16,1 хектара на стопанство. В цялата ПРСР, както и специално за прилагането на ВОМР **е идентифицирана нуждата от повишаване на жизнеспособността и устойчивостта на малките земеделски стопанства**. Малките земеделски стопанства имат ниска производителност и високи разходи поради неефективния си размер. При дял от 65% от заетите, малките стопанства допринасят за едва 13% от стандартния обем продукция. Развитието на устойчиви и жизнеспособни малки земеделски стопанства обаче е важен фактор за намаляване на риска за обезлюдяване на селските райони.

По вид на произвежданата продукция най-значим дял - 44% заемат производителите на зърнени, маслодайни и протеинови култури, където са 59% от площите и 11% от работещите. Втори по значимост е млечният сектор, който допринася за 8% от продукцията и 10% от работещите, следван от производителите на полски култури със 7% от производството, 10% от работещите и 22% от площите. По произведена продукция по основни цени и цени на производител растениевъдството в България се движи в синхрон със средно европейските тенденции, но при животновъдството има изоставане. При дял от 36% през 2008г. животновъдството намалява до 27% за 2017г. при средни стойности за ЕС от 43% за 2008 г. и 45% за 2017 г. Затова и в ПРСР, и при прилагането на ВОМР **е идентифицирана нуждата от повишаване на конкурентоспособността на стопанства в секторите мляко, месо, плодове и зеленчуци и етерично-маслени и лекарствени култури**. Въпреки „благоприятния агроекологичен потенциал и традиции, производството в тези сектори расте бавно или спада поради проблеми в производствените структури, забавена модернизация и ниска хоризонтална и вертикална интеграция и влошено състояние или неразвита публична инфраструктурата, която ги обслужва“.

По отношение на **заетостта и безработицата**, заетите в селското стопанство са над 625 хиляди (НСИ, 2016), като тенденцията е за намаляване на самонаетите и увеличаване на наетите лица. Намалението се дължи отчасти на демографската структура на ангажираните стопани - заетите над 65 г. възраст са 37% от всички, отчасти и на намаляване броя на стопанствата и увеличаване на площта им – в по-големите стопанства наетите да работят са повече. Сравнително нисък е дялът на жените – 22% от заетите. По данни на НСИ за 2016 г. в сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ са

ангажирани 18% от общо заетите лица. Заети в сектора са 625 хил. като 101 хил. са наетите лица (3,9% от общия брой) и 524 хил. са самонаетите (59% от общия брой). Преобладаваща част от заетите в сектора са мъже – 78%, като тези над 55г. са 63%, допринасящи за 83% от стандартната продукция, а тези под 45г. са 19%. Следователно, подходът ВОМР цели, освен модернизация на стопанствата и диверсификация на икономиката в селските общини, **създаване на нови работни места и „подмладяване“ на заетите в селските райони**, решаване на проблема с младежката безработица, социалното изключване на маргинализираните групи и обезлюдяването на селата.

Производството на храни в България и броя на предприятията се увеличават с по-бързи темпове спрямо средните стойности за ЕС. До 2015 г. инвестициите в сектора на храни са около 33% при средни стойности за ЕС от 16%. При производството на напитки стойностите за периода са около 43%, при средни стойности за ЕС от 19%. По данни на НСИ през 2015 г. в производството на храни и напитки работят 6182 предприятия, като заетите са над 91 хил. души. По добавена стойност по факторни разходи най-голям дял заема производството на напитки, следвани от производството на хляб и хлебни изделия, където е и най-високият дял на заетите – 35% или 28 хил. души. Като структура производството на храни се доминира от **микропредприятията** заемащи 71,5% от общия брой, малките и средни предприятия са 28%, като големите (над 250 души персонал) са едва 24 или 0,5%. Големите предприятия обаче допринасят за 24% от добавената стойност, докато микропредприятията едва 5%. Основната част или 70% от добавената стойност се дължи на малките и средни предприятия в сектора. Според анализа в ПРСР 2014-2020 г. относно хранителната промишленост „основните проблеми на сектора са ниската производителност на труда, остаряла техника и сграден фонд, и ниската енергийна ефективност. Инвестициите в иновации в материални и нематериални активи помагат за развитието на сектора, но високите инвестиционни разходи за въвеждане на иновации, трудният достъп до финансиране и трансфер на знания и технологии са пречки пред развитие на този процес. Отчетено е, че **развитието на преработвателните сектори** е важно и за конкурентоспособността на земеделското производство, и за останалите вертикално свързани сектори, и е определена необходимостта от подпомагане на технологичното обновление в хранителната промишленост.

По отношение на **икономиката в селските райони**, по данни на НСИ в тях развиват дейност 97,6 хил. фирми, в които са заети 501 хил. души или около 25% от всички заети в страната. Преобладаваща част са микро-фирми – 90 хил., които осигуряват заетост на около 170 хил. души. Гъстотата на фирмите в селските райони е 34 фирми на хиляда души население, което е близо два пъти по-ниско отколкото в градските райони – 61. Инвестициите и производителността на труда в селската икономика са ниски. Икономиката на селските райони е с **ниска степен на диверсификация**. Развитието на неземеделските сектори се спира от по-лошите инвестиционни възможности, по-високият инвестиционен риск и разходи, ниските доходи и високата бедност, по-ниското

качество на работната сила и публичната инфраструктура, достъпа до информация и обучение, консултации и кредит.

Индустриалният сектор създава около една трета от добавена стойност и заетостта в селските райони - съответно 37% от БДС и 27% от заетостта. В много от районите индустрията е слабо интегрирана в местната икономика, слабо е и развитието на секторите, които добавят стойност към произвежданите първични продукти или оползотворяват други местни ресурси. Секторът на услугите създава около половината от добавена стойност в предимно селските райони - 52% и има значително по-малък дял в заетостта - 40%, като преобладаващият дял се пада на публичните услуги, търговията, хотелиерството, ресторантьорството и транспорта. Затова и при прилагането на ПРСР и ВОМР трябва да се отчете, че селските територии имат голям **потенциал за развитие на устойчив туризъм** чрез опазване и експониране на природното и културно наследство и насърчаване на приемствеността по отношение на живото наследство и традициите. Като цяло потенциалът не се използва напълно, поради слабото развитие на регионални туристически продукти, неразвити публично-частни партньорства, недобра туристическа инфраструктура и затруднен достъпност на част от териториите, неразвити атракции и отсъствие на обучен и квалифициран персонал и експертиза.

Поради така очертаната картина на селските райони и земеделието в България, ПРСР предвижда засилената роля на местните общности при реализацията на европейски проекти чрез Воденото от общностите местно развитие. За изпълнение на Стратегии за ВОМР след първата и втора покана, са одобрени общо **64 местни инициативни групи**, което представлява преизпълнение на индикатора за одобрени МИГ (60 броя), заложен в ПРСР. Чрез участието във финансирането на подхода ВОМР на 6 програми, подкрепени от 4 европейски структурни и инвестиционни фондове, одобрените Стратегии са за 364 милиона лева, като МИГ, които ще се финансират по повече от един фонд (многофондови стратегии) са 38 броя.

4. Основни принципи на ЛИДЕР и ВОМР

Подходът ЛИДЕР се разглежда като алтернатива на секторните интервенции „отгоре-надолу“, които разграничават икономиката от социалния живот, опазването на околната среда и развитието на човешките ресурси. ЛИДЕР използва подхода „отдолу-нагоре“ и съчетава стандартните мерки с културните традиции, иновациите, екологията и цели не само решаване на текущи проблеми, а комплексното и устойчиво развитие на селския район. Този модел на развитие се разглежда не само като икономическа концепция, а като процес, който обхваща всички условия за живот и променя акцентите от инвестиции в материални мощности в инвестиции в знания, умения и предприемачество за местното население. Успехът на ЛИДЕР се дължи на седемте му вече утвърдени и **широко известни принципи**:

Териториален подход: Подходът ЛИДЕР се прилага върху даден район, който обхваща малка, хомогенна, социално свързана територия, често характеризирана от общи традиции, местна идентичност, чувство за принадлежност или общи нужди и очаквания. **Подход „отдолу-нагоре”:** От всички принципи на ЛИДЕР този е най-важният и означава, че местните хора участват във вземането на решения за стратегията и избора на приоритети, които да бъдат следвани. **Подход на публично-частните партньорства** – създаване на местни инициативни групи (МИГ). Те имат за цел да идентифицират и осъществят стратегията за местно развитие, като вземат решения за разпределянето на финансовите ресурси и управлението им, трябва да обединяват партньорите от обществения и частния сектор, да бъдат добре балансирани и представителни за съществуващите местни групи по интереси. **Новаторски подход:** ЛИДЕР може да играе важна роля за стимулиране на нови подходи за развитие, като новаторството трябва да се разбира в широк смисъл – нов продукт, нов процес, нова организация или метод за действие. Такова новаторство се стимулира, като на МИГ се предоставят широки граници на свобода и гъвкавост във вземането на решения за дейностите, които те искат да подкрепят. **Интегриран подход:** Стратегията за местно развитие трябва да има многосекторна насоченост, като интегрира няколко сектора на дейности. Проектите, съдържащи се в местните стратегии, трябва да бъдат свързани и координирани като едно цяло. Интегрирането може да засяга и дейности, извършвани в един-единствен сектор или специфични групи от дейности, или задължителни връзки между различните икономически, социални, екологични аспекти на развитие. **Работа в мрежа:** Мрежите обхващат обмяна на опит и ноу-хау между МИГ, администрациите и организациите, участващи в развитието на селските райони, независимо дали са директни бенефициенти по ЛИДЕР. Мрежите са начин за споделяне на добрите практики и за разпространяване на иновациите. Съществуват различни видове мрежи: институционални, национални, регионални и местни. **Сътрудничество** : това е нещо повече от създаване на контакти между две МИГ. Това са общи проекти на местните инициативни групи или групи по ЛИДЕР в други райони или страни в ЕС и не е просто обмяна на опит. Сътрудничеството трябва да включва изпълнение на конкретна обща идея и действие, в най-добрия случай управлявани под обща структура.

През новия Програмен период **принципите на ВОМР** са преформулираните принципи на подхода ЛИДЕР и са записани в Регламент № 1303/2013 (РОР), като обосновката за използване на ВОМР е, че тези принципи подобряват резултатите, постигнати от традиционните, централизирани подходи „отгоре-надолу“. Упоменато е и това, че ВОМР не трябва да се разглежда като конкуренция или противоречие на подходите „отгоре-надолу“ на националните, регионалните или местните власти, а по-скоро като инструмент, който взаимодейства с тях, за да се постигнат по-добри общи резултати. Според Член 32, параграф 2 от РОР

Воденото от общността местно развитие е:

- фокусирано върху конкретни подрегионални територии;
- водено от местни групи за действие, съставени от представители на публичния и частния местен социо-икономически интерес, като на ниво вземане на решения нито публичният сектор, съгласно определението в националните правила, нито която и да било от групите, представляващи конкретните заинтересовани страни, представлява повече от 49 % от правата на глас;
- се извършва чрез интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на района;
- разработено, като се имат предвид местните потребности и потенциал, и включва иновативни характеристики в местния контекст, изграждане на мрежи и - където е целесъобразно - сътрудничество.

4.1. Подрегионални територии. Местен териториален подход (член 32.2а)

Средствата се съсредоточават в териториите, които се нуждаят най-много и които могат да ги използват най-добре. Решенията се адаптират гъвкаво за да отговорят на разнообразните потребности и възможности – в подходящо време и на подходящо място.

По-малките територии са част от по-голям регион и затова развитието им чрез стратегии за ВОМР се разглежда и като част от регионалното развитие. „Основен върху района“ означава местен, специфичен, еднороден като природни и икономически условия, човешки ресурси, култура, общо минало и планиране на общо бъдеще. За местния териториален подход е важно районът да е от една страна достатъчно малък, за да възприеме идентичностите на местните общности като движещ фактор за местно развитие, а от друга страна да е достатъчно голям, за да може да има капацитет за реализация на конкретни проекти и да действа ефективно като партньор в глобални мрежи. Не е нужно районът, да отговаря на предварително дефинирани административни граници, затова подходът ВОМР се прилага на територията на една или няколко общини, в крайбрежните райони, а в някои държави от ЕС и в квартали и обособени зони от градовете. Дефиницията на „специфична територия“ не е универсална или статична - тя се развива и променя според икономическите и социални критерии, като единственото условие е потенциалът и проблемите, както и визията за развитие да са общи за нея. Така се улеснява точната оценка на местните силни и слаби страни, заплахи и възможности, вътрешен потенциал, както и идентифицирането на основните проблеми, забавящи устойчивото развитие. Чрез местния териториален подход по-прецизно се планират дейностите, отговарящи на реалните нужди на района и основани на местните конкурентни предимства, както и прилагането на тези дейности става по-ефективно. Тази гъвкавост на мерките, според

нуждите е основно преимущество при съставянето на стратегии, защото територията на МИГ се определя единствено от обективните предпоставки.

4.2.Партньорства, водени от общността. Подходи, основани на участие и партньорство (член 32.2.б)

Съвместна отговорност и принадлежност. Не доминира нито една от групите, представляващи конкретни интереси, независимо дали са обществени или частни. Партньорството мобилизира знанията, енергията и ресурсите на местните участници

Главни действащи лица по подхода BOMP са местните хора и различните местни групи с икономически или социални интереси – бизнесът, гражданския сектор, представители на публичните власти. Както вече се каза, подходът „отдолу-нагоре” е най-емблематичната характеристика на ЛИДЕР/BOMP – местните действащи лица определят потенциала, проблемите и приоритетите за развитието на територията и изграждат стратегията за местно развитие според тях. Съществен елемент е създаването на управленски и предприемачески капацитет у местните общности. Резултат от участието им в дейности по BOMP е и придобиването на увереност, че могат активно, да влияят върху съдбата на района, в който живеят, повишава самочувствието им и засилва усещането за местна идентичност, променя възприятията им за местата, в които живеят и ги стимулира да търсят нови решения за добавяне на стойност не само към конкретни сектори, а и към цялата територия. Широкото обществено участие на местна основа е фактор със силно положително влияние върху прозрачността при управленските процеси. Партньорствата, водени от общността, се осъществяват чрез създаването на Местни инициативни групи., които имат за цел, да идентифицират и осъществят стратегията за местно развитие, като управляват и разпределят финансовите ресурси. МИГ трябва да са добре балансирани и представителни за всички заинтересовани групи на местна основа, бизнесът и гражданското общество (НПО) трябва да съставят поне 50% от местното партньорство. МИГ могат да бъдат създадени специално за да получат достъп до финансиране , или да са основани върху предварително създадени партньорства, както и да имат различни форми на регистрация в държавите от ЕС. Съчетанието между публичното взимане на решения чрез представителството на общността (общо събрание) и екипа от професионалисти (експерти) за обработката на проекти прави местните инициативни групи изключително подходящи за позитивното развитие на местното самоуправление и децентрализацията.

4.3.Интегрирани многосекторни местни стратегии (член 32.2в)

Действията се подсилват взаимно и надграждат върху силните страни на региона. Връзките са подобрени хоризонтално с други местни участници и вертикално с други нива на доставката или вериги на доставки. Може да има различни приоритети и входни точки.

Приоритетите и мерките в местните стратегии трябва да бъдат свързани и координирани, за да гарантират цялостното устойчиво развитие на района и комплексните подходи при решаване на проблемите. Този принцип е основан на подхода на синергия между дейностите от споразуменията за партньорство. Интегрирането може да е търсене на връзки и взаимодействия между различни сектори (примерно земеделие и околна среда, земеделие и туризъм), различни дейности в рамките на един сектор (примерно модернизация на селското стопанство, която създава работни места и приобщава маргинализирани групи), взаимодействие между участниците от различните икономически, социални, екологични групи за разрешаването на общ проблем (примерно борба безработицата и бедността). Най-важен в случая е системният подход – възприемането на потенциала и проблемите като едно цяло. Това поражда нови възможности и предприемачески умения за местно развитие, акцентирайки върху връзките между различни сектори, както и между частни, публични и граждански дейности. Мултисекторният подход е важен фактор и за повишаване управленския капацитет на местните участници. Комплексната гледна точка върху процесите и връзката между дейностите на МИГ и останалите сектори от икономиката и социалния живот дава нова визия и нови подходи за развитие на селските райони.

4.4.Иновации (член 32.2г)

В местния контекст, методът генерира нови начини на мислене и действие - нови пазари, нови продукти, услуги, методи на работа и социални иновации.

Понятието „иновация“ трябва да бъде разглеждано в много широк смисъл. Това може да е получаване на готово ноу-хау от малките стопанства и предприятия, които са с остаряла техника и се нуждаят от модернизация, което ще им позволи и да развиват дейности, каквито не са могли до момента и да станат по-конкурентоспособни. Може да означава създаването на нов продукт, нова марка или нов производствен процес, трансфер на научни знания чрез посредничеството на МИГ, тъй като селските райони имат сравнително ниско ниво на човешки и материални ресурси и поддържат слаби връзки с центровете за изследвания и обучение. Но иновацията при подхода ВОМР означава най-вече търсене на новаторски подходи при решаване на съществуващи проблеми, често пъти неочаквани и нестандартни проекти с огромен принос към добавянето на стойност към територията – съчетаването на модерно изкуство с природните ресурси, намиране на туристически потенциал в обекти, които не са смятани за такъв, приобщаване на групи в риск чрез създаване на нов производствен процес, съчетаване на културното наследство с възпитанието на децата, овластяване на жените и опазване на местната идентичност и т.н. – все успешно реализирани дейности от различни МИГ при предишните етапи на прилагане на подхода ЛИДЕР. Такъв тип новаторство стимулира повече свобода и гъвкавост във взимането на решения.

4.5.Изграждане на мрежи и сътрудничество (член 32.2д)

Местните области и общности се учат едни от други и намират съюзници за укрепване на позициите им в световната икономика.

Изграждането на мрежи за взаимодействие на хоризонтално и вертикално ниво е един от принципите, гарантиращи успех на местното развитие. Чрез мрежите се обменя опит и добри практики, надграждат се и се обогатяват резултатите, получени от различни участници в процеса. Мрежите могат да са между различни бенефициенти на местната стратегия, между различни сектори на икономиката, между бенефициенти и други институции, които не са ангажирани пряко с изпълнение на проекти (примерно училища, центрове по изкуства, местни хотели и ресторанти, здравни заведения и др.), мрежи на ниво МИГ при взаимодействието му с различни местни, регионални и държавни институции, мрежи между селски райони или различни МИГ. Мрежите създават връзки между хората, проектите, институциите и целите селски райони, като по този начин увеличават капацитета им за развитие. Мрежите могат да бъдат неформални и институционални. Институционалните мрежи се финансират от ЕК, която поддържа и стимулира мрежовите структури на ВОМР на европейско и национално равнище, като свързва групите с администрацията и други партньори. През новия Програмен период официално съществува Европейска мрежа за развитие на селските райони, както и във всяка държава трябва да има Национална мрежа за развитие на селските райони. Мрежи и асоциации на местните инициативни групи са създадени с доброволно участие и на национално ниво.

Под „сътрудничество“ се разбира не само обмяната на опит, но и реализирането на общ проект на две или повече МИГ, който решава общи проблеми или създава по-голям капацитет за добавяне на стойност – например опазване на общо културно наследство, общ маркетинг или марка за регион, който е на територията на две държави, опазване на местната идентичност на групи, които са пръснати в различни райони на Европа, общи туристически предложения, културни коридори и т.н. Сътрудничеството може да е вътрешно-териториално – между различни МИГ в рамките на една и съща държава, както и транснационално – МИГ от поне две държави-членки или с групи в трети страни, които използват подобен на ВОМР подход.

5. Предпоставки за прилагане на ВОМР на територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“

Местното развитие, според определението на Европейската комисия е „политика за икономическо развитие, покриваща по-малка териториална единица“. Въпреки че зависи от спецификите на местните условия, то е част от регионалното, а и от национално развитие и може да бъде стимулиращ или задържащ фактор, което предполага целенасочени действия и политики към по-малките общности. ВОМР пък е подход, който мобилизира „неизползваните ресурси на ареала чрез местно действие в партньорство с националните и регионалните агенции за повишаване качеството на

хората и местата” и така може да стане ядро на местното развитие и оттам на развитието на целия регион.

Територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ се намира в Северозападния район (NUTS 2), който е с най-ниския отчетен БВП на човек от населението – 30 % от средния за EU-28 и изостава по икономически параметри и в сравнение с останалите региони в страната, като през последните години е на последно място по създадения БВП на човек. Област Плевен пък е на предпоследно място в региона с БВП от 7300 лв/ч за 2016 г., следвана само от област Видин. Това е почти два пъти по-ниско от средното БВП за България за 2016-та - 13206 лв/ч. Проблемите на района продължават да се задълбочават и без целенасочена външна подкрепа, трудно биха могли да се решат. Подходът BOMP, приложен на ниво общини може да улесни и да стимулира цялостното развитие на региона – като сбор от развитието на местните общности, тъй като съдържа комплексни мерки и политики – конкурентоспособно земеделие и производство на храни, но и създаване на нови възможности за работа, подобряване на средата и качеството на живот, диверсификация на икономиката, нови технологии и услуги, опазване на околната среда. Важен е и фактът, че чрез BOMP се подпомагат предимно местните производители, както и малки проекти, които иначе не биха получили национално финансиране.

Според анализите на МЗХГ за прилагането на BOMP в периода 2014-2020, икономическата среда в селските райони, в това число и на тези в област Плевен се характеризира със **запазване на зависимостта на местната икономика от състоянието и развитието на аграрния сектор**, все още съществува полярна структура на стопанствата, част от които прилагат морално остарели технологии, което означава, че трябва да се работи в посока повишаване на конкурентоспособността му и производство на продукти с високо качество, постигане на стандарти на европейско ниво и осигуряване на стабилни доходи както на заетите в земеделието, така и извън него; **липса на благоприятни условия за развитие на предприемачество** – няма подходяща инфраструктура на съпътстващите услуги, на пазарни и структури за подкрепа на бизнеса в селското стопанство, туризма и производството на стоки и услуги, на обучение и подготовка на предприемачи, на гаранционни и рискови фондове, осигуряващи финансов ресурс за стартиращи предприятия, налице са слаби вертикални връзки на коопериране и сътрудничество; **започнал е процес на диверсификация на икономическите дейности, който все още не е достатъчен** – създават се условия за дейности като селски туризъм, различни икономически услуги – фризьорство, работилници, автомонтьорски сервиси, транспорт, занаяти, услуги в областта на културата, опазване на околната среда, създаване на вериги за производство и доставка и др.; **съществува висок риск от бедност и икономическо изключване**, сравнително ниско е качеството на социалните услуги и достъпа до тях, особено в отдалечените и по-малки населени места, има компактни уязвими групи в риск и маргинализирани общности.

Територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ се намира в отчетливо **селски район**. МИГ обхваща 23 населени места: гр.Долна Митрополия, гр.Долни

Дъбник, гр.Тръстеник и 20 села. Съгласно Наредба № 14/01.04.2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони, Долна Митрополия и Долни Дъбник са определени като общини от обхвата на селските райони в България. Според категоризацията на населените места, Долна Митрополия и Долни Дъбник са 4 категория общини, а селата са от 5-та и 6-та категория. Националната дефиниция определя като селски райони общините, в които няма населено място с население над 30 000 души. Общото население на МИГ за 2017-та година е 29031 души (НСИ), съответно 18 180 за Долна Митрополия, от които в селата живеят 11 299 и 10 851 за Долни Дъбник, от които в селата - 6 972 души. Както се вижда, населението на МИГ е намаляло с около 500 души дори от времето на писането на стратегията за ВОМР. Гъстотата на населението е значително под средната за страната и областта – съответно 27, 5 за община Долна Митрополия и 35, 8 за Долни Дъбник, при 53,4 за област Плевен и 64,3 за България.

И двете общини, включени в МИГ имат **преобладаващо селскостопански профил, което е второто условие за определянето на района като селски**. Общият селскостопански фонд на община Долна Митрополия, по данни на ОД „Земеделие“, Плевен за 2017 г., възлиза на 599 653 дка (88%) от цялата площ, като обработваемата земя е 501162 дка или 84% от общата площ. За Долни Дъбник селскостопанският фонд е 263111 дка (86%) от цялата площ, като обработваемата земя е 241379 дка или 91% от общата площ. Показателите са много по-високи от средното за страната - 57,4% и близки до средното за област Плевен - 81,5%. Равнинният релеф, климатичните условия, водните ресурси и почвеното богатство също са условие за устойчивото развитие на земеделския сектор, а около половината от приходите и територията на МИГ идват от него.

Земеделието доминира икономиката и в двете общини на МИГ. Икономическият профил на община Долна Митрополия се характеризира с преобладаваща хранително-вкусова промишленост, свързана предимно със селскостопанската продукция, земеделие и друга малка преработваща промишленост (дърво и текстил). През последните 10 години в цялата област Плевен са закрити промишлени предприятия на химическата, преработващата, хранително-вкусовата промишленост и тежкото машиностроене, което неизменно се отразява върху социално-икономическите процеси, които са валидни и за община Долна Митрополия. Поради тази причина от особено значение е тясната връзка между земеделието и преработващата промишленост и успешната организация между суровини и пазари. Приносът на община Долни Дъбник към икономиката на областта отново е основно в сферата на селското стопанство, като в Областната стратегия на област Плевен 2014-2020 година то е определено като структуроопределящ отрасъл за общината. В последните години приходите от селското стопанство в община Долни Дъбник са силно преобладаващи над останалите като надвишават повече от тройно приходите от търговия и от преработваща промишленост. Подходът ВОМР е реална възможност за модернизирание на малките земеделски стопанства и създаване на добавена стойност към продукцията им и да допринесе с европейски средства да се финансират най- подходящите дейности за територията.

Задача пред МИГ е и създаване на възможности за разнообразяване на местната икономика чрез развитие на неземеделски дейности.

Друга предпоставка за прилагане на ВОМР е интензивното развитие на растениевъдството, за сметка на останалите земеделски сектори. Сред отглежданите култури и в двете общини на територията на МИГ преобладават зърнените – на първо място пшеница, ечемик, ръж и трикатале, овес, соя, царевича, от техническите – слънчоглед, рапица и фуражен грах. В повечето случаи растениевъдството е силно механизирано, като не ангажира много работна ръка и се практикува предимно от арендатори, регистрирани и в други общини. Субсидиите на ЕС на големите производители имат структуроопределящо значение за развитието на зърнения сектор и се създават опасности от създаване на монокултурно земеделие, изкривяване на пазара и упадък на другите сектори. В община Долна Митрополия се намират някои от големите масиви на зърно-производителите в Северна България. Зърнено-хлебните и зърнено-фуражните култури са определящи и за община Долни Дъбник. Останалите сектори на растениевъдството са представени от по-дребни и средни стопанства в сферата на зеленчуците - домати, пипер, зеле, грах, лук, дини и пъпеши, а също така и трайни насаждения - лозя и овощни дръвчета. Животновъдството, макар и по-слабо застъпено, е бързоразвиващ се подотрасъл на територията и на двете общини на МИГ. Отглеждат се говеда, биволици, овце, кози, свине, птици, а най-много - пчелни семейства. Тенденцията е към увеличение на животните в сравнение с миналите две години. Освен няколкото по- големи стопанства, животновъдството на територията на МИГ също е представено предимно от малки производители, голяма част от които са частни лица. Посоката, в която може да работи МИГ е подкрепата на т.нар. „чувствителни“ сектори – плодове, зеленчуци, мляко, месо, етерично-маслени култури с цел диверсификация на продукцията в самото земеделие. Потенциал за увеличение има и в редица ниши с по-висока добавена стойност като органичното земеделие.

Макар че по данни на Евростат, стопанствата в Северозападния регион са с най-голям среден размер – 31 хектара (за сравнение в Южен централен регион средният размер е 9 хектара, при средно европейските нива от 16,1 ха на стопанство), големите стопанства по ИЗП са едва 0,5% от всички, като произвеждат около половината от земеделската продукция и заемат 54% от площите. Преобладаващата част **земеделски стопанства са малки и имат нужда от модернизация и повишаване на производителността.** Малките стопанства осигуряват значителен дял от заетостта в селските райони (като самонаети или бизнес) и бързото им намаляване може да доведе до нов отлив на население и до изоставяне на земята. Тук ролята на МИГ може да бъде водеща - големите земеделски производители имат достатъчен административен капацитет и финансов ресурс да получат финансиране директно от ПРСР, за дребните селски стопани е изключително трудно да се справят с всички административни процедури и да намерят време и средства за документална подготовка, кандидатстване и управление на проекти, сериозен проблем е и трудният достъп до финансов ресурс за ползване на консултантска помощ. Една от най-важните задачи на МИГ е да помага именно на

малките производители – от суровата идея на бенефициента, обработката на документи и до помощ при управление на проекта.

На територията на МИГ и в двете общини **преработващата промишленост е предимно в хранително-вкусовата сфера** и е тясно свързана с продукцията на селското стопанство, което също е предпоставка за реализиране на Стратегия на МИГ, включваща добавяне на стойност към продукцията, създаване на вериги производители/преработватели и в крайна сметка по-добро представяне на пазарите. Промислените предприятия на територията на община Долна Митрополия са общо 33 на брой, като 10 от тях са в град Долна Митрополия, 6 в с. Тръстеник, 3 в с. Горна Митрополия по 2 в с. Комарево, с. Крушовене и с. Ставерци, с. Ореховица, с. Подем и едно в с. Славовица. 70% от предприятията работят в сферата на храните, като преобладават тези за производство на захарни изделия, преработка на зърнени култури, производство на слънчогледово олио и др. В община Долни Дъбник преработващата промишленост също се развива на база на продукцията от селското стопанство. В сектора функционират общо около 20 предприятия. Произвеждат се олио, вино, оцет, сушене на плодове, зеленчуци и тютюн, преработка на мляко и производство на млечни продукти. Напоследък се увеличават, но не достатъчно малките предприятия, които добавят стойност към земеделската продукция.

Икономиката на територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ се развива предимно от **малки и средни предприятия, чиито основни проблеми са остарялата материално-техническа база, липсата на пазари, нуждата от инвестиции, както и липсата на достатъчно квалифицирана работна ръка.** Малките и средни предприятия са по-гъвкави спрямо външните фактори, но са с ниска производителност и възвращаемост на средствата, което създава нестабилност за местната икономика и води до загуба на население. В последните години, най-много са инвестициите в ДМА на селското стопанство – средства получени по европейските програми, което се дължи на вече споменатите големи зърно-производители. Преработващата промишленост изостава по конкурентоспособност и добавената стойност на продукцията. Стратегията на МИГ цели да подпомогне по-малките предприятия, които се нуждаят от инвестиции, за да адаптират производството си към строгите хигиенни, ветеринарни и екологични изисквания на европейското законодателство.

Икономиката в селските райони **не е диверсифицирана и е силно зависима от земеделския сектор.** Територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ не е изключение в това отношение – търговията и услугите доминират в градските центрове, туризмът не е развит, промишлеността е зависима от селското стопанство. И докато диверсификацията в самия земеделски сектор е започнала – възражда се отглеждането на зеленчуци, животновъдството и пчеларството, има наченки на биологично производство, то в областта на услугите и туризма, резултатите са все още много слаби. Мерките за разнообразяване на икономиката чрез СВОМР са жизнено необходими за общините от селски тип. Голяма част от услугите за населението и бизнеса в тези общини се предлагат от икономически субекти, работещи в близките областни градове поради по-големия брой население и по-добрата бизнес среда.

Традиционният фокус на развитие на селските райони вече е изместен от производство на храна и гарантиране приходите на фермерите към осигуряване на обществени блага като чиста околна среда, открито пространство, социално приобщаване, културни събития, възможност за малък бизнес. И точно чрез изпълнените по ВОМР проекти се подобрява икономическа среда за развитие на бизнес в селските райони с увеличаване на предлаганите услуги и се създават предпоставки за забавяне на процеса по обезлюдяване, особено на малките населени места. Прилагането на подхода ВОМР е свързано именно с диверсификация на икономиката на база развитието на съществуващите местни ресурси – природни и културни и използване предимно на туристическия потенциал. Според данните на НСИ за 2017 г. на територията на двете общини на МИГ няма регистрирани места за настаняване, нито отчетени нощувки. Общинските документи посочват 60 места за настаняване в село Байкал, община Долна Митрополия, което е нещо като курортно селище за жителите на общината на брега на Дунав. В община Долна Митрополия са обявени 32 археологически, исторически, художествени и архитектурно-строителни обекта обявени за недвижими културни ценности, от които 4 са с категория „национално значение“, на територията ѝ има и 7 църкви. В община Долни Дъбник са идентифицирани 44 археологически, исторически, художествени и архитектурно-строителни обекта, обявени за недвижими културни ценности, като от категория с „национално значение“ са 8 обекта, разположени в село Садовец, има и 4 църкви и една джамия. Потенциал за развитие на туризъм представляват и природните забележителности, защитените зони и обекти. На територията на МИГ функционират общо 22 читалища, които се грижат за опазването на нематериалното културно наследство – 16 в община Долна Митрополия и 6 в община Долни Дъбник. Богатите и разнообразни природна среда и културно историческо наследство дават възможност да се използват инструментите на ВОМР за тяхното валоризиране в туристически обекти и съответно развитие на неземеделски дейности, от което следва намаляване на безработицата и повишаване качеството на живот.

Прилагането на ВОМР спомага не само за развитие на туризма като икономическа дейност, но и за **опазване на природното и културно наследство и местната идентичност**, защото повишава осведомеността на местните общности за историята, културата и биоразнообразието на техния регион. В Стратегиите за ВОМР са предвидени мерки, които отсъстват в ПРСР, които са насочени към подпомагане на проекти за селско и природно наследство. По тях се реализират дейности за популяризиране на културното материално и нематериално наследство – изработване на филми с културна насоченост, закупуване на носии за самодейни състави, отпечатване на книги, организиране на фестивали, събори и конкурси и други подпомагащи културната идентичност и самодейност на селските райони дейности.

На фона на **отрицателните демографски тенденции и високата безработица** в почти всички селски райони, общините Долна Митрополия и Долни Дъбник не правят изключение. Налице е трайна тенденция към намаляване и застаряване на населението. Коефициентът на раждаемост е 8.6, а коефициентът на смъртност - 18.8 (НСИ, 2017).

Миграцията за 2017 г в община Долна Митрополия е заселени 372 , изселени 469, а механичният прираст -97, за община Долни Дъбник заселените са 224, изселените 279, а механичният прираст -55. Миграцията е предимно от млади хора, което допринася за влошаването на възрастовия състав на населението и се отразява директно върху намаляване на работната сила. За 2017 година населението на МИГ е общо 29031 души – с 500 по-малко от 2014-та. В община Долна Митрополия хората в трудоспособна възраст са 9 110 души, под - 2 695, а над тази възраст - 6 375, като последните живеят предимно в селата (в градовете са само 1 932). В община Долни Дъбник в трудоспособна възраст са 5 513 души, под - 1 930, а над трудоспособна възраст - 3 408 (1 108 в града, останалите – в селата). Съотношението в образователното ниво е в полза на основното и средното образование или хора без образование, което създава допълнителни проблеми на пазара на труда. Равнището на безработицата в община Долна Митрополия е 16.16 %. Към 31.05.2017г. регистрираните безработни лица в община са 901 бр. Безработните младежи до 29 години са 120 души, регистрираните като безработни с по-ниско от основно образование са 494 души, трайно безработните са 401 души или 44.51 % от всички безработни. Равнището на безработица в община Долни Дъбник към 31.05.2017 г. е 16.32%, което е със 4.19 процентни пункта по-високо от средната за областта и с 8.49 процентни пункта повече от средното на страната. От безработните лица 12.96% са на възраст до 29 години, а средното за страната е 14,38%. Към 31.05.2017г. регистрираните безработни са 540 души. От тях на възраст до 29 години са 70 души, а с регистрация повече от 1 година са 269 човека. Преобладаващо селските райони се характеризират с много ниско ниво на икономическа активност на работната сила, което се обяснява със слабите възможности за намиране на работа, особено по селата. Сериозен проблем е и високото ниво на продължителната безработица. От друга страна, предприемачите в тези райони срещат трудности при намирането на квалифицирана работна ръка. Прилагането на СВОМР може да има ключов ефект в решаването на тези проблеми. От една страна, модернизацията на стопанствата и диверсифицирането на икономиката създават нови работни места и нови възможности за бизнес, а от друга ВОМР дава възможност за инвестиране в образование както на самостоятелни земеделци така и на работодатели, работници и безработни. Жителите на територията на МИГ получават компетентности и професии, които ги правят конкурентноспособни на пазара на труда, а местната икономика получава специалисти от каквито има нужда

Една от основните цели на подхода ВОМР е подобряване на средата и качеството на живот в селските общини, което се постига и чрез **подобряване на малката инфраструктура** – рехабилитация на обществени сгради, пътища и канализация, подобряване на зелени площи, спортни съоръжения и такива за култура, съобразено с нуждите на местните хора. На територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ всички населени места са водоснабдени, но водопроводната мрежа е морално и физически остаряла, което води до чести аварии, а канализационна мрежа липсва и в двете общини. Макар че в община Долна Митрополия продължава работата по проекта за интегриран воден цикъл Плевен – Долна Митрополия, както и са реализирани два самостоятелни проекта за водопроводна и канализационна мрежа, състоянието ѝ

продължава да се определя като проблемно. В периода 2011 – 2013г. са подменяни участъци с незначителна дължина от водопроводната мрежа на няколко села от община Долни Дъбник. През община Долни Дъбник и в непосредствена близост до община Долна Митрополия преминава главен път Е83, който осигурява транспортната връзка по оста Русе – Плевен – Ботевград – София, има важно икономическо значение и за двете общини и е в добро състояние. Останалите пътища на територията на общините са второкласни и третокласни и осигуряват добра свързаност между отделните населени места, но са амортизирани и се нуждаят в по-голямата си част от основен ремонт. Същото важи и за голяма част от спортните съоръжения и зелените площи, както и за състоянието на сградния фонд на читалищата. Инвестиционните мерки за общините са неотменима част от подхода BOMP, тъй като за разлика от големите инфраструктурни проекти, са съобразени преди всичко с потребностите на местните общности и се реализират чрез инструментите за местното самоуправление и децентрализацията.

Макар че системите на здравеопазване, образование и социално подпомагане са добре развити на територията на двете общини на МИГ и се отличават със сравнително равномерно разпределение по населените места, както във всички селски общини продължават да съществуват **изолирани и маргинализирани групи, застрашени от социална изолация**. Според проучване на Световната банка на бедността в България посочва, че **нивото на бедността е над четири пъти по-високо в селата**, а живеещите в селата домакинства съставляват 66% от бедното население в страната. Делът на живеещите в бедност млади хора е значително по-висок в селските райони. Съществен елемент на прилагането на BOMP е акцентът за равенство между половете, борба с бедността и социалната изолация. На територията на МИГ се наблюдава характерната за цялата страна напоследък тенденция делът на жените да има превес над дела на мъжете – за Долна Митрополия от общо 18 180 жители, 8 930 са мъже и 9 250 жени, а в Долни Дъбник от 10 851, мъжете са 5 288, а жените 5 563. Жените обаче представляват повече от половината от безработните, като една трета са над 50 години, две трети без специалност и професия. В община Долна Митрополия ромската етническа група, е с дял 6,2%, което е по-високо от средния процент за страната (4,87%) и за областта (4,14%). Община Долни Дъбник се определя към групата общини с най-висок процент ромско население на територията на областта - 9,3%. На територията на двете общини на МИГ образователната структура също е неблагоприятна. В община Долна Митрополия преобладават хората със завършено основно, начално или незавършено начално образование 52,58% , а в община Долни Дъбник хората с висше образование са 8%, със средно – около 40%, а останалите са с основно, незавършено основно или никога не посещавали училище. Тези стойности са двойно по-ниски от средните за страната. Макар че на територията на МИГ функционират 17 училища – 15 общински и 2 държавни, както и 15 детски градини и е осигурен е равен достъп до образователни услуги, един от факторите за влошената образователна структура на населението е високият дял на ромската етническа група. Както вече се каза, в селата на двете общини като цяло живеят предимно възрастни хора, които се нуждаят от социални услуги. Като рискови групи са идентифицирани и хората с увреждания, децата със специални

потребности, самотните майки. Прилагането на интегрирания подход на стратегията за ВОМР, работи и за подобряването условията и средата на живот на всички уязвими групи и оттам за цялото население на МИГ. Опитът досега показва, че на хората в неравностойно положение се обръща специално внимание и са реализирани много проекти, целящи подобряване на положението на жените, хората с увреждания, младежите и децата, маргинализираните групи като ромската общност.

Всички тези предпоставки са включени в анализа на територията на МИГ, предхождащ изготвянето на Стратегията за ВОМР и целите ѝ отговарят точно на нуждите и потенциала, установени от този анализ.

6. Как Стратегията на МИГ за ВОМР отразява потенциала и проблемите на територията, за да подобри социално-икономическото ѝ развитие

Основната цел на всички селски райони, прилагащи ВОМР е да се постигне устойчиво развитие чрез подобряване конкурентоспособността на земеделието и преработващата промишленост, да се добави стойност към местните продукти, диверсификация на икономическите дейности, подобряване качеството на живот. Чрез инструментите на ВОМР може да се работи и за трайно опазване на околната среда, биоразнообразието и културно-историческото наследство в селските райони, както и да бъде решен проблема с демографията, безработицата и обезлюдяването, като местното население бъде ангажирано в различни икономически и социални дейности. И ако това са общите проблеми, при формулирането на приоритетите на стратегията за местно развитие би трябвало да се търси конкретната специфика на съответната територия, спазването на всички принципи на подхода ВОМР, изискванията за качество на стратегиите, заложи в програмните документи, съответствието с политиките на другите местни и регионални стратегии, степента на участието на местната общност, качеството на публично-частното партньорство.

6.1 Териториален подход

Селските райони обхващат голяма част от територията на Европа и до голяма степен прилагането на подхода ВОМР се дължи на общите тенденции и проблеми в развитието им – нужда от модернизация на земеделието, намаляване на неговата роля в общата местна икономическа активност, демографска криза, безработица, обезлюдяване и т.н., повечето от които, както стана ясно, важат и за територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“. От друга страна, селските райони са твърде разнообразни като характеристики – природа, местоположение, население, отдалеченост от градските центрове, култура и традиции, местна идентичност. Затова на първо място при съставянето на Стратегия за ВОМР е изискването за териториален подход – развитието на селския район се интерпретира като част от общото регионално развитие, но се търсят специфични и разнообразни мерки, приложими към конкретната територия. Тя трябва да е хомогенна по отношение на географски, климатични и агроекологични условия, да е социално свързана – с общ човешки капитал и общи проблеми, характеризираща се с общи традиции и местна

идентичност. Районът трябва да има достатъчна кохерентност по отношение на човешки, финансови и природни ресурси.

Факторите, определящи **единните природни ресурси** са няколко. В географско отношение територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ заема част от Дунавската равнина и е близо до река Дунав, която е важен търговски път и е предпоставка за икономически и културни връзки с европейските градове, разположени край нея. От друга страна, в близост е и областният град Плевен, а и двете общини имат добра осигурена достъпност чрез републиканската пътна мрежа. Географските фактори като разстояние, достъпност и централност/периферия са важни елементи на регионалното, а оттам и на местното развитие. В релефно отношение на цялата територия на МИГ преобладават равнинните форми, а в климатично - типично умерено-континентален климат. Природните дадености в много голяма степен предопределят развитието на даден регион – примерно за планинските местности е характерен туризмът, в равнините, както е в случая, се развива земеделието. Като особености, определящи хомогенността на района откъм природни ресурси е наличието на зони в Натура 2000 и в двете общини, липса на големи екологични замърсявания и достатъчна обезпеченост с водоизточници, включително и за нуждите за селското стопанство, както и богато почвено многообразие. Може да се каже, че по отношение на природния потенциал, територията на МИГ е напълно свързана и идентична.

Макар че двете общини а МИГ са различни по размер като площ и население, налице е и **социална свързаност** – икономиката им се развива по сходен начин с превес на земеделието и най-вече растениевъдството, преобладаваща хранително-вкусова промишленост, осъществявана предимно от малки и средни предприятия, обща демографска криза и сходни проценти безработица и заетост, проблеми с ромската общност. Човешкият капитал е един от най-важните фактори в регионалното и местно развитие. Демографските процеси и устойчивото развитие са свързани, както при определянето на перспективите за икономически и социален растеж в даден район, така и при реализацията на тези перспективи чрез определянето на конкретни мерки как да бъдат постигнати. Населението като работна сила, образователен и трудов потенциал е важно за развитие на икономиката, но също така и по отношение на потребителското търсене и пазарен дял на съответната територия.

Местната идентичност най-често се свързва с общия „поглед в миналото“ – история, културни паметници, традиции и бит. Определението за културно наследство на Европейската комисия включва два фактора: елемент на принадлежност, форма на онаследяване, неразривно свързана с определена територия; елемент за време - наличието на връзки с историята или географията на общността, поне през едно поколение. В понятието за местната култура и идентичност вече се включват не само архитектурните паметници и произведенията на изкуството, но и моделите на живот, аргументациите, човешките права, традициите, вярванията на местните общности. Макар че културното наследство в района е резултат от дългогодишното напластяване на отминали цивилизации и

епохи, според концепцията за пространствено развитие, на територията на двете общини на МИГ е представен един културен коридор - наличие на един слабо изразен културен пласт. В близост преминава Дунавското културно направление - Danubius limes Romana, което оказва силно влияние върху развитието и културната идентичност на цялата област. И в двете общини е проследено културното пространство по оста Ловеч – Плевен – Гиген (Виа Траяна) представено от културни паметници от един или два исторически периода с идентични стилови и смислови белези съчетани с природни и етнографски дадености. На територията на МИГ са запазени множество паметници на материалното културно наследство, включително и от национално значение. По отношение на нематериалното наследство общата идентичност на двете общини на МИГ може да бъде търсена сред общите значими исторически събития, език, кулинария, обичаи и вярвания, фолклор, обичаи и занаяти, музика, начин на живот.

Като цяло може да се каже, че териториалният подход при съставянето на стратегията за ВОМР е напълно спазен – територията на МИГ е типичен селски район със съответната площ и население, предвидени в изискванията на ПРСР, както са отчетени и специфичните особености – хомогенност на природните, икономически и социални ресурси, общи традиции и местна идентичност.

6.2 Подход „отдолу-нагоре“ , партньорства, водени от общността

Както вече се каза, участието на местните хора в планирането на бъдещето на територията, която обитават е може би най-важният от принципите на ВОМР. Предимствата на подхода отдолу-нагоре, са следните:

- ✓ Местните хора имат по-добро познаване за наличните ресурси и възможности на територията, както и за местните проблеми, на които трябва да се обърне внимание
- ✓ Затова са в състояние да мобилизират местните ресурси и цялата общност по начин, който не може да се осъществи с подходи „отгоре-надолу“, както и да се възползват по-добре от местните активи
- ✓ Това дава на местните участници по-голямо чувство за отговорност и ангажираност към дейностите, подкрепя местното самоуправление и гражданското общество
- ✓ Подходът на водене от общността може да бъде ефективен, само ако се основава на доверие между участниците и се развива от трайни местни структури с необходимия опит и експертни знания (МИГ)

Прилагането на този принцип означава активното участие на местните представители на обществени и частни институции с различни икономически и социални интереси при разработването на Стратегията за развитие на селския район и формулирането на приоритетите в нея. Това означава, че местните хора определят силните и слабите страни на територията, така осъзнават и собствения си интерес,

имат думата при разработка на целите и приоритетите и едновременно повишават капацитета си да се справят сами с проблемите си.

Процесът започва с т.нар. идентифициране на заинтересованите страни – списък потенциални участници в съставянето на Стратегията – местни земеделски производители, малки предприятия, кооперации и организации на производители, представители на местната власт, екологични и културни сдружения и НПО, доставчици на културни и обществени услуги, включително читалища и медии, женски асоциации или организации на хора с увреждания и по принцип всички жители на съответния район. Идентифицирането на заинтересованите страни включва: групиране на местните участници, които имат интерес или ще бъдат пряко или косвено засегнати от прилагането на дадени политики, в случая подхода BOMP; ролята и степента на участие на всяка от тези групи в процеса на изпълнение – активно или свързано (примерно политиките могат да бъдат благоприятни за уязвимите групи, без те да са ангажирани пряко в никакви действия). Вторият етап е установяване на потребностите на идентифицираните заинтересовани страни. – какво точно искат да направят и как да се развиват или какви са проблемите им. Въпреки че процесът върви „отдолу-нагоре“, все пак трябва да се имат предвид възможните мерки и бенефициенти на съответната програма, както и приоритетите, залегнали в националните, регионалните и общински документи.

При предварителните проучвания на територията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ са установени няколко заинтересовани страни: представители на **стопанския сектор**, включващ земеделски производители, животновъди, представители на МСП от сферата на услугите, търговията и производството, **нестопанският сектор** представен от читалища и НПО, **публичният сектор** в лицето на общинската администрация, както и **местни лидери**, представители на **уязвими групи** и малцинства. Сред тях е проведено **анкетно проучване** с цел установяване на техните потребности, капацитет и намерения. 85% посочват земеделието като най-перспективен икономически сектор за развитие, 58% смятат, че малките инфраструктурни проекти на пътната мрежа и 27% за канализацията са най-важни, като най-голям проблем след инфраструктурата е определена безработицата – 39%. На въпрос кой трябва да бъде най-важният приоритет за развитие на територията преобладаващите отговори са за подкрепа на малките и средни предприятия в областта на земеделието и преработващата промишленост, както и диверсификацията на икономиката в сферата на услугите, търговията и туризма. По-голямата част от анкетираните заинтересовани страни заявяват, че биха участвали в проекти – 42% са отговорили с „да, определено“, а 47% с „да, зависи от проекта“. Подобна е и нагласата за кандидатстване с проекти пред МИГ – 39% „да, определено“ и 46% - „да, зависи от проекта“. 95% биха подкрепили участието си в образователни и обучителни дейности. Много голяма част от анкетираните (78%) досега не са кандидатствали по никоя програма за финансиране и сега пред МИГ биха го направили за първи път (66%), което още веднъж доказва предимствата на BOMP за малките проекти и бенефициенти. В анкетното проучване са включени специфични въпроси за всяка заинтересована страна – отделно за бизнеса,

земеделските производители в сферата на растениевъдство и животновъдство, неправителствените организации и публичните власти. Освен анкетното проучване, в двете общини са проведени 7 информационни срещи за популяризиране процеса на разработка на стратегията с 212 представители на всички сектори, 3 информационни срещи-семинари с общо 80 участници, 2 еднодневни информационни конференции с общо 100 участници. Осъществени са и обществени обсъждания на разработваната стратегия за ВОМР – 3, с общо 80 участници. Може да се каже, че местната общност е активно ангажирана в процеса на разработване на Стратегията и че в проявите по изработката и обсъждането ѝ са обхванати 100% от заинтересованите страни.

Вторият етап е свързан с **идентифициране на потребностите и проблемите** на тези заинтересовани страни. След проведените дискусии относно мерките, дейностите, разходите, критериите и индикаторите, които да залегнат в СВОМР, представителите на различните сектори на базата на нуждите си правят конкретни предложения за това какво да бъде включено в стратегията - стопанският сектор от земеделски производители, животновъди, услуги, търговия и др. предлагат включване на мерките 4.1, 4.2 и 6.4 от ПРСР, представителите на публичния и нестопанския сектор - включването на мерките 7.2 и 7.5 от ПРСР, бизнесът с неземеделски дейности смята, че отговаряща на техните потребности е мярка 6.4. Нестопанският сектор, в частност читалищата и присъстващите културни и спортни дейци идентифицират нуждата от специална мярка, целяща да се насърчи включването на местното население в общи инициативи за изучаване, съхраняване и популяризиране на културното наследство и природните дадености, стимулиране на дейностите в сферата на изкуството и спорта. Предвидена е и мярка за обучение. Както се вижда, потребностите и проблемите на заинтересованите страни са изцяло включени, като трябва да се отбележат две неща – че те отговарят напълно и на направения анализ на територията на МИГ и съответния SWOT анализ за силните и слабите ѝ страни и че избраните сектори са представителни за района, съобразно приоритетите за развитие. Широкото участие на „местните играчи“ както в планирането, така и в изпълнението на стратегията, е предпоставка за нейната ефективност за подобряване на социално-икономическото развитие на територията на МИГ.

Друга предпоставка за ефикасни резултати на прилаганата стратегия е качеството на местното партньорство, водено от общността. Реализирани като публично-частни партньорства **местните инициативни групи (МИГ)** съставят, осъществяват, ръководят стратегията за местно развитие, взимат решение за одобрението на проекти, разпределянето на финансовите ресурси и управлението им. Основната им задача е да мобилизират и повишават капацитета на местните общности. Очаква се МИГ да бъдат ефективни в стимулирането на устойчивото развитие, защото те:

- ✓ Събират и комбинират наличните човешки и финансови ресурси от публичния сектор, бизнеса и частния сектор, гражданските организации, цялата общност;
- ✓ Обединяват местните действащи лица около свързани проекти и мултисекторни дейности, за да постигнат синергия и критичната маса, необходима за подобряване на икономическата конкурентоспособност на района;
- ✓ Засилват диалога и сътрудничеството между различните действащи лица в селските райони, които често имат ограничен опит в съвместната работата, улесняват решенията чрез консултации и дискусии;
- ✓ Улесняват взаимодействието между различните партньори на процесите на адаптация и промяна в селскостопанския сектор, интегрирането на грижите за околната среда, диверсификацията на икономиката на селските райони и на подобряването качеството на живот.

За да се гарантира качеството на Стратегията, МИГ трябва да са добре балансирани и представителни за съществуващите местни групи по интереси, произлезли от различните социално-икономически сектори в района. Общото събрание на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ се състои от 37 членове, от които 2-ма представители на публичния сектор (Община Долна Митрополия и Община Долни Дъбник), 18 представители на стопанския сектор (еднолични търговци, ЕООД-та, земеделски производители, пчелари) и 17 представителя на нестопанския сектор (осем читалища, една фондация, едно сдружение и физически лица самоопределили се към нестопански сектор). От общо 23 населени места на територията на МИГ в Сдружението членуват представители на 18, което е над 70% от населените места. Всички заинтересовани страни са представени пропорционално и според изискванията на ПРСР. Колективен управителен орган на Сдружението е Управителният съвет, която се състои от 9 лица – 6 жени и 3-ма мъже, а екипът на МИГ включва изпълнителен директор и трима експерти, което освен представителност, осигурява и нужния професионализъм при приема и обработката на проекти. Тъй като едно от най-важните условия за успеха на стратегията е повишаване на местния капацитет, който изисква увеличаване на познанията, обучение, участие и мобилизация на местното население, в подготвителния период са проведени и две едnodневни обучения на екипа на МИГ, включително с представители на партньорите за 14 участници и две едnodневни обучения на местни лидери съответно за 27 и 21 участници през различните дни. Заключение за състава и капацитета на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ е, че напълно отговаря на изискванията за успешното прилагане на подхода BOMP. МИГ е ключов участник в оживяването на районите, осигуряване на жизнеспособността и устойчивостта на социалните и икономическите дейности. Публично-частното партньорство е значим инструмент за справяне с нарастващия брой задачи в публичния сектор и децентрализацията на местното управление и тъй като действията на МИГ са основани не на бизнес план, а на интересите на общността, то би трябвало да е

дългосрочно партньорство за постигане на целите и устойчиво развитие на цялата територия.

6.3 На базата на местните нужди и потенциал

Едно от основните изисквания към качеството на стратегията за BOMP е тя да е съставена на базата на местните нужди и потенциал, оценени от местните участници. В нея следва да бъдат определени районът и населението, които се обхващат от стратегията, да е налице анализ на нуждите от развитие и потенциала на района и да са формулирани целите. Трябва също да включват план за действие, който показва как целите се трансформират в конкретни проекти, мерки за управление и контрол и финансов план. Приоритетите и целите ѝ трябва да са разработени въз основа на SWOT анализ (силни и слаби страни, възможности и заплахи) и идентифициране на местните потребности. Целите на стратегията следва да отговорят на тези потребности и да поставят конкретни по-малки и измерими чрез ясни критерии за оценка цели, насочени към дългосрочното развитие, за решаване на конкретни проблеми на района.

В Стратегията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ сред силните страни за територията са вече установените сред обективните предпоставки: Природни дадености, които благоприятстват развитието на земеделието и обширни обработваеми земи, богат почвен ресурс с високи агроекологични качества, добра осигуреност на водни ресурси; Осигурена транспортна връзка между населените места, общинските центрове и на двете общини и областния център; добра свързаност с националната транспортна система; Липса на ярко изразени екологични проблеми, замърсявания и увреждания на околната среда; Добра читалищна, музейна и културна дейност, богато културно-историческо наследство; Развита преработвателна промишленост; Съществуващи традиции в селското стопанство и животновъдството; високоразвито растениевъдство и в частност зърнопроизводство. Сред слабите страни са посочени: Технологична изостаналост и ниска конкурентоспособност на земеделските стопанства; Технологична изостаналост и ниска конкурентоспособност на фирмите; Тенденция за монокултурност в сферата на земеделието; криза в животновъдството; Трайни и задълбочаващи се демографски проблеми; Високо равнище на безработица с трайна характеристика, ниска квалификация и ниски нива на доходите; Слабо развитие на туризма, недостатъчно развити неземеделски дейности (услуги, търговия, занаяти); Остаряла материална база в здравеопазването, общинските детски градини, училища и читалищата; Лошо състояние на поливните съоръжения, неефективно използване на водите в района за целите на селското стопанство; Замърсяване на водите от комунално-битови дейности; Лошо качество на питейните води и високи загуби при преноса им; износени и неефективни водопроводни мрежи в повечето населени места, липса на канализационна мрежа; Третокласната и четвъртокласната пътна мрежа е в лошо състояние. Анализирани са и потребностите на групите в риск.

На базата на изложените в предишната точка предпоставки, включени в анализа на територията на МИГ, както и на базата на направения SWOT анализ, в Стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“, като най-висок **потенциал** за територията е определено развитието на земеделието чрез модернизиране на стопанствата, подпомагане конкурентоспособността на преработващата индустрия и намиране на пазари за реализация на нейната продукция. Сериозен потенциал за развитие имат неземеделските дейности в секторите туризъм, търговия и услуги. Основните **проблеми** пред двете общини са безработицата, технологичното и отраслово развитие на селското стопанство и състоянието на инфраструктурата – пътища, водопровод и канализация. Високият процент на безработицата е обусловен от няколко основни фактора – ниска квалификация, неконкурентоспособност на пазара на труда, демографски проблеми и икономическа емиграция на населението към по-големи градове. Към нуждите на територията трябва да се отбележат необходимостта от подобряване на социалната инфраструктура и благоустройство, повишаване на доходите на населението и дефиниране на приоритети за работа с групите в риск.

От всичко казано дотук – силните и слаби страни на територията на МИГ, установени в предпоставките и анализа, както и нуждите на идентифицирани местни заинтересовани страни, приоритетите и целите на стратегията трябва да бъдат насочени към: модернизация на стопанствата и преработващата промишленост с цел повишаване на конкурентоспособността им, диверсификация на икономическите дейности, подобряване на средата за живеене чрез обновяване на инфраструктурата, запазване на културното наследство и повишаване на капацитета на стопаните чрез обучение. Точно това е и общата визия за развитие, заложена в стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“:

Устойчив растеж и европейско развитие на територията чрез повишаване на конкурентоспособността на селското стопанство, увеличаване на заетостта и разнообразяване на дейностите в неземеделския сектор, инвестиции в публична и социална инфраструктура

Тази основна цел се предвижда да бъде реализирана чрез три приоритета и няколко специфични цели.

Приоритет 1: Повишаване на производителността и конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия чрез технологична модернизация и повишаване на квалификацията.

Специфична цел 1 - Повишаване конкурентоспособността и технологична модернизация на селското стопанство чрез реструктуриране и развитие на наличните мощности и насърчаване въвеждането на иновации в стопанствата. Тази цел ще бъде постигната чрез модернизация и реструктуриране на земеделските стопанства, които ще доведат до повишаване на добавената стойност на продукцията и конкурентоспособността на земеделието. Основно средство за постигането на тази цел е: **Мярка 4.1 „Инвестиции в земеделски стопанства“** от мярка 4 „Инвестиции в материални активи“ от ПРСР.

Специфична цел 2 - Развитие и модернизация на преработвателните предприятия и маркетинга на техните селскостопански продукти. Тази цел е насочена към модернизация, технологично обновление и оптимизация на управлението на предприятията от хранително-вкусовата и преработвателна промишленост, което ще доведе до повишаване на конкурентоспособността и намиране на нови пазари за продукцията им. Основно средство за постигането на тази цел е **Мярка 4.2. „Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти“** от мярка 4 **„Инвестиции в материални активи“** от ПРСР.

Специфична цел 3: Повишаване на квалификацията на селските стопани и усвояване на добри практики. Дейностите включват посещения на място на земеделски или горски стопанства с цел запознаване с конкретни проблеми, организация на работата, обмяна на опит и усвояване на добри практики. Целта ще бъде постигната чрез **мярка 1.3 „Краткосрочен обмен на опит и посещения в земеделски и горски стопанства“** от Мярка 1 **„Трансфер на знания и действия по осведомяване“** на ПРСР 2014-2020 г.

По този приоритет в стратегията са отделени 40.73% от общия публичен принос на СВОМР.

Приоритет 2: Повишаване на жизнения стандарт и увеличаване на заетостта чрез развитие на неземеделски дейности и опазване на културно-историческото и природно наследство.

Специфична цел 1: Развитие на неземеделски дейности, услуги и туризъм. Тази цел е насочена към разнообразяване на стопанската дейност, осигуряване на разнообразни услуги и дейности и изграждане на нови възможности за заетост, извън земеделието. Помощта ще бъде предоставена за развиване на туризъм, услуги и занаяти, което ще доведе до създаване на работни места в дейности, базирани на местните ресурси. Основното средство за постигане на тази цел е **мярка 6.4.1 „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“**

Специфична цел 2: Опазване на културно историческото и природно наследство. Тази цел е насочена към подкрепа за проекти, насърчаващи инициативи за изучаване, популяризиране и съхраняване на материалното и нематериално културно и историческо наследство, развитие на децата и младите хора в сферата на изкуството и спорта, опазване на природната среда. Тези дейности ще доведат до повишаване качеството на живот на местното население чрез подобряване на условията за туризъм, опазване на местните традиции и включване на подрастващите в обществено значими проекти. За постигането на тази цел по ПРСР е създадена иновативна мярка **7.02 „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“**

За Приоритет 2 в Стратегията са отделени 22.62% от общия публичен принос на СВОМР.

Приоритет 3: Подобряване на условията на живот чрез развитие на публичната инфраструктура и условията за отдих и туризъм.

Специфична цел 1 – Подобряване на техническата инфраструктура. Помощта по тази цел ще се насочи за подобряване състоянието на улиците и спортните съоръжения. Дейностите по тази цел предвиждат и обновяване на сградния фонд на социални заведения, паркове, културни и обществени сгради. Тази цел ще се постигне чрез прилагането на мярка 7.2 „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“.

Специфична цел 2 – Развитие на малка инфраструктура в областта на отдиха и туризма. Подкрепата за постигане на тази цел ще бъде осъществена чрез мерки за инвестиции за развитие на възможностите за туризъм на територията, чрез създаване на инфраструктура, осигуряваща достъп до природни и културни обекти, както и интервенции за съхраняване, опазване и популяризиране на богатото културно-историческо наследство на района. Ще бъдат използвани възможностите на мярка 7.5. „Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура“.

За Приоритет 3 са отделени 36.65% от общия публичен принос на СВОМР.

Изводът, който може да бъде направен е, че стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ е съобразена с приоритетите на ПРСР за програмния период 2014-2020 г., а изборът на мерки и разпределението на ресурсите се базира на нуждите на земеделския сектор, бизнес сектора и цялото население. Съществува добра свързаност между идентифицираните потенциал и проблеми и целите, както и между целите и мерките, с които е предвидено постигането им. При разработване на стратегията е търсено допълване между отделните мерки и са програмирани и критерии, които също имат допълващ ефект (работни места, опазване на околната среда). Търсена е синергия на ниво въздействие и стратегията фокусира подкрепата си върху характерни за територията икономически и обществени дейности, които, стъпвайки върху традициите и местната идентичност могат да станат двигател и гаранция за успешната благотворна промяна и социално-икономическото развитие.

6.4 Съответствие и йерархия

Както вече се каза, стратегията за ВОМР трябва да служи на местните цели и да отговаря на местните нужди и съответно да прилага конкретни и специфични за територията мерки. Тъй като философията на програмните документи третира развитието на селските райони като част от интегрираното регионално развитие, трябва да се гарантира последователността и съгласуваността между местните стратегии и съществуващите национални, регионални или подрегионални стратегии, включително секторните политики отгоре-надолу. От практическа гледна точка, конкретните цели и приоритети трябва да се определят на местно ниво, за да се отговори на местните потребности, като същевременно съответстват на целите на политиката, определени в програмите на национално ниво, за да имат систематичен успех за цялостното устойчиво развитие. Нивата на йерархия включват „Националната програма за развитие на България 2020“ – Регионалните планове за развитие (NUTS 2) – Областните стратегии за развитие – Общинските планове за

развитие – Стратегиите за ВОМР. Доколкото последните два документа се реализират на ниво общини, те имат общи черти, както и доста разлики. Общинският план има по-широк обхват на действие, моделът е отгоре-надолу, мерките му са по-обща и целят да променят макрорамката на съответната община и съответно не разполага с гъвкавост за промяна и приспособяване към нови условия. Стратегията за ВОМР е много по-конкретна, допълва мерките на Общинските планове, но търси нови идеи, подходи и възможности за подкрепа на микрониво и малки проекти, които иначе няма да имат достъп до финансиране, в относителна степен контролира и преразпределя средствата отдолу-нагоре и е класически пример за децентрализация и овластяване на местната общност. Все пак, съответствието и йерархията между стратегията за ВОМР и съответните планови документи е задължително условие за качеството ѝ. По отношение на съответствието и йерархията, спокойно може да се заключи, че Стратегията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ отговаря на това условие за качество и съдържа пълно съответствие със стратегическите насоки на местно (общинско и на двете общини) и национално ниво.

Приоритети на СВОМР	Съответствие с Общинските планове за развитие	Съответствие с Националната програма за развитие България 2020
Приоритет 1: Повишаване на производителността и конкурентоспособността на малките и средни селски стопанства и преработвателни предприятия чрез технологична модернизация и повишаване на квалификацията.		
Специфична цел 1 - Повишаване конкурентоспособността и технологична модернизация на селското стопанство чрез реструктуриране и развитие на наличните мощности и насърчаване въвеждането на иновации в стопанствата. Мярка 4.1 „Инвестиции в земеделски стопанства“	ОПР Долна Митрополия Стратегическа цел 1: Стимулиране на развитието на икономическа среда, насърчаваща предприемаческия дух, свободна конкуренция и развит пазар; Приоритет 1.1: Постигане на конкурентноспособна, динамична и рентабилна местна икономика, реализираща местните потенциали и предимства Приоритет 1.2: Стимулиране развитието на земеделието с оглед повишаване добавената стойност на продукцията и затваряне цикъла на агробизнеса ОПР Долни Дъбник Стратегическа цел 1: Повишаване ефективността на местната икономика чрез адекватно използване на местните ресурси и потенциали	Цел 3 Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност. Приоритет 4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси Подприоритет 4.1 Балансирано секторно и структурно развитие на аграрния отрасъл Подприоритет 4.2 Модернизиране и технологично обновяване на
Специфична цел 2 - Развитие и модернизация на преработвателните предприятия и маркетинга на техните селскостопански продукти. Мярка 4.2. „Инвестиции в преработка/маркетинг на селскостопански продукти“		

Специфична цел 3: Повишаване на квалификацията на селските стопани и усвояване на добри практики. Мярка 1.3 „Краткосрочен обмен на опит и посещения в земеделски и горски стопанства“	Мярка 1.1. Развитие на устойчиво и модерно селското стопанство; Дейност 1.1.8. Провеждане на обучения на местните производители за създаване на качествени земеделски продукти с висока добавена стойност; Мярка 1.2. Диверсифициране на икономиката и стимулиране на Предприемачеството. Дейност. 1.2.2. Затваряне на производствения цикъл чрез създаване на преработващи местната продукция предприятия на хранително-вкусовата промишленост.	стопанствата и инфраструктурата в отрасъла. Развитие и ускорено въвеждане на иновациите в земеделската практика Подприоритет 4.3 Повишаване на професионалната квалификация и информираността на земеделските производители
Приоритет 2: Повишаване на жизнения стандарт и увеличаване на заетостта чрез развитие на неземеделски дейности и опазване на културно-историческото и природно наследство.		
Специфична цел 1: Развитие на неземеделски дейности, услуги и туризъм. Мярка 6,4 „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“ Специфична цел 2: Опазване на културно историческото и природно наследство. Иновативна мярка 7.02 „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“	ОПР Долна Митрополия Стратегическа цел 1: Стимулиране на развитието на икономическа среда, насърчаваща предприемаческия дух, свободна конкуренция и развит пазар Приоритет 1.1: Постигане на конкурентноспособна, динамична и рентабилна местна икономика, реализираща местните потенциали и предимства ОПР Долни Дъбник Стратегическа цел 1: Повишаване ефективността на местната икономика чрез адекватно използване на местните ресурси и потенциали Мярка 1.2. Диверсифициране на икономиката и стимулиране на предприемачеството ОПР Долна Митрополия Приоритет 2.5. : Развитие на туризма; Мярка 2.5.1. Консервация, опазване, експониране и повишаване на атрактивността на природно културното наследство. ОПР Долни Дъбник Мярка 2.3. Подобряване качеството на образованието	Цел 3 Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност. Приоритет 4 Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси Подприоритет 4.4 Превръщане на земеделското производство в привлекателен бизнес, осигуряващ стабилни и справедливи доходи на заетите в него

	и развитие на културната и спортна дейност в общината Дейност 2.3.10 Опазване на културно-историческото наследство в общината	
Приоритет 3: Подобряване на условията на живот чрез развитие на публичната инфраструктура и условията за отдих и туризъм.		
Специфична цел 1 – Подобряване на техническата инфраструктура Мярка 7.2 „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“. Специфична цел 2 – Развитие на малка инфраструктура в областта на отдиха и туризма. Мярка 7.5 „Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа информация и малка по мащаб туристическа инфраструктура“.	ОПР Долна Митрополия Стратегическа цел 2: Подобряване качеството средата в общината и повишаване привлекателността ѝ като туристическа дестинация Приоритет 2.1: Подобряване състоянието и развитие на инфраструктурата ОПР Долни Дъбник Стратегическа цел 3: Постигане на качество на жизнената среда и адекватен интегриран модел за пространствено развитие Мярка 3.1. Подобряване и усъвършенстване на инфраструктурата на общината ОПР Долна Митрополия Приоритет 2.5. : Развитие на туризма; Мярка 2.5.1. Консервация, опазване, експониране и повишаване на атрактивността на природно културното наследство; Мярка 2.5.2.: Развитие на туристическите продукти, туристическото предлагане и различните форми на туризъм ОПР Долни Дъбник Мярка 1.2. Диверсифициране на икономиката и стимулиране на предприемачеството; Дейност 1.2.7. Разработване на стратегия за развитие на туризма; Дейност 1.2.10. Създаване и поддържане на материално-техническата база за развитие на туризма; Дейност 1.2.11. Поддържане и развитие на туристическите ресурси в общината и изграждане на инфраструктура, свързана с достъпа до туристическите	Цел 2 Изграждане на инфраструктурни мрежи, осигуряващи оптимални условия за развитие на икономиката и качествена и здравословна околна среда за населението. Приоритет 3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал Подприоритет 3.3 Подкрепа за развитието на изоставащите и подобряване на качеството на живот в селските региони Подприоритет 3.4 Подкрепа за ефективно и устойчиво усвояване на туристическия потенциал на регионите и развитие на културните и креативни индустрии в регионите

	обекти	
Работа в мрежа - Мярка 19.3 „Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местните инициативни групи“, с цел изграждане на капацитет, споделяне на опит, обмен на ноу-хау на национално и транснационално ниво, допринасящи за устойчивото развитие на местната общност и подпомагащи постигането на целите на Стратегията за ВМОР		
	ОПР Долна Митрополия Стратегическа цел 3: Повишаване на административния капацитет и подобряване на териториалното сътрудничество Приоритет 3.2. Стимулиране на местните партньорства, трансграничното и международно сътрудничество ОПР Долни Дъбник Стратегическа цел 2: Устойчиво подобряване на качеството на човешкия капитал на общината	Приоритет 6: Укрепване на институционалната среда за повишена ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса Подприоритет 6.1 Подобряване на институционалната среда - Разширяване на обхвата на услугите, предоставяни от частния сектор и НПО. - Ускоряване на процеса на децентрализация

6.5.Свързаност на проектите и многосекторен подход

Целите, специфичните цели и мерките чрез които те се реализират трябва да са свързани помежду си, а не да са просто списък проекти на различни бенефициенти, които искат да подобрят собствения си бизнес. Основното предимство на подхода ВМОР е, че се стреми към комплексното и устойчивото развитие на цялата територия, обхваната от МИГ, а не е политика за подпомагане на един или друг сектор – икономически, социален или екологичен, каквито политики са мерките по всички оперативни програми. Проектите, избрани на местно ниво трябва заедно да допринасят за постигането на визията на стратегията за местно развитие, взаимно да се допълват, а не да съдържат противоречащи си идеи. В този смисъл изискването за свързаност е от една страна - връзки между отделните проекти за постигането на някаква специфична цел (примерно поредица от проекти за модернизация на малките стопанства или малките предприятия на преработващата промишленост с обща цел повишаване на конкурентоспособността им), а от друга страна е свързване на секторите – едновременно развитие на земеделието и туризма, земеделие и диверсификация в неземеделски дейности, околна среда или социално приобщаване. По тази причина стратегиите за местно развитие, освен интегрирани, трябва и да са многосекторни. Връзките и интеграцията могат да бъдат хоризонтални между различни области – взаимодействие с цел общо развитие на двете общини, между стратегията и общинските и регионални планове, между различни отрасли на земеделието, между различните отрасли на икономиката или между градските центрове и малките населени места. Те могат да бъдат и вертикални в случаите, когато стратегията е насочена към интеграция – например на продукцията на селското стопанство и преработката с цел затваряне на веригата на производство или

интеграция по веригата на доставки, или комбинация от мерки за модернизация и създаване на нови работни места. Дори стратегията да е насочена към развитието само на един сектор, тема или целева група, тя трябва да насърчава връзките с други сектори, тъй като това отваря нови възможности за дългосрочното развитие на даден район.

Стратегията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ съдържа този многосекторен подход, макар че е финансирана само по един фонд (ЕЗФРСР). Тя търси комплексни решения като интегрира модернизацията на сектора на земеделието и преработката от една страна, а от друга земеделието с неземеделските сектори – туризма и услугите. Интеграцията е в посока равновесие между интересите на бизнеса и общото подобряване на средата за цялото население, между частните и общинските проекти. Тъй като МИГ все още не е обявила прием и няма одобрени проекти, препоръката към експертите е да търсят тази свързаност и обща насоченост между различните предложения, така че да допринасят ползи не само на отделните бенефициенти, а и за цялата територия. Например, могат да бъдат предпочитани проекти, които създават вериги – производство/преработка, проекти, които свързват земеделските ферми с туризма или социалните услуги, дори без те да се извършват в самите ферми, проекти, които създават туристически атракции, от които могат да се възползват няколко населени места или да подпомогнат частния туристически бизнес, общински проекти, които подобряват достъпността в местата, в които има кандидати за модернизация на стопанствата и т.н. Що се отнася до интеграцията между решаването на разнородни цели и проблеми, в Стратегията на МИГ тя е заложена в критериите за избор на проектни предложения. Например, в критериите за оценка по мерките 4.1, 4.2 и 6.4, които отразяват интересите на частния стопански сектор, се стимулира създаването на нови работни места и това носи допълнителни точки при оценяването – 15 за 4.1, 20 за 4.2 и 15 за 6.4. Така, наред с повишаване конкурентоспособността на земеделието и модернизация на стопанствата, стимулиране конкурентоспособността на преработвателната промишленост и диверсификацията в неземеделски дейности се получава допълнителен синергичен ефект – намира се работа за местните хора. По отношение опазването на околната среда – един от основните приоритети на всички европейски документи, както и на подхода ВОМР, в критерия за оценка на проектите по мярка 4.1 предимство се дава на такива, свързани с биологичното земеделие (10т.) или за инвестиции за повишаване на енергийната ефективност (20 т.), в критериите по мярка 4.2 са заложени 10 точки за инвестиции за въвеждане на нови енергоспестяващи технологии и 10 т. за преработка и производство на биологични продукти, а в критериите на мярка 6.4 – 15 точки носят инвестиции във възобновяеми енергийни източници за собствено потребление. Мярката за обучение е изцяло посветена на развитието на биологичното земеделие, което е важен фактор за опазване и увеличаване на биоразнообразието и природните ресурси на територията, както може да бъде стимул и за развитието на екологичния туризъм и включва използване на поливна техника и технологии с нисък разход на вода; използване на енергоефективна земеделска техника и технологии за обработка на почвата;

използване на странични продукти, отпадъци и остатъци и други нехранителни суровини; технологии, техники и съоръжения за подобряване на съхранението и прилагането на оборски тор и въвеждане на нисковъглеродни практики. За потребностите на уязвимите и малцинствени групи в мярката за опазване на културното наследство на района включването на такива групи носи 15 точки, а по отношение на жените и младежката безработица в критериите на мярка 6.4, ако проектът е представен от физически лица и ЕТ на възраст между 18 и 40 години (включително) или жени се дават 10 точки. Общинските проекти е предвидено да са насочени към подобряване на цялостната среда за живеене на местното население и заради това приоритет по мерките 7.2 и 7.5 се дава на предложения, според които „проектът подобрява качеството на живот и отговаря на потребностите на големи групи от хора“ (от 400 до 800 души за 7.2 – до 20 точки и „проектът предлага нови инициативи за повишаване на качеството на живот в района“ (15 т.) и за 7.5 – 20 точки носи проект, който се изпълнява в място, различно от общинския център и обхваща от 2 до 4 населени места. За опазване на местното културно наследство е създадена специална иновативна мярка „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“ Във всички критерии има изискване проектите да „допринасят за постигане целите и приоритетите на Стратегията на МИГ“, тоест да бъде спазено изискването за интегриран и многосекторен подход.

6.6.Иновативност

Основно изискване на BOMP е стратегиите да се отличават с иновативен характер. Иновация може да означава въвеждането на нови технологии или в стопанствата или в производството, но може да е и въвеждане на нови идеи и нестандартни подходи за развитие на района или решаване на натрупани проблеми по нов начин. Иновациите приемат най-различни форми: нова услуга, нов продукт, нов метод за организация на труда или маркетинга, нов социален подход и др. Иновациите трябва да се оценяват в зависимост от местните условия и по отношение на ефективността им в сравнение с вече съществуващи методи и решения, прилагани досега. Трябва да се има предвид и обмяната на добрите практики – продукти и действия, които са иновативни за съответното място може вече да са били използвани успешно на други страни на ЕС или в България.

Стратегията за BOMP на МИГ „Долна Митрополия – Долни Дъбник“ притежава иновативни характеристики, представяйки един нов подход за реализиране на целите, а чрез това и решаването на проблемите и преодоляването на слабостите. За първи път на територията ще се използва подход за развитие, основан на широкото участие на различните групи заинтересовани страни и в този смисъл самото прилагане на BOMP представлява иновация. Предложената стратегия дава възможност за интегриран, комплексен и многоцелеви способ при реализирането на основните приоритети и цели. Логиката на този иновативен подход е едновременното решаване както на проблемите на заетостта и доходите на населението, така и осигуряване на стабилно и интензивно развитие на селското стопанство и преработвателната промишленост и оттам устойчиво

и трайно развитие на целия район на МИГ. При избора на проекти по мерките 4.1, 4.2 и 7.02 ще се дава предимство тези, въвеждащи иновации или иновативни практики, а препоръката към експертите е по принцип да се предпочитат проекти, които по нестандартен начин комбинират различни подходи – модернизация и социални дейности, туризъм и опазване на околната среда, диверсификация и услуги за уязвими групи, жени или деца, създаване на вериги и общи марки – неща добре познати от добрите европейски практики. Иновативна за стратегията е и създадената допълнителна мярка по ПРСР - 7.02 „Стимулиране на местното развитие и активността на територията на МИГ чрез популяризиране на културно-историческото материално и нематериално наследство и спорта.“, която предоставя възможност за нови за територията на МИГ комбинирани форми за използване на културните и природните ресурси, както и валоризирането им в нови форми на туризъм.

6.7. Сътрудничество и работа в мрежа

Сътрудничеството започва на местно равнище между различните сектори, представени в партньорството, като може поетапно да включи и сектори, които са останали непредставени в МИГ – примерно за целите на стратегията могат да бъдат създавани мрежи с образователни и научни институции, социални служби, спортни клубове, детски домове, различни администрации. То може да се осъществява като общи действия по определен проект или просто да е обмяна на знания и информация. Сътрудничеството и мрежите с други МИГ може да е стратегически важно за развиване на капацитета на участниците, обмяна на опит и добри практики или за достигане на по-голяма маса от хора, необходима за общ проект. МИГ може да осъществи сътрудничество с други МИГ в същия регион или държава, но проекти за сътрудничество могат да се осъществяват и извън националните граници (включително и с държави извън ЕС), давайки допълнителна европейска добавена стойност към местното развитие.

МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ е включена в Европейската мрежа за развитие на селските райони (ENRD), която е създадена още през 2008 година и обединява всички заинтересовани страни в развитието на селските райони. Това не е членска организация, а ръководено от ЕК звено, което има за цел да ангажира и да достигне до всеки, който има отношение не само към прилагането на BOMP, а към развитието на селските райони в Европа като цяло. В мрежата, освен всички съществуващи МИГ в ЕС, са включени Националните селски мрежи, Управляващите органи на селските програми и съответните Разплащателни агенции, европейски организации за консултантски услуги в областта на земеделието и различни научни институции. ENRD подкрепя изпълнението на програмите за развитие на селските райони (ПРСР) на държавите-членки основно чрез генериране и споделяне на знания и добри практики. Тези дейности се улесняват от две звена за подкрепа: звеното за контакт на ENRD и бюрото за европейска оценка за развитие на селските райони.

На национално ниво МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ участва в две мрежи. През месец ноември 2017 МИГ взима решение да стане учредител и член на

„Национална асоциация на местните инициативни групи в България“, което се осъществява през април 2018 г. През август същата година МИГ се включва в Асоциация „Българска национална Лидер мрежа“. Миналата година МИГ участва в „Национална среща на евро експертите от общините“, организирана от НСОРБ, както и в заключителната конференция, организирана от АДО „Дунав“ по проект „Разработване и промотиране на съвместен културно-исторически туристически продукт: Маршрут Римска граница на територията на трансграничния регион България-Румъния“. В стратегията за ВОМР е записано, че МИГ „Долна Митрополия – Долни Дъбник“ ще осъществява и проекти по мярка 19.3 Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местните инициативни групи, с цел изграждане на капацитет, споделяне на опит, обмен на ноу-хау на национално и транснационално ниво, допринасящи за устойчивото развитие на местната общност и подпомагащи постигането на целите на Стратегията.

Участието в мрежи и сътрудничеството между МИГ не е съсредоточено само и единствено върху пряката работа по прилагането на ВОМР, а е насочено към много по-широк спектър от проблеми на развитието на селските райони. То може да е във вид на подкрепа от експерти и научни институции за организиране на обучения и семинари, изготвяне на различни анализи и идентифициране на добри практики, поддръжка на уеб сайтове и подпомагане на групите да намерят потенциални партньори и да стартират проекти на коопериране, както може да съдейства за по-добри контакти с държавните и местни администрации за решаването на общи проблеми.

7. Предимства от прилагането на ВОМР

7.1. Малки проекти и местни бенефициенти, които иначе не биха получили подкрепа.

Проектите подавани пред МИГ както от частни, така и от публични бенефициенти не противоречат, а допълват подкрепата, която се получава по мерките на ПРСР и другите оперативни програми, както и по директните плащания. Особеното в случая са видът и размерът на финансираните проекти. В по-голямата си част те са малки, но нестандартни и съобразени с нуждите, създават работни места и добавена стойност предимно към местните продукти. Бенефициентите на МИГ обикновено кандидатстват за първи път за безвъзмездна финансова помощ, благодарение на доверието, което се е изградило в местната общност. Допълнително предимство е контактът „лице в лице“, който се осъществява на място в офисите на МИГ и това, че експертите са достъпни и познати лица, които са и винаги на разположение за консултации и информация. Ниският праг за финансиране и това, че е проектите са ориентирани към конкретно търсене на местно ниво позволява на нови участници да се възползват от него и да се превърнат в активни сътрудници на местното развитие.

7.2. Водеща роля на хората, а не на политиките

В сравнение с други подходи, местните хора, които иначе са пасивни бенефициенти на една или друга секторна или програмна политика, чрез ВОМР стават активните

създатели на бъдещото развитие на тяхната територия. Стратегиите се разработват и проектите се избират от местните субекти. Партньорството и съвместната работа носят редица ползи: обикновените хора се чувстват овластени и част от общото взимане на решения, чуват се всички интереси и гледни точки, а не само тези, които са политически силни или актуални в момента, обединява се опита на различни части от обществото и това помага за много по-доброто адаптиране на приоритетите и целите към реалните потребности и възможности. Участието на различни групи в процеса на планиране увеличава самочувствието им и увереността, че сами могат да се справят с проблемите си. Социалното взаимодействие и партньорството между различни групи участници допринася за по-балансирана защита на интересите на местно равнище.

7.3. Създава знания, умения и предприемачески дух у местните хора

По време на общуването си чрез МИГ местните участници обменят опит и идеи и се учат един от друг. Земяделците се информират помежду си кои са най-новите или ефективни практики в тяхната работа, производителите – за новите технологии, бизнесът съобщава проблемите си, местните власти – възможностите за реализацията на едно или друго решение. Информацията, която се разменя е разнообразна и практична и представлява лесен достъп до познания, които иначе са само за професионалисти. Съществуват и възможности за наемане и обучение на професионални ръководни кадри и консултанти, а също и за инвестиции в образование, както на самостоятелни земеделци, така и на работодатели, работници и безработни. Относителната автономия на местните партньорства при осъществяването на подхода ВОМР и фактът, че стратегическите решения и подборът на проекти са оставени на местната инициативна група, представлява безценен стимул за индивидуално и организационно обучение. Важен фактор е и работата в мрежа, в която се обменят добри практики от други райони на страната или други държави и раждат нови идеи за бизнес, иновации и ноу-хау и различни културни или социални активности у местните жители. Участниците в МИГ, както и бенефициентите увеличават идейния и интелектуалния си капацитет и възпитават у себе си дух на предприемачество чрез реализацията на проектите.

7.4. Укрепва местната идентичност и осигурява пространство за общуване

Освен материалните предимства (модернизация и оживяване на икономиката), подходът ВОМР има и нематериални резултати за хората и обществото – създава се доверие между обикновените жители, частния бизнес, публичните институции и различните групи по интереси, между производители и потребители, администрация и неправителствен сектор, културни, научни и екологични институции. Прилагането на практика на принципа за партньорство и развитие „отдолу нагоре“ допринася местните партньори, да постигнат взаимно разбирателство, да намерят подходящ общ език, да осъзнаят това какво мислят съгражданите им и защо правят нещата по един или друг начин. Немислимо е хората да се събират и обсъждат стратегии за развитие и проекти, без да общуват емоционално, затова в процеса на работа хората опознават своите характери, сближават се и разширяват и неформалните контакти. МИГ е пространство

за общуване, където хората откриват и обменят общото помежду си. Много често тези общи неща са свързани с историята, с културното или природното наследство на района, с бита и традициите, с начина на мислене и еднаквите проблеми. Това е процес на преоткриване на местната идентичност, чувството за принадлежност и привързаността към някаква общност, което може да подтикне към сътрудничество и създаване на атмосфера на доверие дори между участници от най-различни обществени, политически и културни среди. Създаването на позитивен образ на някакво място, осъзнаването на неговите ресурси и ценности по нов начин, както и доверието във възможностите му могат да станат основен двигател на местното развитие.

7.5.Развива гражданското общество в селските райони

Голям процент от хората, които живеят в отдалечени и малки населени места са относително изолирани, недостатъчно информирани и не участват активно в общественния живот. Привличането им в събития на МИГ, обсъждания и участие в създаването на стратегия би провокирало у тях по-активно гражданско поведение. Прилагането на подхода ВОМР оказва положително влияние върху социалния капитал в селските райони. Местните хора, индивидуално или колективно от обекти се превръщат в субекти и сътрудници, участието им включва емоции и личен опит, затруднения, социални връзки и общи интереси. Увеличавайки собствения си капацитет или капацитета на техните представители те могат да изразят потребностите си по-ясно и да имат достъп до адекватни ресурси за постигане на целите си. Често пъти МИГ си партнират или подпомагат проекти на различни неправителствени организации в областта на екологията, културата или пък организации на хора в неравностойно положение, младежки и женски сдружения. Участвайки в създаването на стратегията или в някои от проектите на МИГ, тези групи придобиват по-пълна и комплексна представа както за собствените си потребности, така и за проблемите и възможностите на региона, което ги прави пълноценни участници в неговото развитие. Прилагането на ВОМР се счита за катализатор за развитието на гражданско общество в селските райони на България.

7.6.Променя с реални резултати ежедневиия живот на хората

Успехът на подхода ВОМР/ЛИДЕР проличава от множеството реализирани стойностни проекти в предишните етапи, които променят положително всекидневния живот на хората, живеещи в селските райони в Европа и в България. Съществуват множество примери и емблематични добри практики, които дават представа за разнообразието и творческия характер на стратегиите за местно развитие – реструктурират се и се модернизират стотици ферми и преработвателни предприятия, като някои от тях са спасени от фалит, а други разширяват оборота и печалбите си, икономиката се разнообразява в сферата на услугите, туризма и търговията, селското стопанство вече не е основно занимание на населението, подкрепени са хиляди малки фирми и са разширени възможностите им за бизнес, създават се нови работни места, което предотвратява обезлюдяването на селата, повишават се доходите и намалява бедността,

направено е много в посока на запазване и увеличаване на социалните услуги и интеграцията на уязвими групи и маргинализирани общности. Повишена е осведомеността за концепцията за вериги с добавена стойност, особено що се касае до качеството и дребно-машабните хранителни вериги в областта на земеделието и лесовъдство. По отношение на околната среда и биоразнообразието са предприети успешни действия в и около защитени райони, и по отношение на защитени видове. Чрез ВОМР/ЛИДЕР са реализирани значителен брой проекти за предоставяне на нови услуги, обновяване на инфраструктурата и подобряване качеството на живот на цялото население в селските райони.

7.7.Осигурява допълнителен достъп до европейските фондове

Прилагането на ВОМР увеличава възможностите на селските общини за достъп до европейски фондове – не само на частните бенефициенти, но и на самите общини. В новия програмен период обхватът на ВОМР е разширен, за да се позволи на местните стратегии да се фокусират върху предизвикателства като социалното приобщаване, изменението на климата, сегрегацията на ромите и други групи в неравностойно положение, безработицата сред младежите, обедняването на градските райони, връзките между градските и селските райони и т.н. Въпреки че основното финансиране остава от ЕЗФРСР, сега има възможност да бъде разширен, за да обхване области, които обикновено се обслужват от ЕСФ (Европейски социален фонд) и ЕФРР (Европейския фонд за регионално развитие). Дори при еднофондово финансиране ВОМР надгражда връзките между браншовете и участниците, по начини, които имат мултиплициращ ефект върху основните оперативни програми. Стратегиите на ВОМР не бива да се разглеждат като „острови“, изолирани от другите програми. Напротив, те са също инструменти за повишаване на резултатите на националните и регионалните планове, като решават конкретни въпроси и проблеми на дадена местна общност.

7.8.Стратегиите за ВОМР са по-гъвкави от други подходи

Европейската комисия приема всеки селски район като „източник на отличителни черти“, а чрез ВОМР местните участници могат да превърнат тази специфика в конкурентно предимство. Стратегиите за ВОМР отговарят на нарастващото разнообразие и сложност на селските райони в различните части на една държава или между районите в различните държави на ЕС. Това разнообразие често се описва като крайъгълен камък на европейския социален модел, но предизвикателството се състои в намирането на начини за неговото запазване и превръщане в актив вместо в тежест и задължение. Стандартните политики, дори прилагани от местни служби все по-трудно се справят с тези специфики, тъй като е невъзможно да бъдат анализирани разностранните потребности в различните населени места – примерно процентът безработица може да бъде коренно различен дори в съседни общини или потенциалът за туризъм да е наличен само в няколко села, или проблемите с екологията да касаят различни нужди на територията на една и съща област. Стратегиите за ВОМР могат да бъдат по-гъвкави от други подходи – от една страна защото са съобразени конкретно с местните особености на ниво селски район и от друга страна, защото стратегията може

да бъде програмирана върху една или няколко тематични цели, но същевременно да бъде използвана за постигане на няколко или всички икономически, социални и екологични цели, заложиени в националните, регионалните и европейски документи. Предимство е и това, че не е задължително дейностите по ВОМР да бъдат обвързани със стандартните мерки, описани в програмите, ако съответстват на общите им цели, а също така и заложеното изискване за свързаност на проектите и интеграция между всички сфери, както и допълняемостта на стратегиите с други документи – например общинските планове и ОУП.

7.9. Гарантира балансираното и дългосрочно развитие на територията

Прилагането на ВОМР предполага балансирано и дългосрочно развитие на селските общини. В стратегиите за ВОМР са заложиени разнообразни мерки за развитие, които осигуряват баланса на всички сектори - освен че се предвижда модернизация на селското стопанство и фирмите, на базата на местните природни и културни ресурси се работи в посока диверсификация на дейностите, включена е грижа за подобряване на инфраструктурата, запазване на културното наследство, опазване на околната среда, създават се работни места, съдейства се за интеграцията на маргинализирани общности и хора с увреждания. Тоест стратегията е посветена на подобряване на качеството на живот за всички жители на територията независимо дали участват пряко в проектите. В европейските документи е посочено, че местното развитие е дългосрочен процес, който продължава обикновено в рамките на няколко периода на финансиране, като се препоръчва също толкова дългосрочен финансов ангажимент за изграждане на капацитета и активите на общностите. Ето защо местните партньорства не се разглеждат като еднократни проекти, които се разпускат в края на периода на финансиране, а като част от процес за насочване на общностите по устойчив път.

7.10. Променя представата за местно самоуправление, подпомага децентрализацията

Създаването на местни партньорства под формата на МИГ допринася за изграждането на местни структури на управление, способни, да се справят с комплексни задачи и да играят отговорна роля в местното самоуправление. Едно от предимствата на ВОМР е, че осъществява връзки и взаимодействия „отдолу-нагоре“ не само сред местните участници, а и хоризонтални контакти между различни местни служби, общини и държавни администрации, между местни публични организации, частни организации и организации на гражданското общество, между местни институции и институции на по-високо ниво като регионални и национални правителства и университети. Важни са и контактите в мрежи между проблемни райони и райони с възможности за обмяна на добри практики и взаимна помощ. Въпреки че ВОМР дава водеща роля на местните хора, от тях не се очаква да решават всичко самостоятелно. То им помага да осъществят контакти и да преговарят с онези, които имат по-голям капацитет да го направят. Местното партньорство, осъществено чрез ВОМР осигурява могъщ и многостранен инструмент за местните общности в контекста на децентрализирано управление.

7.11. Придава европейско измерение на местното развитие

Прилагането на ВОМР чрез местното партньорство осигурява достъп до голяма и нарастваща европейска мрежа и обем натрупан опит и положителни и отрицателни уроци в прилагането на стратегиите за местно развитие. През последните 20 години съществуващите партньорства в рамките на ЛИДЕР и много европейски, национални и регионални мрежи разработват значителен брой методи, насоки, инструменти и казуси, които могат да бъдат изключително полезни за новите партньорства. Различни международни организации, Европейската комисия и Световната банка също имат дългогодишен опит и са публикували различни методически наръчници за МИГ и обмен на добри практики. Тези ресурси представляват „живо“ знание, тъй като описват реални успехи и проблеми, през които са преминали местните инициативни групи от различни краища на Европа и света. Новите партньорства в новите области и райони непрекъснато внасят нови виждания и идеи, както и нов опит, така че участието в мрежите на ЛИДЕР и сътрудничеството между МИГ по мярка 19.3 е една от най-важните формули за успеха на стратегиите, обучението и реализацията на общи проекти между сходни територии вътре в една държава или на транснационално ниво.

7.12. Допринася за борбата с бедността, социалното изключване и обезлюдяването

Целите на подхода ВОМР са комплексни и в съответствие със стратегическите документи, като една от основните задачи пред развитието на селските райони е борбата с бедността и социалното изключване. В стратегиите могат да бъдат записани мерки или критерии към мерки за осигуряване на достъп до заетост чрез обучение и пригодени към нуждите на пазара на труда, интегриране на младите хора, които не работят и не учат, насърчаване равенството между мъжете и жените в достъпа до заетост и кариерно развитие, намаляване на разграничаването по пол на пазара на труда, развитие на женското предприемачество, подобряване интегрирането на маргинализирани общности като ромските и борба с дискриминацията, както могат да бъдат включвани и специални проекти за насърчаване на социалната икономика и социалните предприятия. На хората в неравностойно положение се обръща специално внимание, в миналите периоди са реализирани много проекти, целящи подобряване на достъпността на средата, осигуряване на социални услуги, места за дневна грижа или специфична трудова заетост. Опитът в предишните периоди показва, че ВОМР може да бъде полезен инструмент за овластяване и на групите в неравностойно положение и включването им в МИГ, едновременно с подобряване на институционалният им капацитет и специално на техните НПО.

8. Резултати от анкетно проучване от анализ на тема „Въздействие на СВОМР върху социално-икономическото развитие на територията и удовлетвореността от прилагането на СВОМР в общността“

За целите на анализа беше извършено анкетно проучване сред членовете на МИГ и сред местната общност относно техните нагласи и очаквания към действията на МИГ и прилагането на ВОМР на територията. Сред анкетираните двата пола са представени почти поравно – 46% жени и 54% мъже, респондентите са преобладаващо в активна

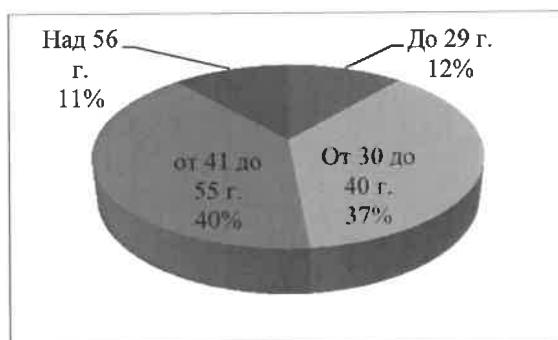
трудова възраст – 12% до 29 г., от 30 до 40 – 37% и от 41 до 55 – 40%, мнозинство са хората с висше образование (57%).

Информация за анкетирания:

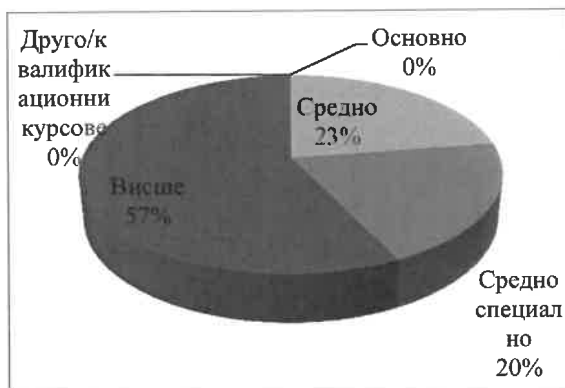
А: Пол

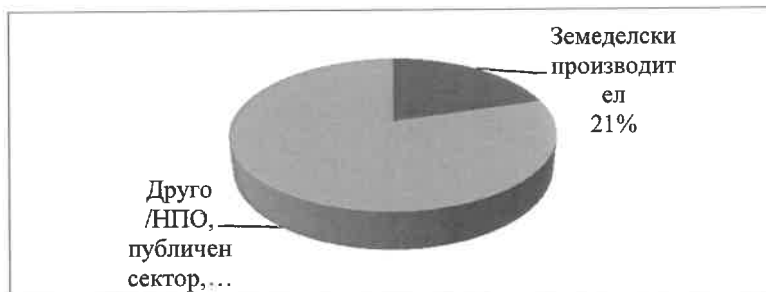
Б: Възраст

В: Образование

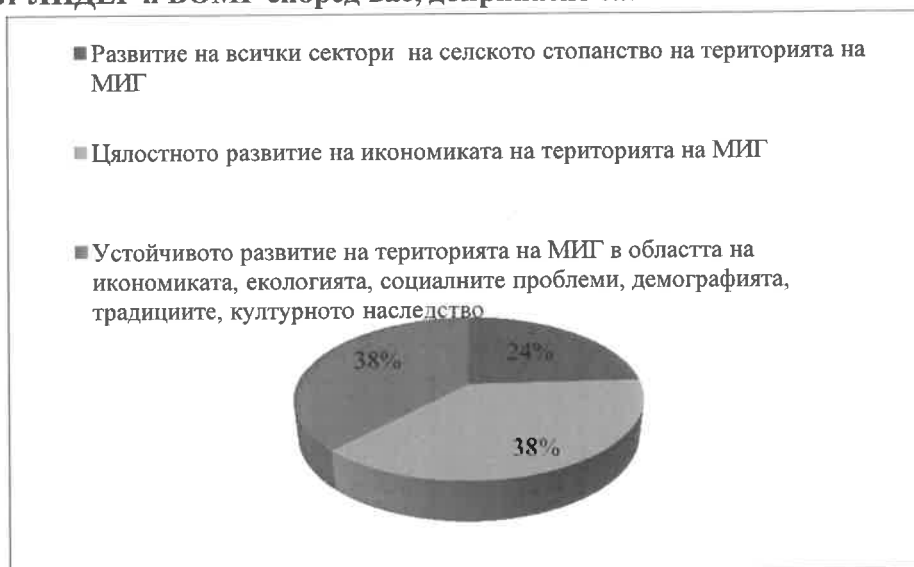

Г: Представител на заинтересованата страна

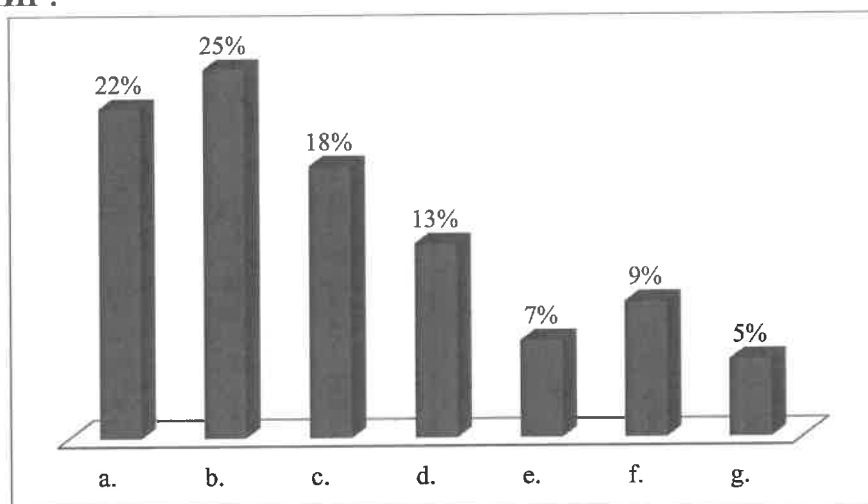
ВЪПРОСИ:

Подходът ЛИДЕР и ВОМР според вас, допринасят за:

Както се вижда от графиката, голямата част от анкетираните са информирани относно същността и принципите на ВОМР, като смятат, че тя подпомага и работи за устойчивото развитие на територията (38%). Друга част (също 38%) са отдали предпочитание на отговор, свързан с всички сектори на икономиката, което показва, че все пак познават стратегията на МИГ, в която са включени мерки за диверсификация на икономическите дейности. 24% свързват развитието единствено със селското стопанство. Това се дължи отчасти на факта, че ВОМР е част от ПРСР, която по своята същност е програма за земеделие, отчасти на преобладаващия аграрен сектор на територията на двете общини, както вероятно и на липсата на достатъчно информация за концепцията за развитие на селските райони. МИГ трябва да положи всички усилия да повиши знанията за ВОМР сред местното население.

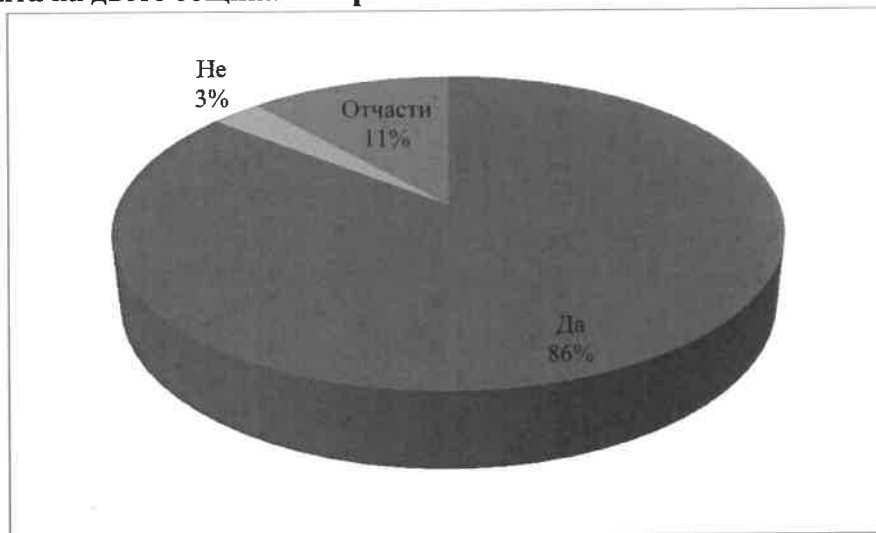
Кой от основните принципи на ЛИДЕР/ВОМР е най-важен за територията на вашата МИГ?

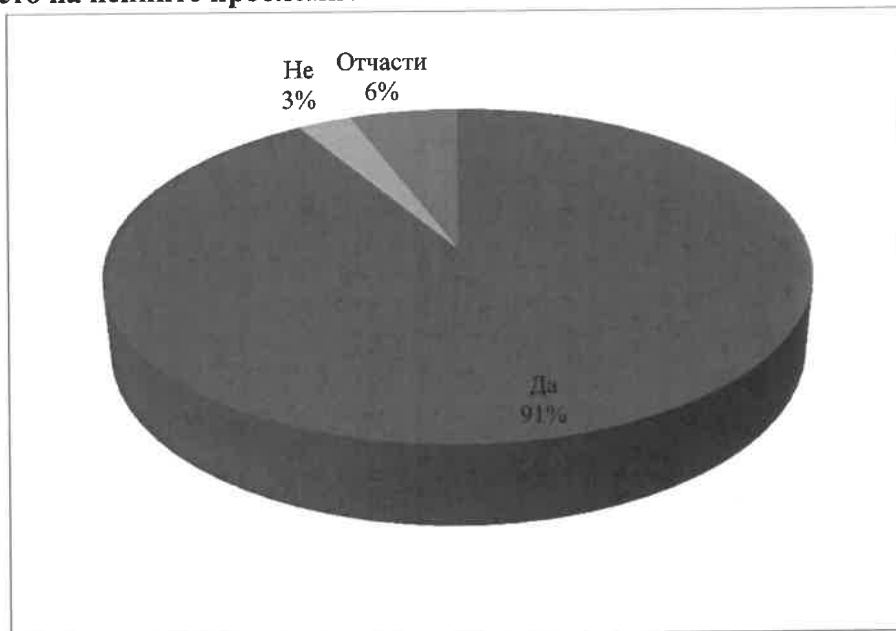
- a. Териториален подход - обхваща се малка, хомогенна, социално свързана територия, с общи традиции, местна идентичност, чувство за принадлежност, общи проблеми и потенциал за развитие
- b. Подход „отдолу нагоре“ - местните хора участват във вземането на решения за стратегията и определят избора на приоритети
- c. Подход на публично-частно партньорство - МИГ обединява партньорите от обществения и частния сектор и представлява съществуващите местни групи по интереси
- d. Иновации и иновативни подходи – МИГ играе важна роля за стимулиране на нови и новаторски подходи за развитието на района
- e. интегриран и многосекторен подход – Стратегията за ВОМР комбинира няколко сектора на развитие или различни видове дейности
- f. Подход на работа в мрежа – обмяна на резултати, опит и ноу-хау между различни МИГ или администрациите и организациите, участващи в развитието на селските райони
- g. Подход на сътрудничество – МИГ участва в общи проекти с други МИГ от страната или от ЕС

Очаквано най-много отговори е събрал подходът „отдолу-нагоре“ (25%) – местното развитие е дело на местните хора, както и териториалният подход (22%) – на основата на нуждите и потенциала. 18% е събрал принципът на местното партньорство – съществуването на МИГ. Може би членовете на МИГ трябва да увеличат информираността за важността на останалите принципи – най-вече за интегрирания подход на проектите, които трябва да подобряват общото развитие на територията.

Застъпени ли са вижданията и проблемите на всички заинтересовани страни от територията на двете общини в Стратегията за ВОМР на вашата МИГ?

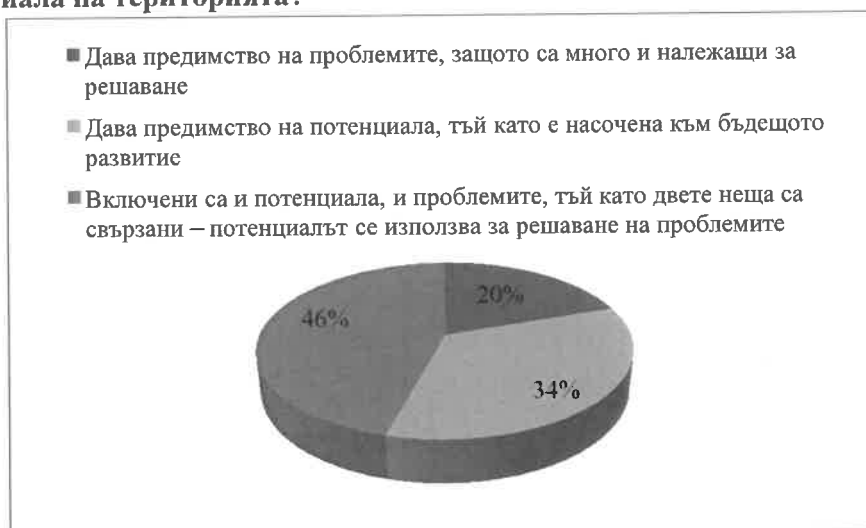

Отговарят ли целите на Стратегията за ВОМР на потенциала на територията и на решаването на нейните проблеми?

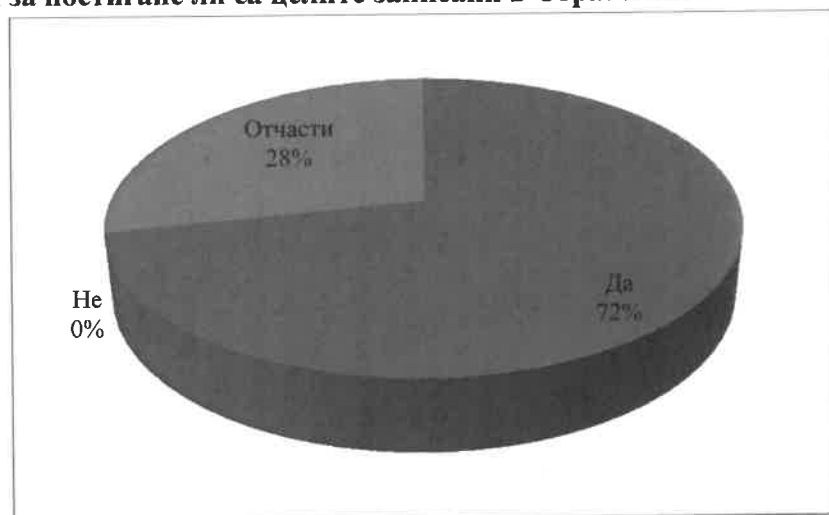
Както вече беше установено в рамките на настоящия анализ, Стратегията за ВОМР на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ напълно отговаря на критериите за качество, заложи в мярката за ВОМР в ПРСР, европейските регламенти и изискванията на европейската комисия. Такава е и оценката на местните хора, които смятат, че стратегията отразява желанията и проблемите на всички идентифицирани заинтересовани страни (86%), както и че напълно отговаря на местните нужди и потенциал (91%).

Според вас, Стратегията за ВОМР на вашата МИГ дава предимство на решаването на съществуващите проблеми или акцентира върху оползотворяване на потенциала на територията?

Почти половината от запитаните (46%) намират стратегията за BOMP за балансирана между използването на местния потенциал за развитие и едновременното решаване на проблемите. Една трета (34%) смятат, че се дава предимство на потенциала, а 20% - на проблемите, които са належащи за решаване. Трябва да се има предвид, че отговорите вероятно отразяват и настроенията сред местната общност спрямо оптимистичните и песимистични нагласи и усещания за бъдещето на територията на МИГ. Все пак тези, които са на мнение, че първо трябва да се решават спешните проблеми, а след това да се мисли за развитие, са много по-малко в сравнение с тези, които разбират, че трябва да се работи едновременно и в двете посоки, каквато е същността на подхода BOMP.

Реалистични за постигане ли са целите записани в Стратегията?

а. Да – Защо?

- С реализацията на проекти ще дойдат инвестиции в района.
- Чрез стратегията ще се създадат възможности за заетост.
- Добре формулирани дейности за постигането им.

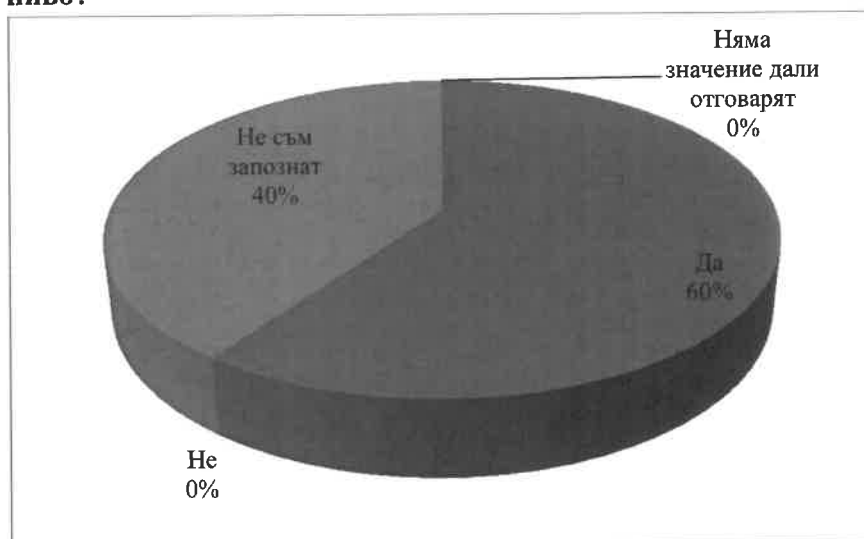
б. Не – Защо?

с. Отчасти – Защо?

- Младите хора отидоха в градовете

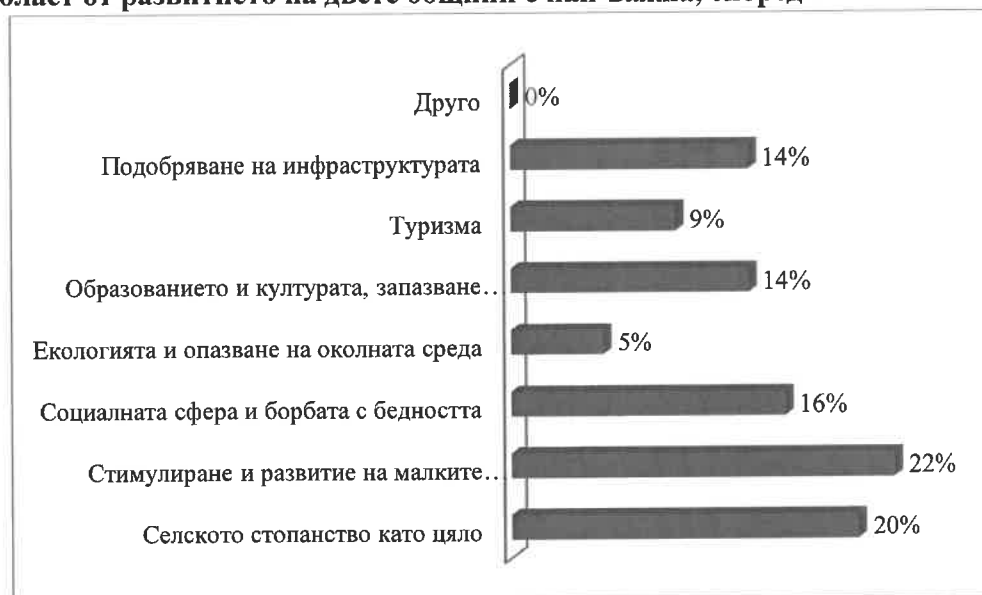
И при отговорите на този въпрос трябва да се търсят оптимистичните и песимистични нагласи, което още веднъж показва колко е важно МИГ да работи в посока мобилизиране усилията на местната общност и промяната към позитивно мислене за територията, което води и до полагане на съзнателни усилия за оживяването ѝ. Все пак мнозинството от 72% смята, че целите на Стратегията са реалистични и могат да бъдат постигнати за благото на района, като сред отговорите в свободен текст сред добрите ефекти са посочени инвестициите, тоест подпомагане на икономическото развитие, създаването на заетост и това, че дейностите за постигане на целите са добре формулирани и съответно могат да бъдат реализирани. 28% са дали отговор „отчасти“ като се опасяват от миграцията на млади хора към градовете и съответно липсата на човешки капитал. Все пак забележително е, че нито един не е напълно песимистично настроен, че от прилагането на BOMP няма да има ефект. Изводът, който може да се направи е, че засега МИГ предприема действия в правилната посока.

Отговарят ли целите на Стратегията на Общинските планове за развитие на двете общини, областната стратегия, стратегическите документи на национално и регионално ниво?

Отговорите подсказват, че местните хора по-скоро не са наясно какво съдържат общинските планове и другите стратегически документи, а не самата Стратегия. МИГ трябва да работи и за подобряване на връзките с местните общински и областни администрации, като така посредничи между тях и местните общности.

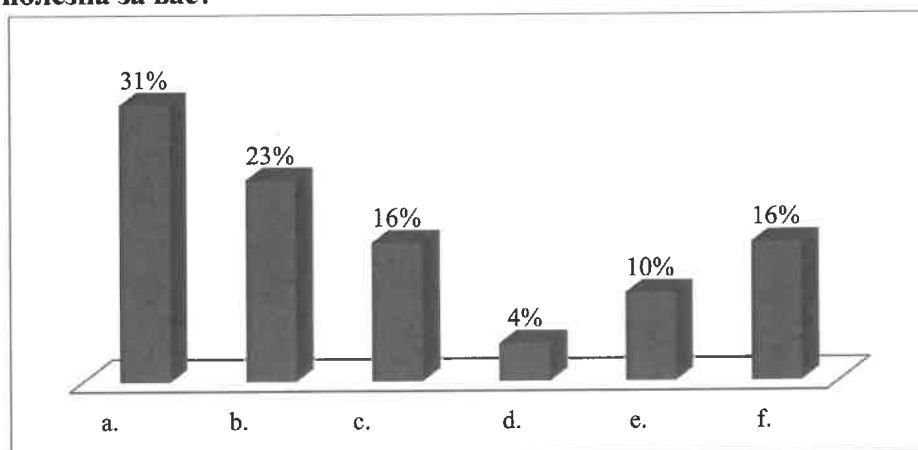
Коя област от развитието на двете общини е най-важна, според вас?

Пропорционалното разпределение на отговорите на този въпрос показва, че местните хора интуитивно си дават сметка за нуждата от комплексен подход към развитието на територията. 22% смятат за най-важно развитието на малките предприятия, независимо дали са в областта на земеделието или преработването, тъй като именно те са в основата на селската икономика. 20% виждат развитието на селското стопанство като приоритет, а 16% - проблемът с бедността. Подобряването на малката инфраструктура,

както и образованието събират по 14%, не са пропуснати опазването на околната среда и туризма. Фактът, че няма преобладаващ в една или друга сфера отговор е доказателство, че поне на този етап на съставяне на Стратегията е намерен правилния подход към стимулиране развитието на всички приоритети и сектори, каквото е и мнението на местните хора и което е заложено и в принципите на BOMP.

С кои дейности по изпълнение на Стратегията, както и извън нея, вашата МИГ би била най-полезна за вас?

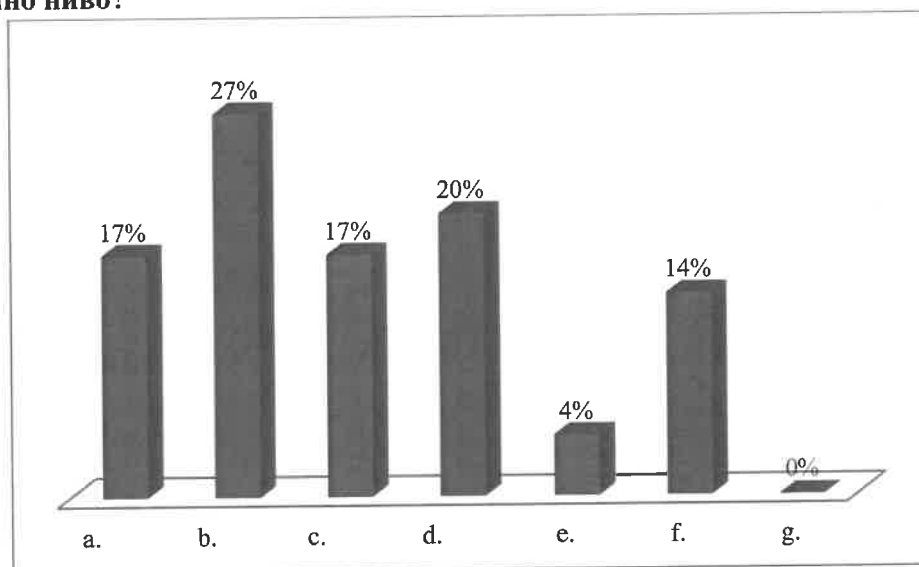

- a. Информиране, консултиране и подпомагане подготовката на конкретните проекти по Стратегията за BOMP.
- b. Организиране и провеждане на работни срещи, обучения, семинари, конференции, дебати и обсъждания с представители на администрацията на всички нива, както и с бизнес средите и нестопанските организации с цел общо повишаване на информираността в областта на ЛИДЕР и BOMP и без оглед реализирането на конкретни проекти.
- c. Включване на местната общност в изследователски програми, експертни изследвания, участие в обучителни инициативи, партньорство с научни и образователни организации.
- d. Изработване на различни доклади за проблемите, секторни анализи, стратегии, програмни документи за развитието на територията като цяло. Участие в изработването на стратегии на местните администрации и общинските и държавни органи с оглед защита на интересите на местната общност.
- e. Обмен на информация и добри практики с други МИГ, създаване на мрежи за партньорства с различни институции и неправителствени организации на територията на страната или чрез трансгранично сътрудничество.
- f. Различни инициативи на МИГ сред местната общност за запазване и популяризиране на местната идентичност и културно наследство, защита на местните продукти, създаване на обща регионална марка, младежки мероприятия, борба с

бедността и социална отговорност, грижа за възрастните и хората в неравностойно положение и др.

Една трета (31%) от респондентите смятат, че основната полза от съществуването на МИГ е помощта при обработката на проекти, което е и една от основните задачи на местните партньорства – бенефициентите разчитат на консултантска помощ от познати лица, която иначе не биха потърсили или получили. Участието в информационни и обучителни мероприятия, както и организираните контакти с администрацията събира 23%. Очевидно е, че местните хора гледат на МИГ като на посредник между различни организации, тоест като създател на мрежи за работа и обмяна на опит, дори без реализация на конкретни проекти. 16% са осъзнали важността от обучение и връзките с различни научни институции, тъй като модернизацията на стопанствата само във вид на машини и технология не е достатъчна – трябва опит и познания. 16% оценяват като важни и действията за опазване на местното културно наследство и идентичност. Малка част (10%) виждат ползата от сътрудничеството и взаимодействията с други МИГ, тъй като вероятно нямат опит и информация в тази сфера. МИГ трябва да има предвид тези резултати при организиране на следващите си информационни и публични събития, както и необходимостта от висок експертен потенциал в помощ на бенефициентите при обявяване прием на проекти.

Какви според вас са предимствата да се кандидатства с проекти пред МИГ, а не пред Държавен Фонд Земеделие или управителните органи на друга ОП на централно ниво?

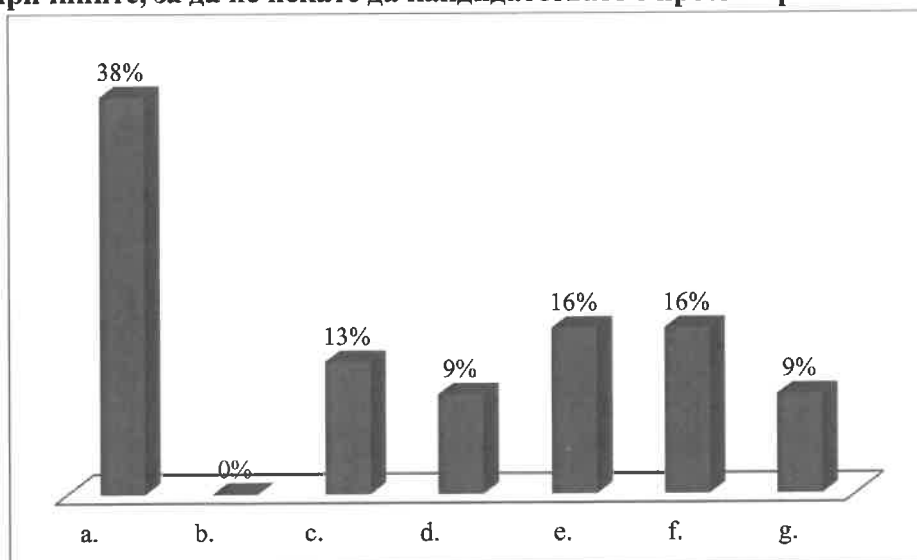

- a. Намалява се административната тежест като цяло
- b. Мога да получа повече и по-качествени консултации при подготовка на проекта ми от експертите на МИГ
- c. Проектът ми може да бъде съгласуван с други проекти с оглед на приоритетите на местната Стратегия, което увеличава шансовете за устойчивото му развитие впоследствие

- d. Експертите в МИГ са от местната общност и ще преценят по-добре дали проектът ми е полезен и реалистичен за изпълнение на територията
- e. Мога да разчитам на местната подкрепа, независимо дали проектът ми е реалистичен и си струва
- f. Ще се чувствам по-сигурен за одобрението и плащанията по проекта ми, когато контактувам с експертите на местно ниво, а не с централната администрация
- g. Друго

Голяма част от отговорилите отново дават предпочитанията си на консултациите с местните експерти, както и това че и те са от общността и могат да преценят дали проектът съответства на приоритетите на територията (27% и 20%). За това, че ще се чувстват по-сигурни в контактите си с познати хора, а не с централната администрация са отговорили положително 14%. Като общо може да се каже, че местното партньорство стимулира мнозинството бенефициенти по-добре, отколкото централизираните политически подходи и секторната подкрепа чрез другите оперативни програми. Отдава се значение и на намаляването на административната тежест (17%), както и че местните критерии за оценка, които изискват съгласуваност с другите проекти и Стратегията (17%) са важни за местните хора.

Кои са причините, за да не искате да кандидатствате с проект чрез вашата МИГ?

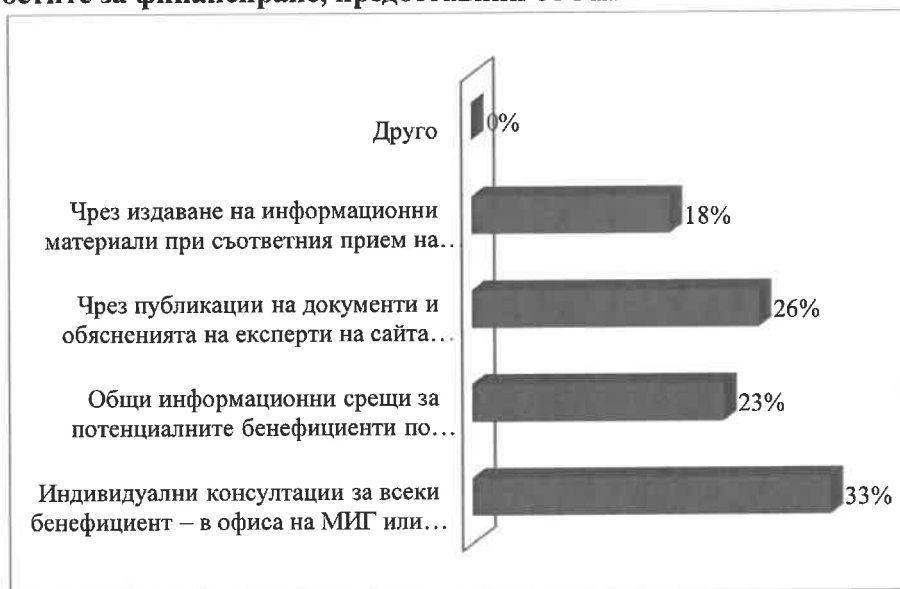

- a. Нямам достатъчно информация за МИГ и за BOMP
- b. Смятам, че експертите на МИГ нямат достатъчен административен капацитет за консултация на проекта ми и обработка на документите
- c. При приема на проекти няма да има достатъчно обективност към всички бенефициенти – ще има политически влияния или шуробаджанщина

- d. Приоритетите на Стратегията не включват нуждите на моя бизнес или стопанство и съответно няма да се приемат такива проекти
- e. Проектите са за ограничени малки суми, бизнесът/стопанството ми има нужда от по-голяма субсидия
- f. Няма сигурност нито за приема, нито за одобрението и плащането на проектите
- g. Друго:
- Не мога да преценя
 - Възрастта ми
 - Липса на собствени средства

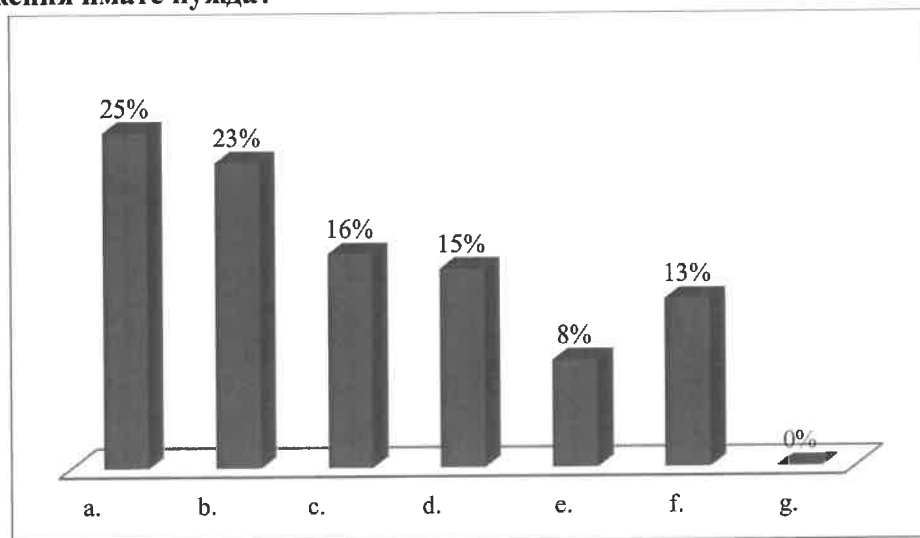
Основна причина да не се доверят на МИГ хората посочват в липсата на достатъчно информация за действията му и за подхода BOMP (38%). Това показва необходимостта от продължаващи целенасочени усилия на членовете на МИГ за информиране и мобилизиране на местната общност.

Според вас кои са най-подходящите начини за получаване на информация за възможностите за финансиране, предоставяни от МИГ?

Както се вижда от графиката, може би едно от най-големите предимства от съществуването на местно партньорство е консултацията „лице в лице“ на малките бенефициенти (33%) при съответната идея и евентуалното подаване на проект. Все пак, не са малко хората, които биха се информирали качествено и по време на различни срещи и публични семинари (23%), както и от сайта на МИГ (26%), 18% са склонни да четат печатни материали, осигурени от експертите. Всички тези предпочитания трябва да се вземат предвид от експертите на МИГ за действията им по време на предстоящите обявявания на приеми за проекти по различните мерки.

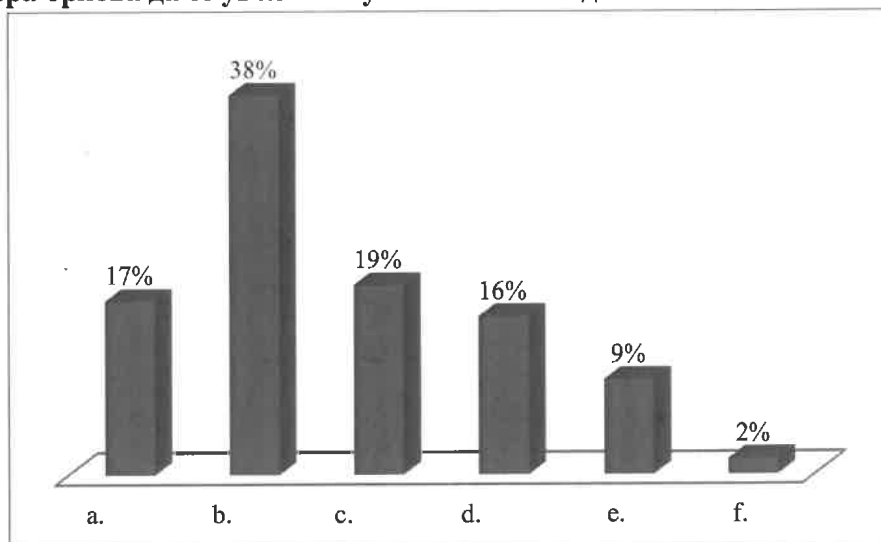
От каква подкрепа при подготовката и реализирането на проектните предложения имате нужда?

- a. Пред-проектно консултиране за идеята на самия проект и информация за възможностите за реализацията му
- b. Подготовка на цялостна проектна документация за кандидатстване
- c. Консултация за разработване на бизнес план
- d. Финансова консултация за начините и периодите на плащане, както и за възможностите за осигуряване на собственото съфинансиране на проекта (кредитиране, инвестиции)
- e. Специализирана консултация (растителна защита, биологично земеделие, сертифициране и др.)
- f. Управление на проекта – координиране на проектните дейности, подготовка на документация, отчетност
- g. Друго

Казаното за предишния въпрос важи и за тенденциите, забелязани в отговорите на този. Местните хора имат нужда от експертно подпомагане от началото до края - още при оформянето на първоначалната идея за проект – какво точно мога да направя, възможно ли е да го реализирам чрез конкретен проект и да получа пари, как да си оформя документите и да си направя бизнес-план, на какви финансови параметри мога да разчитам. Пак трябва да се повтори, че за повечето потенциални бенефициенти е най-важен личният контакт (независимо дали в офиса на МИГ или по време на събитие), възможността да задава конкретни въпроси и да получава адекватна информация и най-вече да му се помага с идеи за бизнес, да се създава положителна мотивация, както и да се сочат добрите примери – че няма невъзможни неща, стига да има усилия.

В коя сфера трябва да се увеличи публичността за действията на вашата МИГ?

a. Начините на вземане на решения вътре в самата МИГ, кога се провеждат общи събрания, как гласува и действа УС, защо се налагат промени, с какво са съобразени графиците и др.

b. Консултациите с потенциалните бенефициенти – индивидуални или информационни и работни срещи между представителите на МИГ и местните хора

c. Актуализиране на графиците за прием на проекти, кое ги налага и защо и как се променят; отношенията с ДФЗ, МЗХГ и други институции

d. Публикациите на сайта да включват повече информация не само за действията на МИГ, а и актуални новини по ПРСР и другите програми

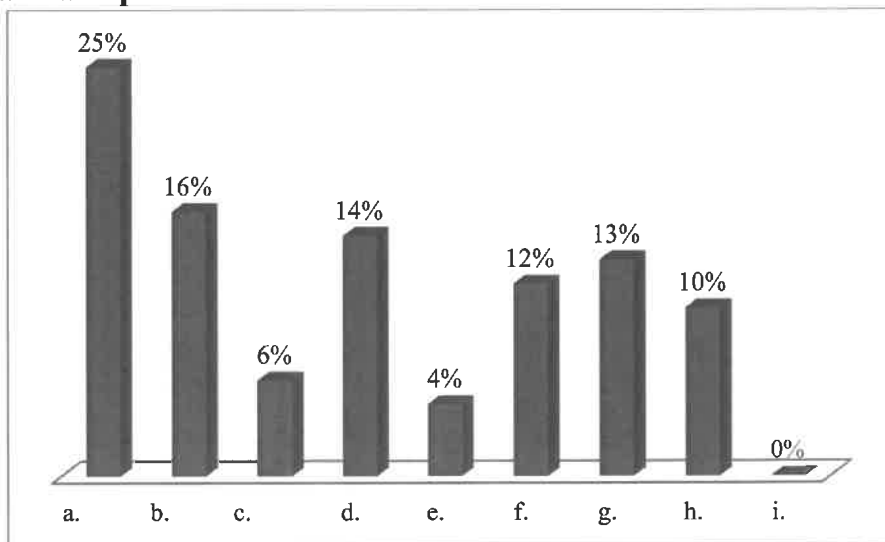
e. Работата на МИГ сред местната общност не само по отношение изпълнението на Стратегията, а и участието в общи регионални и местни инициативи, информационни кампании, обмен на добри практики с други МИГ или с институции, работа на терен сред местната общност

f. Друго:

- Публичността е на ниво

И тук предпочитанията са отдадени на консултациите с бенефициентите (38%), 19% желаят повече информация за актуализирания график за прием на проекти, а 16% смятат, че има нужда от повече новини, свързани с промените в наредбите и законодателството, засягащо ПРСР и в частност WOMP. Тези нагласи трябва да се вземат предвид от МИГ при работата му по информираност и публичност сред местните хора. Едва 2% от запитаните са отговорили, че публичността е на ниво.

Какви според вас, са проблемите в работата на вашата МИГ и опасностите при реализация на Стратегията?

- a. Бюрократия и постоянни промени на правилата на ниво централна администрация – ДФЗ и МЗХГ, законодателни промени
- b. Забавяне на плащанията или нередовни плащания по проекти или направо отпадането им поради неусвояването на средства по ПРСР на централно ниво
- c. Липса на административен капацитет и забавяне при приема и обработката на проекти в самата МИГ
- d. Липса на капацитет и информираност, недостатъчна подготвеност на бенефициентите
- e. Неравномерно териториално разпределение на проектите в двете общини, спорове и противоречия на тази основа
- f. Недостатъчно проекти и бенефициенти заради липсата на средства за собственото финансово участие
- g. Недостатъчно популяризиране ползите и предимствата от работата на МИГ и Стратегията за BOMP
- h. Не очаквам трудности и проблеми
- i. Друго

Една четвърт(25%) от местните хора виждат заплахата в поведението на централната администрация и постоянното променяне на правилата, а не в самата работа на МИГ, както смятат за проблем и свързаното с това забавяне на плащания, по вина на УО и разплащателната агенция (16%) – съвсем основателни притеснения, ако се гледа опитът на МИГ и нереализираните проекти в предишния програмен период. Едва 6% имат

съмнения в капацитета на МИГ, но 14% смятат, че самите бенефициенти могат да се окажат неподготвени и немотивирани.

Като изводи от цялото анкетно проучване се налагат няколко важни неща. Очевидно е, че МИГ успешно е съставил качествена стратегия, основана на нуждите и потенциала на територията, както и на желанията на всички заинтересовани страни. Доверието към местното партньорство от страна на общността е високо и хората добре осъзнават ползата от съществуването му – най-вече заради това, че се работи комплексно, че се подпомагат малки проекти и малки бенефициенти и че те има възможност да получат квалифицирана експертна помощ на място още при оформянето на своите бизнес идеи. Трябва да се работи усилено и по всякакви начини в посока повишаване на информираността на местните хора относно възможностите на BOMP, както и за конкретните мерки от ПРСР, по които могат да кандидатстват. Необходима е и непрекъсната мобилизация за участие на общността, за да не се загуби инерцията, забавена от по-късното одобрение на стратегията и съответно от необявения все още прием на проекти. Много е важно да се положат усилия и върху работата в мрежа и ползите от обмяна на опит на добри практики, тъй като те са пример „на живо“ какво и как може да се постигне на местно ниво. Трябва да се подобрят и публичните действия на МИГ – контактите с медии, редовно обновяване на сайта, по-активна работа в селата и сред маргинализираните общности, по-чести изяви на лидерите и публичните говорители, имащи отношение към екипа на МИГ.

9. SWOT анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите

Силни страни

- Качествена стратегия за BOMP, съответствие между нуждите и потенциала и приоритетите и целите на стратегията, съответствие на мерките за реализиране на тези приоритети и цели, балансирано разпределение на бюджета
- Добре балансирано и устойчиво местно партньорство, участие на всички заинтересовани страни от двете общини
- Одобрена от УО стратегия за BOMP, осигурено финансиране за управление дейността на МИГ, както и за реализиране на проектите на бенефициентите
- Съответствие на стратегията с всички национални и европейски документи, съответствие с областните и общински планове за развитие
- Започнал процес на диверсификация на икономическите дейности на територията - както вътре в селското стопанство в областта на зеленчукопроизводството и животновъдството, така и в други сектори на икономиката - преработвателна промишленост и услуги, сравнително развито биоземеделие

- Планирано многосекторно и интегрирано развитие на територията на МИГ – модернизация на стопанствата и преработвателната промишленост, диверсификация в неземеделски дейности, общински проекти за инфраструктура и туризъм, мярка за опазване на културното наследство, в критериите за оценка са включени нови работни места и опазване на околната среда
- Мярка за образование и на консултантски услуги в земеделието
- Включване на различни уязвими групи в обсъждането и подготовката на стратегията

Слаби страни

- Закъсняло по вина на администрацията одобряване на стратегията и съответно закъснял прием на проекти – такъв още не е обявен
- Много слабо развитие на туризма и недостатъчно оползотворяване на природните и културни дадености, няма места за настаняване, което е пречка за развитието на туристически услуги
- Тенденция към превес на монокултурното земеделие – зърнени и полски култури, големи стопанства, които „поглъщат“ по-малките и основния финансов ресурс по програмите за земеделие
- Неблагоприятна демографска картина – застаряващо население, обезлюдяване на селата, миграция на младите хора в града, безработица сред жените и младежите, ниско образование
- Нисък капацитет на човешкия капитал – населението няма достатъчно предприемачески опит, познания и специализирано образование, особено в малките населени места, липса на мотивация за създаване на собствен бизнес
- Голяма ромска общност, която е заплашена от социална изолация – ниско образование или липса на такова, висока безработица, отпадане от училище, липса на достъп до част от социалните услуги
- Липса на целенасочени действия от страна на публичните власти за опазване на културното наследство досега, неоползотворен потенциал на зоните в Натура, неизпълнение досега на включените в тази посока мерки в общинските планове
- Обща ниска икономическа активност и финансови резултати за целия Северозападен регион, включително и на област Плевен, която е на последно място по БВП на човек

Възможности

- Целенасочена и свързана модернизация на земеделските стопанствата и преработвателната промишленост, създаване на нови мощности, увеличаване на капацитета и разширяване на пазарите за продукцията им
- Поощряване на изграждането на вертикални структури между земеделските стопанства и фирмите от хранително-вкусовата промишленост, създаване на вериги и добавяне на стойност към местните продукти
- Диверсификация на икономическите дейности на територията, включително и в областта на социалните услуги и културните дейности
- Подобряване на пътната и водната инфраструктура, подобряване на средата за живеене за цялото население
- Опазване на културното и природното наследство, валоризиране на ресурсите и развитие на туризма, особено на алтернативните му форми
- Преодоляване на монокултурния производствен модел на земеделие
- Поддържане на висок капацитет на членовете на МИГ – повишаване на знанията и практическите умения чрез участие в различни обучения, семинари, научни конференции, включително и самообучение
- Използване на възможностите от работа в мрежа, обмяна на опит и прилагане на добри практики от други райони или държави; използване опита на мрежите в контактите с централната администрация и финансови институции
- Използване на възможностите за сътрудничество между МИГ по мярка 19.3 и реализиране на общи проекти по вътрешнотериториалното или транснационалното сътрудничество
- Регистриране на обща марка за част от производителите или преработвателите, подпомагане на общи маркетингови и рекламни кампании
- Включване на МИГ в различни нива на местното самоуправление – примерно при обсъждане на общински планове и стратегии, секторни мерки на териториален принцип, обществени обсъждания на проектите и планирането на бъдещи дейности в общините и областта
- Повишаване на доверието на местната общност в работата на МИГ и ползата от реализацията на стратегията за BOMP за подобряване социално-икономическото

развитие на територията с цел по-нататъшното съществуване и функциониране на местното партньорство

Заплахи:

- Забавяне при приема, обработката и реализацията на проектите поради закъснялото одобрение на стратегията, опасност от неусвояване на всички предвидени средства
- Забавяне на обработката и най-вече на плащанията от страна на УО и ДФЗ, което може да доведе до провал на някои проекти
- Недостатъчно добро териториално разпространение на проектите и бенефициентите – неравнопоставеност между двете общини
- Липса на достатъчно бенефициенти по мерките поради забавяне на процедурите във времето, демотивация и отказ от първоначалните намерения, намиране на други финансови източници
- Недостатъчен административен капацитет на експертите на МИГ при обработка на проектите, тежест
- Слаба информираност на местната общност относно дейностите на МИГ и загуба на доверие, което и намалило ефектите от реализирането на стратегията
- Промени в политическата обстановка, спиране на еврофондове, корекции
- Природни бедствия

10. Добри европейски практики

В тази глава са подбрани добри практики от различни МИГ на територията на ЕС, реализирани предимно в сегашния програмен период 2014-2020, които са сходни с приоритетите и мерките, заложи в Стратегията на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“. Освен да послужат като пример за положителното влияние на прилагането на ВОМР за подобряване на социално-икономическото състояние на територията, могат да станат и основа и за идеи за реализацията на проекти за някои от потенциалните бенефициенти на МИГ.

10.1 Модернизация на стопанствата и преработвателните мощности

Земеделието продължава да бъде основна икономическа дейност в селските райони. В повечето от тях в България и Европа то изостава в технологично отношение, практикува се от малки, често пъти семейни стопанства и е основен източник на доходи за населението. Затова и първа задача на ПРСР и в частност на подхода ВОМР е

модернизацията на селското стопанство и свързаната с него преработвателна промишленост с цел повишаване на конкурентоспособността им, а оттам и на доходите, подобряване качеството на продукцията и разширяване на пазарите. Често пъти инвестициите в модернизация на земеделските стопанства се допълват и с такива за започване на преработка на продукти, или с начална диверсификация на дейностите и развиване на услуги, което добавя стойност към продукцията и носи ползи за цялото население.

Модернизация на стопанство за гъби, Латвия

Земеделски производител използва подкрепата по ЛИДЕР, за да модернизира фермата си, да създаде нов продукт и да диверсифицира дейността си като превърне в атракция продукцията, която не е подходяща за продажба на пазара.

Янис Волсконс е млад предприемач, който поема стопанството Трубениеки през 2016 г. като преди това в него се развъждат свине и фермата не разполага с големи площи за отглеждане на растителни култури. Вместо това, Янис решава да създаде специализиран нишов продукт – гъби шийтаке, извън обичайното селскостопанско производство в района. Фермата започва да отглежда гъби през зимата, което е иновативна практика, тъй като те обикновено се гледат само през летния сезон. Освен това, младият производител кандидатства с проект пред местния МИГ за създаване на производствена линия, която превръща непродадената продукция от гъби в сушени гъби на прах. Допълнително Янис изгражда приемна и кухня, където посетители могат да опитат супа от гъбите шийтаке и така диверсифицира дейността на стопанството и печели допълнителни приходи. Инвестицията има основен принос за увеличаване на обема на производство на гъби, а приемната за туристи популяризира продукцията на фермата. Разширяването на бизнеса увеличава доходите и дава възможност на Янис да натрупа капитал, който може да бъде инвестиран за по-нататъшно развитие на стопанството. Като следствие е създадено и ново работно място на пълно работно време.

Модернизация на парници за зеленчуци, Унгария

Малка семейна ферма реализира проект за модернизация на отоплението в парниците с финансовата подкрепа на ЛИДЕР, намалява разходите за енергия и повишава конкурентоспособността си

Отглеждането на различни видове чушки в полиетиленови парници е малък семеен бизнес, развиван от 20 години в Táriószőlős, в централна Унгария. Производството е органично и отоплението, вентилацията, напояването и доставките на хранителни вещества в почвата са напълно автоматизирани. Най-големият разход е за отопление, тъй като цената на изкопаемите горива – въглища и газ непрекъснато се повишава и това е значителен фактор за производителността и функционирането на малката ферма. Собственикът решава да реализира проект за модернизация на отоплението с финансовата подкрепа на ЛИДЕР с цел намаляване на разходите, повишаване а конкурентоспособността и едновременно с това да въведе екологични практики. През

2014 г. семейството кандидатства с проект към местния МИГ Hajt-ACsapat и прави инвестиция за инсталирането на три котли, захранвани от биомаса с мощност 300 квт. Въпреки че първоначалните разходи за монтаж на котли за изгаряне на биомаса са по-високи от тези за система за загряване на топла вода с газ, ежедневните текущи разходи са доста по-ниски и ефективни, както и щадящи околната среда. Бенефициентът също така решава да работи само с местни дружества от района на МИГ, за да подкрепи развитието на икономиката. След задълбочено търсене е избран унгарски производител на котли и е подписан договор с местен предприемач за изграждането на сградата на котелното помещение. Разходите за отопление са намалени значително с около 33%. Новата отоплителна система позволява отглеждането на чушките да става целогодишно и на по-ниски цени. Закупуването на дървени стърготини за гориво от местните дърводобивни компании има пряко положително въздействие върху местната икономика, а фермата увеличава рентабилността и пазарните си възможности.

Модернизация на мандра, Австрия

Земеделски производител използва финансиране от ЛИДЕР за изграждането на мандра за преработка на сирене, като едновременно предлага образователен тур, чрез който хората да научат повече за алпийското земеделие

В областта Тирол, в района на Берн, алпийските пасища, освен привлекателен и живописен пейзаж за туристите, са и съществен фактор за развитието на местното животновъдство. Около 56% от млечните крави в района прекарват цялото лято на пасищата, но само 9% от млякото, получено от тях се преработва на място в сирене, а мандри има на едва 13% от пасищата. Селото Hintenbachalm се намира на 1140 м надморска височина и в него се отглеждат 50 крави. Местен производител кандидатства с проект пред МИГ за изграждане на мандра за преработка на сирене върху пасището Kasplatzl, изба за узряване на сиренето и дегустационна зала. Проектът включва и образователни дейности за посетителите, които са под формата на обиколка и демонстрация как се преработва млякото в масло и сирене, как се контролират процесите на зреене и какво е ежедневието на един млекопроизводител в Тиролските села. Туристите могат да опитат директно или да си купят местното сирене. Мандрата е отворена от май до октомври, като 100 000 литра мляко се преработват в 10 тона сирене, като 70% от него се продава директно в мандрата, а останалата част – на хотелите в околността. Освен че добавя стойност към производството на мляко чрез преработката му и увеличава доходите си, бенефициентът започва сътрудничество и с други местни производители, както и с туристическите асоциации в региона. По време на посещенията си в селото, туристите вече могат да опитат и други домашно приготвени храни – друг видове сирена, бекон и колбаси по местни рецепти, пресни бадеми, сладка. Сиренето произведено на пасището печели златен медал за качество на националното изложение на храни. Проектът е важен за развитието на целия район тъй като съчетава модернизацията на стопанството, създаването на нов бизнес, подобрява маркетинга на продуктите на другите производители, както и развива селския туризъм през лятото.

Разширяване на производството и модернизация на цех за кефир, Гърция

Производител на млечни продукти изгражда цех за производството на кефир по ЛИДЕР+, а 5 години по-късно го модернизира със средствата на ЛИДЕР по ОС4 на ПРСР

През 2006 г. Йорданис Пападопулус превръща иновативната си идея в реалност като с помощта на ЛИДЕР изгражда край Солун демонстрационна фабрика за производство на пробиотични ферментирани продукти с най-високо качество и висока хранителна стойност - кефир. Кефирът е енергийна напитка, която се прави от чисто краве мляко с добавката на зърнени култури с цел ферментация. Продуктът е уникален сред всички налични на пазара млечни храни. Предприемачът обаче разбира, че макар иновативният продукт да му дава пазарно предимство, бизнесът трябва да се обновява и разширява непрекъснато, компанията да се разраства, за да може да отговаря на търсенето, особено в ситуацията на икономическата криза в Гърция. Затова през 2011 г. той отново се обръща към ЛИДЕР, която вече е част от ПРСР и реализира проект за модернизация на фабриката си. Включено е изграждането на нови сгради – склад за съхранение на опаковъчните материали, нова сграда за първичното производство на мляко и склад за съхранение на върнати пластмасови бутилки за рециклиране, модернизация и обновяване на съществуващите производствени площи – изграждане на рампи в района на производствената зона, реконструкция на входа към сградата с рампа за достъп на хора с увреждания, облагородяване на откритите пространства. Закупено е и ново оборудване и са подобрени технологичните процеси. Фирмата получава и сертификат по ISO. Като резултат оборотът на компанията след приключване на проекта се е увеличил с 20% през 2014 г. и оттогава нараства с 15% годишно. На пазара е пуснат нов продукт – кисело мляко, а фирмата започва износ в рамките на ЕС.

Обща мобилна кланица, Латвия

Група земеделски производители използва подкрепата на ЛИДЕР за създаване на мобилна кланица за общо ползване. Инвестицията позволява на фермерите да отговорят на нарастващото търсене на сертифицирани услуги за кланици на конкурентна цена.

Група животновъди в района Мадона в Латвия са притиснати от конкуренцията и достъпът им до местната кланица е затруднен и скъп. Така те не могат да разнообразят продуктите си, да спазят стандартите и да увеличат своя пазарен потенциал. С подкрепата на ЛИДЕР решават да закупят мобилна кланица и необходимото оборудване. Създадена е асоциация с нестопанска цел за управление на услугата, а тя се предоставя безплатно на членовете на сдружението и срещу по-ниско заплащане на други фермери. Обучението и редовните срещи, проведени от асоциацията, увеличават духа на сътрудничество. Сега производителите могат да избират дали да продават месо на търговците на дребно или месни продукти директно на пазара. Местните жители пък могат да консумират регионални качествени месни продукти на конкурентна цена. Тези продукти се предлагат също в училища и детски градини. Допълнително групата придобива ценен опит и познания за спазването на законите и подзаконовите

нормативни актове, както и за други правни аспекти, свързани с преработката и продажбата на селскостопански продукти на пазара.

Модернизация на производство на ябълково вино и получаване на световно признание, Дания

С подкрепата на ЛИДЕР два пъти, фермер, който се занимава с производството на вино като хоби и има съвсем друга професия, създава десертно ябълково вино, което през 2016 г. получава световно признание и сега се продава в гурме ресторанти със звезди на Michelin

В края на 2010 г. МИГ "Рандес" (сега МИГ "Рандес-Фаверско") отпуска малка субсидия от около 12 000 евро за купуване на оборудване за производство на „ледено вино“ от ябълки, вдъхновено от френските традиции. Бенефициентът има работи в близкия град и заниманията във фермата са нещо като хоби, а идеята за десертно вино е експеримент, който цели да изпробва качеството на датските ябълки, характеризиращи се с високата си киселинност. Фермерът се кооперира с местен производител на ябълков мъст и първото вино излиза а пазара през следващото лято с марката "Cold Hands Winery". Производителят е много ентусиазиран от доброто представяне и се захваща с винопроизводството професионално, като пътува за обучение до Канада. През 2012 г. са разработени два нови продукта - женски и мъжки вариант на виното, а фермерът основава датско сдружение за плодове, където производителите могат да обменят опит. Не закъсняват и признанията на международните конкурси в цяла Европа - три златни ябълки в конкурса "Pomme D'or" и първа награда в Международното състезание за сайдер (UK) през 2012 г. През 2014 г. двете вина печелят в своята категория на конкурса в Астурия (Испания), започва и доставката за два френски ресторанта на Michelin и износ за Норвегия. Винарната се утвърждава като част от новата скандинавска кухня и влиза в сътрудничество с университета в Копенхаген за четиригодишен изследователски проект за разработването на нов тип плодово вино с типично датски вкус. През 2014г., когато за втори път търси подкрепата на ЛИДЕР, фирмата продава общо 37 вида плодови вина. Подкрепата на МИГ този път е насочена към модернизация и ново оборудване за сградата на избата, която е построена по паралелен проект със средства на други фондове и е завършена през юни 2016 г. Тя е с площ от 540 кв.м. разполага с офиси, помещения за почивка на персонала, тоалетни, производствени помещения и складове. ЛИДЕР финансира закупуването и инсталирането на производствено оборудване, офис обзавеждане, складова наличност и оборудване за туристически обиколки и др. Като резултат капацитетът на производството се увеличава от 25 000 бутилки на година до 100 000-150 000 бутилки, очаква се годишният оборот да нарасне от 335 000 евро преди проекта до 1,1 - 1,35 милиона евро годишно, а износът да достигне 50% през 2018 година. Фермата генерира допълнителен приход от 1000 туристически посещения в рамките на 2 години.

Модернизация и комплексно развитие на свинеферма, Унгария

Млада предприемачка реализира мечтата си да създаде ферма за отглеждане традиционната унгарската порода свине Мангалика, като използва подкрепата по различни мерки на ЛИДЕР и ПРСР.

След като завършва селскостопанския университет в Будапеща, където прави проучвания върху старите породи, госпожица Жока Фекете решава да създаде собствена ферма. В различните етапи на структуриране на стопанството са използвани и различни мерки по селската програма. Първоначално подкрепата е по мярката за млад фермер и инвестицията е за купуване на земя за отглеждане на плодове и зеленчуци. През 2012 тя започва да се занимава и с животновъдство и решава да отглежда традиционната за Унгария порода Мангалика. С подкрепата на ЛИДЕР на втория етап фермата е модернизирана и чрез инвестиции в някои специфични машини, като почистваща машина за плодовете и зеленчуците и машина за рязането им. Когато животновъдството също започна да се разраства, младата жена още веднъж се възползва от мерките за модернизация и купува трактор и ремарке, като новата техника е за събирането на реколтата за храна на свинете. Тъй като, освен отглеждането на свине, във фермата започват да се правят и месни продукти, е инвестирано и в хидравлична машина за пълнене, месомелачка, вакуумна опаковъчна машина по мярката "Добавяне на стойност към селскостопански продукти". Резултатът е производство на оригинални хранителни продукти, разработени по специални рецепти във фермата. Днес госпожица Фекете има стопанство с повече от 40 свине майки и 300 прасета. Животните се хранят с органични фуражи, собствено производство, а поредицата инвестиции стимулират развитието на собствен бизнес. Фермата бързо получава признание и често участва в събития, изложби, професионални конференции както на национално, така и на международно ниво. Продуктите на стопанството получават наградата за качество на региона Hajdu-Bihar.

Модернизация в пчеларството чрез иновации, Латвия

Млад латвийски предприемач – пчелар се възползва от финансова подкрепа на ЛИДЕР за да си купи иновативно оборудване за производство на мед. Това му позволява да оптимизира производствения процес и да разработи нова гама от продукти, с което повишава и конкурентоспособността на стопанството си.

Кристс Еберлич е производител на мед в селския район Салдус, като развива малък бизнес от няколко години. През 2014 получава подкрепа по ЛИДЕР за модернизация на стопанството си и купува ново оборудване и машини: за производство на крем мед, опаковъчна машина и хладилна кутия. В последната фаза на проекта е извършено сертифицирането на машините и производствения процес и са издадени необходимите разрешения за започване на производство. Качеството и скоростта на производството на мед значително се подобряват. Топенето на восък в един цикъл се увеличава с 90%, а скоростта на пакетиране – със 75%. Пчеларят разработва два нови продукта, които се оказват много успешни на местния пазар. Пчелинът му вече предлага голямо разнообразие от продукти, включително мед от различни цветя, кремообразен мед,

пчелен мед, мед от сауна, цветен прашец, пчелен восък и свещи от пчелен восък. Община Салдус използва продуктите на Еберлич за промотиране на района. Тъй като продуктите стават известни на местните клиенти, общината кани Еберлич да вземе участие в панаира на местните продукти "Made in Saldus". През 2015 г. Кристо Еберлинс е номиниран от общината за "Млад предприемач на годината 2015".

Модернизация на кравеферма с цел постигане на стандарти, Словакия

Земеделска кооперация кандидатства с проект за модернизация, за да се постигнат стандартите за хуманно отношение към животните

Кооперацията „Пановце“ отглежда млечни крави, но помещенията за животните са в много лошо състояние и на практика без вентилация и топлоизолация. Електрическото хранване също не отговаря на изискванията. Поради тези причини кравефермата не може да осигури необходимото хуманно отношение към животните, а и условията за труд на хората са незадоволителни. С финансовата подкрепа на ПРСР помещенията са преустроени и се създава повече пространство за млечните крави, както и по-добри условия за живот – по-голям комфорт при хранене и по-лесен достъп до вода. Подобрата вентилация подобрява общия климат в сградите, особено през лятото. В стопанството се изгражда и модерна инсталация за преработка на оборския тор, което ограничава вредното въздействие върху околната среда. След осъществяването на проекта добивите на мляко се увеличават. Кооперацията намалява разходите си повишава качеството на продукцията си. Тъй като инвестицията е оценена като много успешна, кооператорите за своя сметка правят кратък филм за процеса на реализацията на проекта. Филмът участва в международния филмов фестивал Agrofilm 2016 през октомври 2016 г. заедно с още 114 филма от 26 държави.

10.2. Диверсификация в неземеделски дейности

Както вече беше отбелязано, слабото икономическо развитие на селските райони изисква разработването на различни алтернативи за заетост извън селското стопанство, съживяване и разнообразяване на икономиката с неземеделски дейности. Механизацията на земеделието и разрастването на стопанствата от една страна, а от друга – изостаналостта на малките и средни стопанства водят до диспропорции в развитието на селските общини, като по тази причина подкрепата за развитието им е насочена към възникване на други икономически дейности, които да осигуряват доходи и заетост и така да спомагат за устойчивото развитие.

Стартиране на малък бизнес - производството на оцет, Естония

Местен производител на сиропи и оцет получава финансиране по ЛИДЕР за стартиране на бизнес, разширява капацитета си и започва да продава продукцията си на ресторанти, магазини и търговци на едро

Първоначално производителят прави оцет от ябълки и ревен само за собствени нужди и за да подарява на роднини и приятели. След като научава за възможността за финансова подкрепа по ЛИДЕР, той решава да започне производството и да го

превърне в печеливш бизнес. Надява се и да отвори нови работни места, да добави стойност към местното развитие и най-вече вярва, че ако бизнесът потръгне, децата му ще намерят в него реализация за себе си и няма да напуснат родното място. Безвъзмездната финансова помощ е използвана за създаване на фабрика с необходимото оборудване. Производството се увеличи и предприемачът успява да наеме сезонни работници и допълнителни помещения. Продукцията започва да се предлага на фермерски пазари и в различни магазини в района. Интерес започват да проявяват и търговците на едро. Стартирало от едва 35 литра годишно, днес производството на оцет и сироп стига до 6 300 литра. Производителят печели няколко награди, включително и в категорията „Най-добри регионални храни“.

„Дърво на светлината“ - подкрепа а местните занаяти и предприемачество, Латвия

Неправителствена организация създава работилница за дърво и стъкло, като по този начин възражда местните занаяти и създава нови възможности за заетост и доходи за местното население.

Сдружението „Водни знаци“ работи в отдалеченото село Калдабруна в Латвия, което е само с около 200 жители. Главното препитание на населението е земеделието, заетостта е сезонна и ниско заплатена. Основен предмет на дейност на сдружението са културата и изкуството и от няколко години то организира различни активности в тази сфера и в различни населени места в региона. По време на работата си, членовете на неправителствената организация осъзнават, че много хора от местните общности имат едновременно талант и техническа сръчност, а някои занаяти са традиционно занимание. През 2016 година „Водни знаци“ кандидатстват по програма ЛИДЕР пред МИГ, за да възстановят дърводелската работилница в старото училище на селото. Пространството е превърнато в модерна зала за обработка на дърво и стъкло. Освен извършените ремонтни работи - осветление, отопление, вентилация и др., са закупени и инсталирани съвременни работни инструменти, включващи и лазерна гравиреща машина. Целта е производство и търговията с персонализирани сувенири и подаръци. Проектът „Дърво на светлината“ подкрепя социалното предприемачество в селските райони и диверсификацията на икономическите дейности. Досега 9 души от местните хора са преминали обучение, за да генерират допълнителни доходи и да развиват своите умения. Шест от тях са младежи на възраст под 30 години, така че проектът ще им позволи да останат в селото. Когато работилницата достигне пълния си капацитет, се очаква приходите от търговията със сувенири да се увеличат с 30% . Проектът помага и на самото сдружение да разшири дейността си с обучителни мероприятия, модернизира занаятите с въвеждането на нови инструменти за работа, създава работни места и възможности за бизнес, както носи допълнителни доходи, освен даренията, които получават НПО и които могат да бъдат използвани за други дейности. Едно от намеренията е работилницата да привлича туристи от околностите, което ще е от полза за търговията с продукти на местните ферми.

Насърчаване на традиционни хранителни продукти в Мазовия, Полша

МИГ използва финансирането по ЛИДЕР, за да промотира местните храни и така да разнообрази дейностите в района.

Местната инициативна група "Заедно за Радомка" обхваща шест общини в полския регион Мазовия. Още в предишния програмен период МИГ предприема редица инициативи, за да увеличи на привлекателността на района и да помогне на икономическото му развитие, използвайки уникалните природни, исторически и културни ресурси на селския район. През 2016 г. МИГ реализира проект, който се фокусира върху кулинарното наследство и популяризирането на местни традиционни хранителни продукти, предприемачески дейности и подпомагане на знанията и уменията в производствените техники при обработката. Дейностите са фокусирани върху регистрирането на общ бранд за храните от южна Мазовия и търсенето на нови и ефективни начини за продажбата им, коопериране на преработвателите със земеделските производители и използването на традиционни методи и рецепти в производството на висококачествени регионални продукти. Първоначално участниците се включват в националния панаир „Вкусът на регионите“, който се провежда в Познан, където са представени местните продукти – мед, хляб, изпечен на специална подложка, ябълки и мътен сок от тях, плодове, зеленчуци, консерви и месо от долината Радомка. Организиран са и образователни курсове, които показват на жителите на селските райони в рамките на МИГ какви са възможностите за създаване на нов бизнес, развиване на знания, умения и квалификация в производството, заедно с разработването на маркетингов план за популяризиране на продуктите. 213 души взимат участие в 23 отделни курса на обучение и семинари. Създадена е и мрежа - кулинарната пътека „Храните на Мазовия“, за която е заснет филм и е издадена книга с рецепти и описания. Създаден е годишен кулинарен , който раздава награди за най-добрите местни и традиционни продукти на Южна Мазовия. Чрез дейностите на проекта МИГ се надява да увеличи продажбите на местните ферми, както и туристическите посещения в района.

Нов кооперативен магазин в Балщад, Германия

Местната общност в Балщад създава ново предприятие с финансиране по ЛИДЕР - магазин и кафене в едно, което да служи за място за срещи и общуване на местните хора

Селото Балщад се намира в Тюрингия, централна Германия и е с едва 700 жители. През 2014 единственият смесен магазин, тип пекарна, в селото фалира, затваря врати и местната кръчма. Хората са лишени от основни услуги, както и от място, в което да общуват. Местната общност решава да обедини усилия и да потърси подкрепа от ЛИДЕР за финансиране на създаването на собствен магазин и кафене като прави кооперация и кандидатства с проект за диверсификация пред МИГ. Възстановена е стара сграда в центъра на селото, като средствата са разходвани за преустройство, реставриране на таваните, боядисване и замазка, както и за монтаж на кухня, вентилационни и отоплителни системи, създаване на външни и вътрешни складове за

съхранение. В единия ъгъл на магазина е обособен кът с маси за общуване и срещи. Проектът е реализиран в периода 2015-2016 година, като новият магазин и кафене се радват на 70-110 клиенти от селото всеки ден, както и на посетители от съседните села. Кооперативният магазин вече е самостоятелен финансово и са създадени 3 нови работни места, а сградата е център на живота в селото през деня и важно място за срещи. Чрез проекта се предлага и социална услуга, тъй като се увеличава независимостта на много възрастните хора, които вече не разчитат друг да им пазарува продукти в близките градове. През 2016 г. кооперативът кандидатства още веднъж за финансова подкрепа по ЛИДЕР за закупуване на ново хладилно оборудване, което ще разшири дейността му.

Селски туризъм и спа, Холандия

Нестандартно решение спасява ферма от финансови проблеми и разширява дейността ѝ, като спомага и за увеличаване на туризма в селския район

Фермата на Франс и Маринка Стигинкис е разположена северозападно от Оотмарсум в холандската провинция Оверийсел, а старата фермерска къща е строена през 1645 година. Стопанството отглежда стада от едър рогат добитък и произвежда млечни продукти. Семейството решава да ползва възможностите на програмата за селските райони и да възстанови старата постройка, която е в руини от 25 години и едновременно да диверсифицира бизнеса си със селскостопански продукти. Решението е напълно иновационно, тъй като вместо стандартен селски туризъм, Франс и Маринка решават да направят здравен и спа център. Проектът е осъществен за 2 години, като стаите в къщата са преустроени за гости, изградени са две сауни с настилка от сено, билкова сауна и стая с глинена печ за калолечение. Всяко пространство осигурява различно преживяване на посетителите. Например, подът на билкова сауна е покрит с бодливи борови клонки, за да стимулира рефлексните точки на ходилата. Нежната мъгла, произвеждана от парогенератор запълва въздуха с успокояващия аромат на иглолистни дърва и билки. Клиентите могат да избират различни процедури, в зависимост от предпочетения от тях спа пакет. Туристическите пакети задължително включват и елементи на селския туризъм – разходки и активности на открито, дегустация на местната храна и запознаване с местните природни и културни забележителности. Във фермата има фурна, в която всеки ден се пече пресен хляб, предлагат се различни видове сладоледи и млечни изделия – собствено производство. Услугите на спа центъра се използват не само от туристите, но и от местните хора. Фермата е добър пример за използване на еврофондовете за добавяне на стойност към селското стопанство, развиване на бизнес в селските райони и подобряване живота на местната общност.

Арктическите воини на Лапландия, Финландия

Трима приятели стартират нов бизнес с помощта на ЛИДЕР като създават компания за хранителни добавки, базирани на традиционни билки и растения от Лапландия

Селският район на МИГ „Peräpohjolan Leader ry“ се намира в област на север, където растат билки със силни лечебни свойства, като действието им се засилва от студените зими и дългите летни нощи в тази арктическа територия. Голяма част от местната общност се препитава именно от събиране на билки. Трима производители се обръщат към МИГ с проект за нов бизнес и основават компания за хранителни добавки, като целта е да превърнат местните растения от Лапландия в суперхранителни продукти, за да се възползват от нарастващия пазар на природни енерго и имуно стимулиращи храни. Създадена е марката „Arctic Warrior“ и са разработени три вида добавки „воини“: защитник, боец и даващ енергия. Фирмата разработва мрежа от местни фермери, които не само им доставят суровини, но и обменят информация и добри практики в отглеждането на билки. Това стимулира и други местни земеделски производители да започнат да отглеждат традиционни билки заедно с основните си селскостопански дейности. За относително кратко време добавките започват да се продават на пазара в цяла Финландия, както и на норвежките и шведските пазари. Компанията също така води преговори с потенциални дистрибутори в Южна Корея, Китай и Канада. Така новосъздаденият местен бизнес съдейства за развитието на цялата територия.

Детски център за терапия с коне, Австрия

С финансиране по ЛИДЕР ферма се превръща в дневен терапевтичен център за деца и възрастни със специални нужди.

Конвенционална ферма за коне развива земеделски дейности в селския район Санкт Мартин в област Mühlkreis, Австрия. Младата собственичка Андреа Енцхофер, преминава курс по хипотерапия (лечение с коне) и решава да отвори център за дневни грижи за хора със специални потребности. Центърът Böhübl е открит през 2012 с подкрепата на ЛИДЕР и е новаторски в областта на социалните грижи, основани на природата. Финансирането е използвано за да се адаптират условията в стопанството към нуждите на хора с увреждания - да се обновят пространствата за езда без бариери, да се закупи оборудване за терапия и да се стартира интернет страница. Инсталиран е голям асансьор за няколко души от пространствата за езда до сградата на центъра, в кабинките за конете са монтирани устройства, които позволяват децата с ограничено движение да бъдат качвани на конете чрез система от ремъци, стените са декорирани с картини на коне, букви и цифри, в центъра са закупени образователни играчки, разширен са всички врати, за да минават инвалидни колички. Капацитетът на специализирана ферма е до 45 души седмично, за които се грижат 8 специалисти-терапевти. Заедно с предлаганите услуги за социални грижи за деца и възрастни, проектът създава нови работни места и влияе положително върху заетостта в района, тъй като родителите на децата също могат да започнат работа. Фермата привлича местни партньори като селскостопанския институт, училища, детски градини и различни специалисти.

Мрежа от ферми за социална рехабилитация на уязвими хора, Белгия

Местна болница разработва проект по ЛИДЕР за подпомагане на своите пациенти и реинтеграцията им в обществото чрез създаване на мрежа от местни стопанства, в които да работят на доброволни начала.

В Белгия има дългогодишна традиция, наречена „социално земеделие“ за приемането на хора с умствени увреждания да помагат в земеделските стопанства. Психиатричната болница в Лиернукс, област Валония, вече сто години се грижи за болни с умствено изоставане, възрастни хора с деменция и леки психични заболявания. През програмния период 2007-2013 г. болницата реализира пилотен проект, наречен "земеделски стопанства за социално приобщаване", който е успешно координиран от МИГ "Haute-Sûre Forêt" Anlier ". На базата на този опит, през 2017 е поставено началото на по-мощно начинание между МИГ, местните стопанства и болницата, като по ЛИДЕР по мерките за диверсификация е осигурено финансиране за създаването на мрежа от ферми „Позитивно земеделие“. Финансирането е насочено към осигуряване на заплатите на двама надзорници, които да координират връзката между земеделските стопани и пациентите – къде каква временна работа има и кой е подходящ за нея, да извозват пациентите до фермите и да разширяват мрежата като включват нови партньори в нея. След стартирането на проекта, за една година в схемата вече са ангажирани 12 стопанства, които осигуряват работа за 13 души, всеки от които се занимава със селскостопански дейности един ден през седмицата. Освен че подпомагат работата на местните земеделци, пациентите се чувстват по-добре и това е част от лечението им и интеграцията в обществото. Дългосрочните цели на проекта, който продължава до 2022 година са да се поддържа и разширява мрежата на участващите стопанства, както и да се създаде специално адаптирана за уязвимите хора схема за обучение в земеделски дейности, да се направят научни изследвания как тази работа влияе на здравето на пациентите и да се повиши популярността на социалното селско стопанство в област Валония, като опитът се приложи и в други нейни селски райони.

Производство на животински протеини от насекоми, Дания

Микропредприятие получава подкрепата на ЛИДЕР за два интегрирани проекта - въвеждане на иновация и създаване на нов местен бизнес чрез създаване на развъдно и производствено съоръжение за преработка на насекоми в протеиново брашно

Бенефициентът започва да отглежда насекоми в мазето си у дома като хоби, за да ги използва за храна за собствените си гущери и постепенно осъзнава, че размножаването им е по-рентабилно, отколкото да се купуват готови насекоми, като това се превръща в отправна точка за идея за нов и дългосрочен бизнес. През 2015 и 2017 кандидатства с два интегрирани проекта пред МИГ – единият за "Разширяване на производството на насекоми, капацитет за съхранение, купуване на рекламен автомобил и създаване на интернет магазин“, а вторият за "Производство на протеиново брашно от насекоми за храна на животните“. Визията на проектите е фирмата да се превърне в първия производител в Дания, който отглежда насекоми за храна за животни в голям мащаб. Първият проект, реализиран през 2015 цели да разшири капацитета на отглеждане на

насекомите и да превърне хобито в бизнес, а вторият през 2017 - да създаде производствена база за обработка на протеиново брашно. Междувременно, компанията участва и в текущ изследователски проект заедно с Датския технологичен институт, Агенцията за опазване на околната среда, община Hjørring и три частни други компании, който проучва производството на протеиново брашно от насекоми за храна във фермите за норки, нов начин за производство на фуражи, намаляващ въздействието върху околната среда и превръщането на хранителните отпадъци в тор, който да служи за обогатяване с протеин на храните за животни. С подкрепата на ЛИДЕР са обновени сградите на хамбар и са оборудвани с нови производствени и складови съоръжения, част от дейностите по развъждането и преработката в брашно са автоматизирани. В момента компанията обмисля по-нататъшното си разширяване, тъй като не може да отговори на нарастващото търсене, създадени са две нови работни места и се очаква да бъдат наети още двама души, производството на протеини е организирано като енергоспестяващо и щадящо природата.

10.3. Общински проекти

Подходът ЛИДЕР/ВОМР е насочен не само към оживяване икономиката на селските райони, но и към подобряване качеството на живот на цялото население чрез облагородяване на местната инфраструктура и околна среда. Затова и част от инвестициите са насочени към публични инвестиции, свързани с ремонт на пътища и канализация, създаване на нови услуги и стимулиране на туризма в общините на МИГ.

Насърчаване на алтернативната мобилност чрез разширяване на колоездачна алея в лозе, Франция

Няколко общини инвестират с подкрепата на ЛИДЕР в ремонта и разширяването на велосипедна алея, за да насърчат алтернативната мобилност при пътуване до работното място или в училище, както и за отдих.

Велосипедната култура е традиционна за района на Елзас и през 2016 група съседни общини решават да актуализират и разширят съществуващите маршрути, които осигуряват достъп до градските центрове. Целта е да се свържат с колоездачни алеи областите около Страсбург и Колмар, като се използват финансовите инструменти на ЛИДЕР и на регионалното и трансгранично сътрудничество. Подкрепата осигурена от ЕЗФРСР се използва за преобразуването на 5 километра от стара пешеходна пътека в лозето Селестат в модерна велосипедна алея – ремонт на пътя и монтиране на вертикални и хоризонтални табели, както и създаване на връзки с вече съществуващи вело-алеи и други пътища. Алеята е на разположение на местната общност всеки ден за отиване на работа, а в празничните дни - за отдих и насърчаване на туризма. Тя става част от маршрута „Бързай бавно, Елзас“, който включва 31 километра - с различни вериги от 8, 11, 19 и 20 километра и който изцяло е затворен за автомобилния трафик. Състезанието за колоездачи по този маршрут през 2018 г. привлича 44 000 участници. Алеята, освен че осигурява удобства за местната общност и променя двигателните й навици към по-здравословни, спомага и за опазване на околната среда чрез намаляване на вредните емисии от автомобилите.

Пречистване на отпадни води, Словения

МИГ финансира изграждането на малки пречиствателни станции и едновременно информира местното население за новите екологични стандарти.

Местната инициативна група на хълмовете Шкофя Лока в Словения обхваща територия с около 41 800 жители. Районът е хълмист с множество разпръснати малки селища и изолирани ферми, в по-голямата част от които няма канализация. В първия етап на проекта, МИГ осигурява финансиране за повишаване информираността на местното население за новите екологични стандарти и законодателство относно пречистването на отпадъчни води, както и за намирането на алтернативни решения. На тази фаза е подпомогнато обучението на екип от местни консултанти и е създаде консултантски офис, който да предоставя информация и насоки на потенциалните инвеститори, направени са и проучвателни посещения по места, организирани са лекции и консултации. В следващата фаза на проекта е подкрепено изграждането на четири малки тестови инсталации за третиране на отпадъчни води. Информационните дейности включват открити дни за демонстрационни събития, публикуване на новинарски и професионални статии в местната преса и радиостанции, както и изготвяне и разпространение на информационни брошури. От дейностите са облагодетелствани около 2 600 домакинства, организирани са 13 групови консултантски събития и 4 учебни пътувания. Изградените инсталации за пречистване работят ефективно, като имат положителен ефект и за опазване на околната среда, а кампаниите за повишаване на информираността относно ползите от тях са с цел привличане на частни инвестиции за изграждане на още подобни съоръжения.

Chevetogne – възстановяване на влажни зони в парк и насърчаване на природния, образователния и екологичния туризъм, Белгия

Общински проект стимулира туризма и диверсификацията като съчетава рехабилитация на зелени площи с опазване на околната среда.

Районът Chevetogne е разположен в Белгийската част на Ардените и включва голям провинциален парк с китни пътеки сред дървета и градини, площи за спорт и детски забавления. В парка има открит плувен басейн, поляни за къмпингуване и каравани под наем, канал за лодки, дори малко влакче за обиколка като атракция. Проектът е започнат от местната община по програма ЛИДЕР през 2017 година и цели рехабилитация на част от зелените площи в горната част на парка и възстановяване на влажната зона на мястото на частта с караваните, граничеща с езерата. Караваните са преместени и е коригирано течението на реката, преминаваща покрай зоната, така че да бъде възстановена естествената флора и фауна, както са осигурени възможности за наблюдение от страна на природолюбителите. В реставрирания район ще се изградят няколко съоръжения за пикник и две детски площадки, които ще дадат възможност децата да си играят покрай водата, без да пострадат. Предвидено е и разширяването на пешеходната пътека за хора с намалена подвижност. Като резултат досега е създадена влажна зона с площ над 2 хектара с положително въздействие върху подземните води, пречистване на водното течение и регулиране на високите води, включително природен

резерват, който е своеобразна лаборатория за биоразнообразие. Пренасочването на водите е полезно и за намирането се в близост резерват за бобри, които е включен в зони по Натура 2000. На поляните за пикник се предвижда да се организират събития за насърчаване на връзките между различни култури и поколения, около върбите (*salix alba*) са панирани образователни мероприятия за деца, създадени са местообитания на мигриращи птици. Проектът ще бъде завършен през 2021 годна и е очаква да повиши туристическите посещения в района и да стимулира алтернативните форми на туризъм.

Подобряване услугите за населението, Испания

Създаване на мобилна система за локализация с финансиране по ЛИДЕР улеснява достъпа до изолираните селски къщи на службите за спешна помощ и други доставчици на социални услуги.

Голяма част от населението – около 75% на малкия остров Форментера живее в изолирани и отдалечени една от друга села и земеделски ферми, като обитателите им са предимно възрастни хора. Разпръснатостта затруднява достъпа на линейки, пожарни, социалните грижи, като част от проблема се крие в трудното намиране на местоположението, тъй като на практика адреси не съществуват, а местностите са хълмисти и с лоши пътища. Особено тревожно е достигането на фермите по време на извънредни ситуации – горски пожари и наводнения. Общинският съвет на Форментера решава да се справи с проблема като използва подкрепата на ЛИДЕР и възможностите на новите технологии. Създадена е мобилна система за локализация и проследяване, в която постепенно са включени всички къщи и ферми, като е въведен и специален код за спешни повиквания – уникален за всеки дом или стопанство и е включен в Териториална информационна система, добавени са и пощенски кодове и GPS навигация, които могат да се ползват от всички служби, както и от обикновените хора. Така е координирана дейността на всички спешни служби, социалните услуги, пощенските станции, както е подобрена и достъпността за всички жители на острова. Сега всички малки общини на островите в системата на Ибиса разработват подобни приложения, като се интересуват от прилагането на една и съща система на своите територии.

Преобразуване на бивша железопътна линия в зелена алея за разходки и колоездене, Белгия

ЛИДЕР подкрепя подготвителните работи за създаването на 41-километрова зелена алея на мястото на стара железопътна линия, която върви покрай река Мауз и свързва общините Yvoir и Ниу във Валония

Железопътната линия е на територията на МИГ Pays des Tiges et Chavées, който обединява двете общини и още през 2014 година е съставена работна група за общи проектни дейности, а МИГ включва в стратегията си общински мерки за насърчаване на алтернативната мобилност. Предвиденият зелен маршрут по бившата железопътна линия покрай реката минава през места, които са общинска собственост, но 25% от земите са на 31 частни собственици, чиито парцели трябва да бъдат отчуждени или да

се иска съгласието им за реконструкцията на пътя. Тъй като по предварителния проект, финансирането ще достигне над 3,1 млн. евро, през 2016 е съставен инициативен комитет между общините и МИГ, който да търси различни фондове за финансиране, както и привличането на частни инвестиции. Подкрепата на ЛИДЕР касае планирането на бюджет, създаването на архитектурен план и осигуряване на част от средствата, както и самото проучване, а общините покриват разходите за назначаване на допълнителни служители на МИГ, които да координират дейностите. Втората фаза на проекта започва през 2017 г. като е назначен главен координатор, който да изготви и реализира договорите с частите собственици за изкупуване на парцелите им или за даване на съгласие, организирана е комуникационна кампания на местно и регионално равнище за популяризиране ползите от проекта, проведени са редица обществени обсъждания и са обявени първите покани за участие в конкурса за ландшафтното оформяне на зелената пътека. Реконструкцията на алеята трябва да бъде завършена през 2020 г., а дейностите по него са добър пример за целенасоченото взаимодействие между публичните власти и МИГ за подобряване на средата за живеене на местната общност.

Къщата на традициите в село Опатийе, Словения

Община ремонтира стара къща в малко село и я превръща в място за социално общуване и събития за местната общност.

Село Опатийе се намира в община Мирен - Костаневица в западната част на Словения, близо до границата с Италия. Селото има богата история - по време на първата световна война е напълно разрушено, а после възстановено по план на известния архитект Макс Фабиани, чиито къщи и днес могат да се видят в селото. В днешни дни то има едва 420 жители, но от десетина години се радва на нови хора – млади семейства, които работят в близкия град Нова Гориция. Въпреки че всеки ден пътуват до града, местните обитатели са активни в областта на туризма, спорта и младежкото развитие. Лидерите на местната общност осъзнават, че тя се нуждае от пространство, в което членовете ѝ биха могли да се събират и взаимодействат, като същевременно се опази и местното културно наследство. Опатийе е типично село – на площада има църква, училище и полуразрушена сграда, регистрирана като недвижим културен паметник. През 2013 г. общността взема решение да я реставрира и превърне в център за общуване. През 2015 с подкрепата на ПРСР, сградата е реставрирана напълно от общината. Използвани са местни материали – камъни и дървени греди, тъй като каменоделството и дърводелството са традиционен поминък, мебелите също са произведени от местни майстори. Ремонтът обособява зали, където да бъде изложена музейна експозиция от традиционни предмети, зони за конференции и открити пространства за събития. Обновената къща сега се използва от местни асоциации и групи. Стаите на горния етаж служат за срещи, изложби, лекции и семинари. Средно 300 души на година използват сградата и броят им постоянно нараства. Дворът пред къщата е станал привлекателно място за организиране на културни събития. През последните 3 години местната общност, сдружения и доброволци с подкрепата на общината организират летен фестивал, хорове и театрални пиеси и други събития.

Създаване на туристически атракции, България

Община Борино използва финансиране по ПРСР и едновременно подкрепя от ЛИДЕР за стимулиране на туризма в района

Общината, разположена в Южна България се възползва от възможностите на селската програма и реализира проект за развитие на нови туристически атракции и улесняване на достъпа до природни и исторически забележителности в региона. Създадени са 14 нови атракции: 20-метрова високоскоростна лодка с панорамен изглед към планината, орнитологична станция, оборудвана със специализирани оптични съоръжения, позволяваща наблюдение на редки птици, колоездене по трасе с дължина 62 километра и др. Тези дейности се допълват от друг общински проект, реализиран чрез МИГ „Борино-Доспат-Сърница“ - изграждането на 20 километрова дървена пътека, наречена „Дяволска пътека“, която обикаля планината и предлага на туристите възможност да видят и да изживеят досега недостъпни забележителности. Двата свързани проекта успяват да разнообразят туристическите дейности в района и да привлекат, около 3500 нови туристи годишно. За да се улесни достъпът до тези и други атракции, на по-нататъшен етап се предвижда изграждането на два информационни центъра и карти на пешеходни и колоездачни пътеки, както и на всички природни забележителности на територията.

10.4. Мерки за опазване на природното и културно наследство

Една от основните задачи на МИГ е да обедини местната общност и да я мобилизира и информира за опазване на културното наследство – недвижими паметници и местни традиции и обичаи, така че да се засили чувството за идентичност и принадлежност, което е в основата на местното развитие. Затова и по подхода ЛИДЕР/ВОМР са допуснати мерки, които не съществуват в ПРСР, но се отнасят точно до опазване и оценка на наследството, което от друга страна е потенциал за развиване на нови икономически дейности, туристически атракции, организиране на събития и създаване на позитивен поглед в бъдещето на база на общото минало.

Пътят „Сподели водата“, Ардеши, Франция

Културни събития и създаване на арт пътека „Сподели водата“ по отделна мярка на ЛИДЕР за опазване на културното наследство стимулира туризма в планинска област, в която няма благоприятни условия за туристически дейности.

Ардешките планини са селски район, който включва много долини, както и труднодостъпно плато с височина над 1000 м – слабо населено и с неблагоприятни климатични условия. В началото на 20 век в долините живеят много хора, земеделието е основен поминък, има слабо развита преработвателна промишленост и се разчита предимно на евтината работна ръка, като на платото жителите се занимават с овцевъдството. Постепенно индустриалното производство изчезва, младите хора търсят работа в големите градове и през 70-те районът започва да се обезлюдява. Земеделието в долините става алтернативно – биологично производство в малки мащаби и се

практикува от новодошли семейства от градовете, а селищата на платото изцяло губят поминъка си. Опитите на местните власти да насърчават производството на качествени месни и млечни продукти, както да развиват туризъм – катерене и ски бягане не са особено успешни и икономиката е в упадък. Местната общност решава да се възползва от програма ЛИДЕР през 2015 г. и да предприеме нестандартни мерки и решения за съживяване на района. Върху платото минава 120 километра път – връзка между Средиземно море и Атлантическия океан, който е част от регионален природен парк. Пътят се преплита на места с националната пешеходна пътека GR7, която пресича Франция от Вогезите до Източните Пиренеи и включва възхитителни геоложки обекти и някои изоставени стари постройки, които са обявени за паметници на културата. МИГ изпълнява специално създадена мярка за опазване на културното и природно наследство "Превръщане на нашите активи в двигатели за развитие" и наема шест художника, един дизайнер и трима ландшафтни архитекти, които превръщат пътя върху платото в художествена галерия на открито. Дейностите по проекта включват създаване на различни произведения на изкуството, които са поставени на различни места, реставриране на сградите, подобряване на ландшафта, дейности за популяризиране и разпространение, включително организиране на събития и изложби във връзка с художествения маршрут. Арт пътеката „Сподели водата“ е открит през юли 2017, като започва да привлича пешеходци, велосипедисти, ценители на изкуството, организирани са над 50 събития за местните художници и занаятчии. Съвременното творение, вдъхновено от пейзажа, се превърна в постоянна атракция в региона и всяка година се предлага нова художествена програма, включваща все повече и повече културни събития. Съветът по туризъм в Ардеши провежда проучване за осъществимост, достигайки приблизително 50 000 посетители годишно. Като се има предвид, че средният човек харчи около 15 евро на ден, икономическото въздействие се оценява на около 750 000 евро годишно.

Фолклорен музей в Никити, Гърция

Опазването на културното наследство и традициите създава нова туристическа атракция

Никити е малко селце в началото на Ситония - централната част на Халкидическия полуостров и икономиката на района се основава предимно на селското стопанство и морския туризъм. Въпреки че има голям брой хотели и туристически обекти за настаняване, в района липсват културни институции като музеи и изложбени центрове. За да се компенсира този недостиг и да се създаде нова туристическа атракция, едно старо училище, построено през 1870 г. започва да се ремонтира през 2000 година по идея на местно историческо дружество, събира се и музейна сбирка от предмети, показващи традиционния бит на местната общност. Поради липса на финансиране работата е спряна. През 2011 е регистрирано сдружението „Музей на Никити“, което кандидатства с проект за опазване на културното наследство пред МИГ Халкидики и с подкрепата на ЛИДЕР довършва ремонта на сградата и околните пространства. На партера е създадена фотоизложба, а на първия етаж са обособени тематични стаи, включени са дейности за мобилизиране на общността да даряват стари предмети и да

споделят спомените и опита си за местните обичаи и фолклорно наследство. Музеят отваря вратите си през април 2015 г. и вече е значима туристическа атракция, която увеличава броя на посетителите в малкото село Никити. Той е търсена атракция не само за населението от района, но и за туристите от други страни като България и Румъния.

По стъпките на Магихрад, Словакия

Словашко селце се възползва от помощта на ЛИДЕР, за да създаде образователна пътека, популяризираща историческото, културното и природното наследство на местната общност.

Село Нижни Скалник се намира в район с богата история, много културни и природни забележителности. Регионът Малохонт е известен с вълшебните си приказки, готическата архитектура и традициите си, а дървените църкви и селските имения му придават уникален характер. Селото е построено на мястото на замъка Магихрад, също направен изцяло от дърво и разрушен през 15 век. Останки от замъка са запазени на едноименния хълм край селото, а историите и легендите за обитателите му са вдъхновили множество словашки писатели и голяма част от преданията на местния фолклор. Проектът цели да възстанови познанията на местните жители за това културно наследство и да привлече повече туристи в района. С подкрепата на ЛИДЕР е проектирана и разработена учебна пътека от около 10 километра, която свързва три села и на която са поставени 19 информационни табели с данни за историята, обитателите и културата на района. Местен занаятчия създава дървени скулптури на рицари, великани и митични същества, които също са разположени по пътеката. Предварителната работа включва проучвания на местните източници с помощта на учени и музейни работници, а ландшафтното оформление е поверено на местен архитект. Пътеката е открита през 2015 г и за кратко време тази нова атракция привлича много туристи и става популярна сред местните ученици, за които се провеждат уроци на открито. Планирана е втора част от проекта, която ще се реализира от неправителствена организация в съседния район Римава и ще продължи пътеката с още 6.5 километра и 12 табели.

Bâti-Botte – опис и дигитализация на културното наследство, Белгия

МИГ включва в стратегията си иновативна мярка за опазване на културното наследство, като така съдейства и за популяризиране и утвърждаване на местната идентичност сред младото поколение, както и за развитие на туризма

След участието си през септември 2014 г. в трансграничната конференция "Наследство и територия: как наследството може да бъде движеща сила за развитието", МИГ Бот де Хайнут решава да включи в Стратегията си за периода 2014-2020 мярка за опазване на културното наследство. Проектът Bâti-Botte е инициран и по случай 15-те години съществуване на МИГ и вече предприетите действия в тази посока. Организирана е кръгла маса с цел създаване на първоначален списък и събиране на идеи, а в Стратегията се подчертава необходимостта от опазване на местните забележителности

и да бъде оползотворен техният туристически потенциал, като едновременно с това се създават работни места. Културното наследство включва многобройни недвижими паметници: замъци, абатства, църкви, параклиси, стари промишлени сгради, мостове и др., като се смята, че това наследство е и незаменима и част от местната колективна памет. Проектът цели да завърши онлайн описа, започнат от общинските власти и инвентаризацията на местните паметници, тяхното състояние в момента, да популяризира архитектурните постройки в техния местен контекст и да създаде нови начини за опознаването и рекламирането им. Подкрепата по ЛИДЕР е използвана за координиране и управление на проекта, като назначаването на щатен отговорник с тригодишен договор е направено през 2016 г. Ролята на този служител е от решаващо значение за гарантиране на взаимното допълване на всички задачи, сътрудничеството между партньорите и целевите групи, както и контакти с местните училища. Проектът включва четири дейности: актуализиране описа на наследството в интернет сайт, конкретно за община Chimay, като целта е взаимното споделяне с по-голяма аудитория. Всяка сграда е описана с историческите си и архитектурни данни, времето на строежа и илюстрирана с различни снимки и изображения, направени от местни художници. Жителите са приканени да споделят своите спомени за тези места. Като втори етап е издадена брошура и е организирана пътуваща изложба, замислена като образователна и едновременно за събиране на допълнителна информация от местните хора, като се предлагат няколко вида мероприятия – парти с чай, на което да се разказват любопитни факти, свързани с културното наследство, дискуссионни форуми, класове и семинари за обучение. На третия етап е направено предварително проучване за създаване на туристически маршрут по пътя на наследството, като са разгледани варианти за пешеходни обиколки, велосипедни турове и такива с автомобил през петте общини на Бот де Хайнут. В последния етап в партньорство с Института за културно наследство на област Валония са организирани курсове за учителите в началните училища, които да подпомогнат преподаването на ценностите на наследството и местната идентичност на своите ученици.

10.5. Обучение

Повишаването на капацитета на членовете на МИГ, както и на цялата местна общност е една от основните характеристики на ЛИДЕР/ВОМР. Мерките за обучение могат да бъдат организирани под най-различни форми – посещения на място, участие в обучителни курсове, партньорство с научни институции, работа в мрежа.

Увеличаване на местните продажби чрез обучение и работа в мрежа, Финландия

Мрежа от предприятия за преработка на храни заедно с Финландския университет Турку използват финансирането от ЛИДЕР за организиране на информационни дни, тилотни проекти и професионални обиколки

Хранително-вкусовата промишленост все повече се стреми да развива своите местни вериги за доставка, за да бъде конкурентоспособна и да отговаря на новите потребителски търсения за качество. Освен технологиите, знанията и уменията са жизненоважни. Мрежа от общините на пет финландски окръга, включваща една трета

от всички производители на храни в страната, се стреми да разшири експертните си познания и да увеличи продажбите. В проекта се включват 1100 производители и 400 ферми. Университетът Турку разработва редица дейности за подобряване на уменията и ноу-хаута на фирмите – информационни дни на тема законодателство, предприемачество и нагласи на потребителите, нови технологии, качествен мениджмънт, микробиология, хигиена, автоматизация на производството и др., информацията е публикувана и в интернет, организирани са турове в различни ферми, за да се демонстрират уменията на практика. Реализирани са и малки пилотни проекти за прилагане на нови научни знания, както и индивидуални консултации според нуждите на производителите, проведен е и общ семинар. Обучението и работата в мрежа подкрепят иновациите и творческото мислене. Част от производителите вече са направили нови инвестиционни планове за производството си на базата на получените знания. 10% от участниците (около 140 фирми) вече осъществяват директни продажби на потребителите.

Обучение във ферми за мониторинг, Шотландия

Фермите за мониторинг на селското стопанство са форма на обучение, отворена за по-широки обществени групи, селски предприемачи и производители и свързани с тях професионалисти консултанти и са предназначени за обиколки по места, срещи на работни групи и открити дискусии.

Оригиналната шотландска програма за мониторинг започва през 2003 и продължава и през новия програмен период, следвайки много успешен модел, разработен в Нова Зеландия като част от мерките, подпомагащи земеделските производители да се възстановят от последствията на епидемията от шап през 2001-2002. Според оригиналната концепция, фермите за мониторинг служат за модел на подобряване на производителността и рентабилността на стопанствата, типични за конкретния селски район. След като са избрани чрез конкурс, фермите се отварят за посетители от други местни стопанства и представители на бизнеса, консултанти и производители. Собственикът на мониторинг фермата е домакин на редовни заседания на групата, а на територията на неговото предприятие предварително зададените теми се обсъждат с оглед на практическото им приложение, организират се работни групи, които завършват с откритата дискусия. През годината се обявяват и дни на отворени врати за общността. Срокът на мониторинга е три години, като в днешни дни моделът е използван от над 40 ферми в цяла Шотландия. Селскостопанските ферми за агротуризм се управляват по същия начин, но работят за по-кратък период от 18 месеца, поради цикъла на финансиране по ПРСР. От местните земеделски стопани, които редовно посещават срещите на Федерацията за мониторинг, 95% заявяват че този вид обучение е ефективен форум за обмен на знания с пряко приложение и бързи резултати.

10.6. Работа в мрежа и сътрудничество

Важна характеристика на ЛИДЕР/ВОМР е работата в мрежа с други МИГ или с организации, които имат отношение към местното развитие, като чрез мрежите се обменят опит и добри практики, иновационни подходи за решаване на проблемите, постига се обща перспектива. Чрез сътрудничеството между МИГ пък се реализират полезни за местните общности проекти, които могат да послужат за основа на развитие на туризма, повишаване на конкурентоспособността и разширяване на пазарите, като най-често сътрудничествата служат за вдъхновение на още и още партньори и често пъти дейностите в една страна се разширяват на територията на няколко държави.

Armob - Мобилно приложение по следите на историята, Германия и Люксембург

По линия на транснационалното сътрудничество по ЛИДЕР няколко МИГ изготвят проект за приложение на смартфони, което ще визуализира начина, по който са изглеждали в древни времена днешните археологически обекти.

Проектът е продължение на предишен проект за сътрудничество, наречен "Пътищата на римляните" и разработен също с подкрепата на ЛИДЕР в германските федерални провинции Райнланд-Пфалц, Саарланд, Северен Рейн-Вестфалия и Великото херцогство Люксембург през 2009 г. В сегашния програмен период 2014-2020 МИГ продължават да развиват културния туризъм в стратегиите си, като се стремят да разработят творчески и икономически ефективни оферти не само по отношение на забавленията, но и за образователни цели. Сред иновативните подходи за маркетинг на туризма са включени и новите технологии. Augmented Reality "(AR) е техника за визуализация, която е добре позната и масово използвана в световен мащаб от медии, интернет сайтове за туристически услуги и имоти, музеи. AR сканира реалната физическа среда на 360-градусова обиколка чрез цифров апарат или камера, като предлага гледни точки за зрителя от всички посоки. Впоследствие чрез специализиран софтуер може да съчетае заснетите образи с 3D компютърната графика и да получи нова и реалистична картина. Компютърно генерираните изображения на археологическите обекти в случая ще бъдат свързани в общо мобилно приложение. Повече от 105 антични забележителности от Германия и Люксембург ще бъдат регистрирани в приложението до 2019 г. Сътрудничеството включва шест МИГ от Рейнланд-Пфалц и три люксембургски МИГ и се осъществява с техническата подкрепа на Археологическия университет от университета в Трир и по мярка 19.3 на ЛИДЕР. Този проект обединява историческото наследство на местните общности от 90 общини, туристическите оператори и научния опит на археолозите в университета. Икономическият модел е относително прост и ефективен и може да достигне голяма маса от хора, както и да се превърне в основен иновативен инструмент за популяризиране на културното наследство в цяла Европа.

Фестивалът на езерото Пейпус през 2017, Естония

Проект за интер-териториално сътрудничество между 4 МИГ и 1 МИРГ организира фестивал за насърчаване на местната идентичност и културно наследство, с който да се стимулира и местната икономика в района на езерото.

Пейпус е едно от най-големите езера в Европа, обградено с живописна природа и се намира в региона Пейпси в Естония, известен в миналото с традиционното корабостроене на дървени лодки. Изоставащ икономически от останалите региони в страната, в последните години Пейпси използва много от фондовете на ЕС, включително и ЛИДЕР, за да развие потенциала си и успява да се превърне в привлекателна дестинация за туристите. През последните 9 години местните власти, както и МИГ усилено работят върху създаването на туристически бранд, за да привлекат посетители и от съседните страни. След едно пробно събитие предишната година, фестивалът е организиран по проект между няколко МИГ през 2017 г. и приканва собствениците на яhti и лодки, както и други желаещи, за които е осигурен голям кораб, да плават в продължение на 8-10 дни от северния до южния край на езерото, като всеки ден спират на различно пристанище. Така пътниците разглеждат природата около езерото по един нов и вълнуващ начин, както и се запознават с местната култура. На местата, в които спира кораба са организирани различни събития - семинари, екскурзии до вътрешността, концерти и промоции, в които освен естонската народна музика, се представят културното наследство, традиционната кухня и напитки, занаятите. Храната се осигурява от местните производители, а гостите могат да се насладят на домашно произведени ястия и закуски. На всяко пристанище акостира от 150 до 500 души, а броят на лодките се е увеличил 10 пъти в сравнение с предишната година, събитията са с 50% повече. Проектът работи за популяризиране на местната култура, като покрива и разходите за маркетинг, реклама и връзки с медиите.

Панаир на съкровищата на земята – местен международен пазар, Словакия и Унгария

Транснационалното сътрудничество между МИГ от Унгария и МИГ от Словакия с помощта на ЛИДЕР и други инструменти от ПРСР помага за създаването на постоянен пазар в селото Леткес на словашката граница, където местните производители на партньорските МИГ могат директно да продават продукцията си.

МИГ Börzsöny-Duna-Ípoly се намира на северната граница на Унгария и в стратегията си е включил подкрепа за местните производители и занаятчии чрез развиване на нови подходи за маркетинг и разширяване на търговията. Възможностите им за продажби са ограничени, а в региона има само един фермерски пазар. МИГ влиза в контакт с Alsógarammenti, местна инициативна група от другата страна на границата в Словакия и реализират проект за транснационално сътрудничество в партньорство с още две асоциации за развитие на селските райони в двете държави. Целта е създаването на постоянен местен пазар на границата, където производителите и от двете страни могат да продават продуктите си ежедневно. Дейностите по проекта включват създаването на пазарна инфраструктура - 20 постоянни щанда за продажба, тоалетни и мобилна

платформа. Подкрепата на ЛИДЕР е използвана и за организиране на серия от лекции и семинари по продуктова обработка, маркетинг, реклама, стратегии за продажби и др. Промоцията на местните продукти сред местното население е съществена част от дейностите. Разработени са информационни материали, проспекти, брошури и специален интернет сайт. Освен това проектът подпомага организирането на професионални форуми с цел създаване на платформа за консултантска система за местните фермери в областта на продажбите и търговията. Финансирани са и четири срещи на производители от Унгария и Словакия – по две срещи на територията на всяка МИГ.

Панорамен маршрут на Свети Олаф, Финландия

Най-големият проект за вътрешно териториално сътрудничество между МИГ във Финландия за периода 2014-2020 г. има за цел да популяризира културното наследство като средство за развитие на туризма.

Пътят на Свети Олаф, известен като път на „поклонниците към Трондхайм“ е популярен религиозен маршрут, който представлява мрежа от пътища през Швеция и Норвегия и е сертифициран от Съвета на Европа. Свети Олаф е един от най-почитаните светци в скандинавските страни, както и в части от Русия, това е първият норвежки крал, довел докрай християнизиранието на района и поставил основите на църквата, впоследствие канонизиран през 12 век. Идеята за разширяване на мрежата на изток, от Атлантическия бряг през Финландия към руската граница води до реализирането на вътрешно-териториален проект между 8 МИГ във Финландия с координацията на Университета в Турку. Основните опорни точки са църквите на Свети Олаф на територията на местните инициативни групи. Дейностите са започнати през септември 2017 и ще приключат през 2019 година. Маршрутът минава през цялата континентална част на Финландия – от източната част до вътрешността, през крайбрежния архипелаг в Балтийско море до Грисълхам. На следващ етап се предвижда да бъде създаден и маршрут от Новгород (Русия) до Финландия, финансиран по други фондове. Дейностите по проекта включват: идентифициране и картографиране на всички исторически обекти, свързани със Свети Олаф във Финландия, организиране на информационни събития на територията на всяка МИГ участваща в проекта, установяване на контакти с норвежки и шведски оператори на подобни маршрути. Вторият етап е свързан със създаване на карта на самия маршрут и GPS координати, преговори с държавни, общински и частни собственици на парцели, тъй като проектът се нуждае от разрешението им за поставяне на маркировки. Крайната цел на този етап е създаване на мобилно приложение, което да води поклонниците по пътя. Третият етап предвижда физическото изграждане на пътя – поставяне на знаци и обозначения, както и реклама. Създадено е специално сдружение за управление на поклонническия маршрут с участието на учени от различни области. Той се очаква да бъде открит през август 2019 година, но още сега стотици хора от различни сектори ентусиазирано взимат участие в събитията, организирани от техните МИГ.

Sobrarbe, създаване на марка за говеждо месо чрез работа в мрежа, Франция

МИГ създава мрежа с други организации за подобряване осведомеността на потребителите, регистриране на обща марка за месо и опазване на застрашен вид лешояди

Традиционното животновъдство в района на Арагонските Пиринеи е един от най-големите икономически и екологични активи на територията. Естествените пасища за говедата допринасят за запазването на биоразнообразието и местностите с голяма природна стойност, като същевременно се произвеждат качествени хранителни продукти. За да се подпомогне устойчивото развитие на животновъдството и да се повиши потреблението на местните продукти през 2016 г. по инициатива на МИГ е създадено партньорство, чрез което да се подобри осведомеността на потребителите и да се регистрира обща марка като запазено географско указание (ЗГУ) за телешкото месо от района. Сред партньорите са Арагонската асоциация на животновъдите от пиренейските породи (ASAPI), Фондацията за опазване на брадация лешояд (FCQ), Общинския съвет на Ainsa-Sobrarbe, , Университета в Сарагоса (Факултет по ветеринарна медицина) и бизнес асоциацията Sobrarbe. Проектът е под надслов "порода нула километра", тъй като обхваща животните родени, отгледани и заклани единствено в региона. Като част от дейностите е предвидено храненето на застрашените видове лешояди с останките от кланиците на месопроизводителите, промоционални и рекламни кампании, разработка на нови техники за преработка и рецепти за готвене, сключване на договори с големи доставчици. Проектът обединява насърчаването на консумацията на месо, произведено в Пиренейския регион и опазване на околната среда, представянето му е включено в 3-тия форум за устойчиво развитие на Пиринеите. Организиран са различни обучителни курсове за производителите, издадени са брошури и са осигурени публикации в медиите. Като резултат през 2017 е сключен договор за доставка на месо в училищата в Айнса, организиран е конкурс за рецепти с телешко месо, както и редица събития с местни готвачи, дегустации, марката Sobrarbe е сертифицирана, повишена е консумацията на месо и съответно са подобрени финансовите резултати на местните ферми.

11. Препоръки към екипа на МИГ „Долна Митрополия-Долни Дъбник“ за успешна реализация на Стратегията и постигане на добри резултати за подобряване на социално-икономическото състояние на територията

Непрекъснато трябва да се работи в посока **активно ангажиране и повишаване на информираността на цялата местна общност** и нейната съпричастност към решаване проблемите на района. Работата на МИГ е дългосрочна и не се заключава само в прием и обработка на проекти по график. Местните хора трябва да се чувстват отговорни за реализирането на стратегията, а всички сектори - мотивирани да участват в нея чрез конкретни предложения. В противен случай в някои от мерките може да няма достатъчно желаещи (какъвто проблем съществува пред някои МИГ в предишния програмен период поради най-различни причини – недостиг на средства за съфинансиране, неинформираност и недоверие, реализиране на проектите по друг

начин поради забавяне на приемите и т.н.) и да се загубят или прехвърлят средства, което да наруши баланса при реализиране на Стратегията. Тази мобилизация се осъществява чрез различни събития – обществени обсъждания, семинари, информационни срещи, лични контакти и работа по места, чрез медиите или чрез създаване на различни информационни материали.

Публичността на действията на МИГ трябва да се разширява. До голяма степен липсата на интерес се дължи на липсата на информация, а оттам и няма мотивация да се кандидатства. Трябва да се обяснява какво е ВОМР и местното партньорство, защо да се кандидатства пред МИГ, а не пред централната администрация, защо са важни проектите, които са свързани чрез Стратегията за постигане на общите цели, как ще се отрази тя на цялата територия, какви са предимствата за малките проекти, че е по-лесно одобрението и реализацията им. Това може да стане чрез използване на други информационни канали, освен сайта на МИГ и организирания от него срещи и публични обсъждания – чрез интервюта и прессъобщения в местните медии, обяви в сградите на администрацията – общините или други публични служби, участия в събития, конференции или изложения, организирани от други институции на местно, областно или национално ниво, създаване на контакти и мрежи между МИГ, читалища и културни институции, училища, НПО и сдружения в областта на опазване околната среда или такива на уязвими групи, които не са включени в местното партньорство, но биха имали отношение и ползи от реализацията на Стратегията. Липсата на достатъчно публичност, особено в началото на прилагане на мерките към МИГ води и до липса на интерес от потенциалните бенефициенти. Добре би било да се популяризират и реализирани от други МИГ проекти и добри практики – чрез издаване на брошури и справочници, с което допълнително да се даде тласък на местната инициатива и идеи за проектни предложения.

Непрекъснато трябва да се **повишава и капацитета на участниците в самата МИГ**, за да са адекватни и информирани не само в областта на програмите, законодателството и промените в него, но и обучени в разработването на идеи за проекти, маркетинг, добрите практики, управление на данни, информационни и комуникационни технологии и различни практически умения. Това е важно за устойчивото съществуване на местното партньорство и доколкото то ще ефективно в своите действия. Съществено е да се повиши капацитета и на общинската администрация, и то не само на представителите, които участват пряко в МИГ, тъй като от нея зависят много решения, свързани с местното развитие, а приоритетите, заложи в различните общински планове имат пряко отношение и към реализирането на Стратегията. Установяването на добри контакти с местната администрация е важно условие за общи по-нататъшни действия - примерно при обсъждане на секторни общински и областни планове и стратегии МИГ може да участва като равноправен партньор. Не трябва да се забравя, че ВОМР е инструмент за децентрализирано управление и интегрирано местно развитие, а инициативните групи са част от местното самоуправление. Повишаването на капацитета се осъществява и чрез участие в различни обучения и семинари, работа в мрежите, обмяна на опит с други МИГ, както

и с администрациите, ссамообучение. Важна е и професионалната подготовка на местни експерти, които да участват в наблюдението и оценката на проектите. Опитът досега в ЕС и в България показва, че в предишния програмен период МИГ са успели да обединят по-успешно партньорите от обществения и частния сектор в изпълнението на стратегиите, а ниският дял на участие на публичния сектор е положителен резултат, но все пак присъствието му е важно, за да има интеграция на вертикално ниво с местните стратегически приоритети и документи.

Много важно е и да се предотврати **спадането на мотивацията** и ниската степен на ангажираност на участниците в самата МИГ по отношение дейността на групата. По време на изпълнение на стратегиите в предишния програмен период екипите на МИГ търпят непрекъснати промени, което води до ниска устойчивост и загуба на административен капацитет. Една от основните причини за това текучество е забавяне одобрението на стратегиите, и големия период между съставянето им и реалното започване на изпълнението – повече от година и половина. В този период много от участниците в местните партньорства се демотивират, напускат, започват друга работа, не са малко и **междучелностните конфликти**, както и политическия натиск, смяната на кметове и т.н. За да се избегнат подобни проблеми, тъй като има сходно забавяне, в работата и взимане на решение на МИГ трябва да се ангажират активно всички членове – общото събрание, а не само управителния съвет и експертите, да се правят по-чести срещи и да се поддържат лични контакти между тях. Затова друга препоръка е да се работи и върху добрите междучелностни отношения и интеграцията между членовете на всякакви нива, тъй като равнопоставеността е условие за успеха и просъществуването на една група с общи интереси. Трябва да се избягва доминирането на един или друг сектор, както и на отделни личности, тъй като колективният дух на МИГ спомага да се преодолеят множество проблеми от организационен и управленски характер. Предпоставка за по-доброто сработване в екипите на МИГ са колективните дейности – обучителни пътувания и контакти за обмен на добри практики в България и Европа, инициативи и действия, които формират здрави служебни връзки.

МИГ трябва да са много активни в **комуникацията си с УО на ПРСР, както и с разплащателната агенция ДФЗ**, за да могат своевременно да отреагират при възникнали проблеми при оценката на подадените от тях проекти и на самата Стратегия. Такива контакти могат да са индивидуални, чрез изпращане на официални писма, в които са формулирани някакви проблеми или чрез колективен натиск чрез мрежите, в които членува МИГ – двете съществуващи асоциации, които са поели ангажимент да защитават интересите на своите членове. Опитът в предишния период на прилагането на ЛИДЕР в България показва, че бенефициентите не само нямат достатъчно средства да започнат проектите, но изпитват финансови затруднения да изпълнят сключените договори, които допълнително са засилени от значителни закъснения от страна на ДФЗ при възстановяване на направените разходи. Самите МИГ мат проблеми при първоначалното финансиране на разходите си, а изпълнението на стратегиите се извършва в твърде скъсен период и поради липса на време освободените средства от неизпълнените проекти не могат да се прехвърлят към други проекти, което

води до неизпълнение, липсата на авансово финансиране на проекти от НПО сектора също носи големи затруднения, тъй като този тип организации по-трудно намират средства от други източници. Предварителното осъзнаване и формулиране на тези проблеми и обсъждането им с централната администрация до голяма степен може да ги предотврати. Както вече се каза, добрите връзки с администрациите на по-горно ниво – не само общинските, но и областните, както и службите на МЗХГ (областните дирекции и общинските служби „Земеделие“) на местно ниво, териториалните статистически бюра, местните подразделения на браншовите организации, сдружения и камари са е един от най-важните фактори за защита на интересите и повишаване на общественото участие. МИГ може да бъде посредник и с различни образователни или научно-изследователски институции на територията, тъй като резултатите от техните изследвания, опити и научни знания могат да бъдат използвани пряко в работата на местните стопанства и съответно за реализация на проектите.

МИГ трябва да се погрижат за **много доброто си информационно обезпечаване**. От една страна, то е свързано с поддържането на база данни – на нормативни актове и на проекти и бенефициенти. От друга, информационното осигуряване включва бизнес кореспонденция и комуникация с администрацията и бенефициентите, съставяне на планове и графици, поддържане на стриктна финансово-счетоводна отчетност – както на дейността на самата МИГ, така и на средствата по проектите, контрол над решенията и изпълнението им, различни анализи и прогнози. В този смисъл уменията и знанията в областта на информационните технологии са задължителни, особено за мениджърския състав на МИГ и при липсата им се налага обучение в тази област. Важна част от публичността на МИГ са добрите контакти с медиите – местни, регионални и дори национални при общи проблеми или действия на няколко местни групи. Членовете на МИГ са сред публичните местни лидери и трябва да търсят изява във вестниците, радиото и телевизията във вид на интервюта, статии, съобщения за дейността на групата, пресконференции, различни събития, на които да бъдат канени журналистите. Добрите практики показват, че МИГ дори заснемат филми за дейността си или за резултатите от някой проект, правят предавания в местните радиостанции, активни участници са в промотирането на местната идентичност и култура.

За да се реализира успешно подходът „отдолу-нагоре“ и да се избегнат конфликти е много важно **предварителното и справедливо разпределение на задълженията** и отговорностите между общините и представителите на стопанския и нестопанския сектори. Тъй като в началото на съществуването си МИГ зависи от общинските бюджети, има опасност от превишаване на влиянието във взимането на решения – нещо, което масово се наблюдава в различните МИГ в първия програмен период и води до загуба на мотивация сред останалите членове. Има опасност и от превес на общинските проекти и преразпределение на средства за сметка на частните – според оценката на ЛИДЕР от 2018 г в доклада на МЗХГ, в предишния програмен период се е случило тъкмо такова изкривяване на първоначалното разпределение – в посока на инвестиционните мерки за общините. Така че, препоръката е в тази посока да бъде постигнато равновесие – мерките на общините да не са самоцелни, а да допринасят за

цялостното подобряване на средата и са свързани с частните проекти на бенефициентите и равномерното постигане на целите - съживяване на местната икономика, повишаване на икономическата активност, намаляване на безработицата и повишаване на жизнения стандарт едновременно с подобряване на инфраструктурата. Баланс трябва да се постигне и с представителите на частния сектор, които много често, въпреки първоначалния ентузиазъм, по-късно декларираат, че нямат време да се занимават с обществени дела и да участват в действията на МИГ. За да има успех, всички трябва да са активно ангажирани в управлението и взимането на решения.

Освен това, МИГ трябва да се стреми към равномерно (спрямо мащабите) **разпределение на проектите между двете общини**, за да може да се постигне комплексното въздействие върху цялата територия. Между двете общини, въпреки кохерентността на територията, съществуват известни различия от чисто обективно естество – Долни Дъбник е по-малката община, но пък с повече земеделски производители и по-близо до областния град, което е от съществено значение за достъпа до пазарите, услугите и заетостта. Долна Митрополия е водещият партньор в местната инициативна група и съответно разполага с по-голям експертен потенциал, по-развита преработвателна промишленост и повече население. Въпреки тези диспропорции, проектните предложения при възможност трябва да са съобразени с нуждите на двете общини, а не да се предпочитат бенефициенти от едната или другата, както активно да се информират за приемите жителите на цялата територия, независимо дали се очакват предложения от всички населени места или не. Трябва да се спазват, също при възможност, предварително зададените в Стратегията проценти между различните сектори – земеделие, преработка, диверсификация и да се подкрепя установяването на вертикални връзки между тях, независимо в коя от двете общини са разположени кандидатите.

Друга препоръка е вече споменатото **търсене на свързаност между проектите**, което може да е във вид на целенасочени действия в един сектор – примерно модернизация на селското стопанство и хоризонтални връзки - координация на стопанската активност, достъпа до пазари в областта или в национален мащаб. В тази посока трябва да се подпомага развитието на малките и средни стопанства, на малките и средни предприятия, и да се създават стабилни връзки между тях – кооперации, организации на производители, общи марки и общи маркетингови и рекламни стратегии. Необходимо е да се търси и вертикално съответствие – взаимодействие между земеделския бизнес и промишлеността – създаване на интензивни форми на земеделско производство и мощни преработвателни структури, съчетаване на земеделие и туризъм или други неземеделски дейности, модернизация и социална отговорност, общински проекти и създаване на нови работни места, културно наследство и уязвими групи и т.н. Вертикалната интеграция може да е и примерно между общинските проекти за обновяване на пътища и канализация и частните проекти на бенефициентите, които могат да се възползват взаимно от облагородяването на средата на населените места. Подкрепата от страна на МИГ на единични проекти, които не са свързани помежду си би довела до загуба на публични ресурси и напразно усвояване на пари, както и до

облагодетелстването на отделни кандидати, без да имат принос към изпълнението на Стратегията

При обработката на проекти би следвало да се търси и **вътрешно секторен баланс**. Както в предишния програмен период, така и в наблюдаваното досега развитие на земеделието на територията на МИГ, а и в сегашното национално финансиране по ПРСР е налице дисбаланс при разпределението на средствата. Най-голям финансов поток за изпълнение на инвестиционните проекти се генерира в подсектор „зърнени и полски култури“ - към края на 2015 г. това са 51 % от одобрените средства. Следователно, една от препоръките е при възможност да се препрочита подкрепа на т.нар. чувствителни сектори в земеделието и преработката – зеленчуци и плодове, животновъдство, мляко и етерично-маслени култури. По отношение на диверсификация на дейностите по мярка 6.4 развитието на селския туризъм е ограничено, тъй като изграждането на къщи за гости има редица рестрикции, поради преобладаващото и неефективно харчене на средства за тях в предишния програмен период. Следователно в областта на развитие на туризма могат да се търсят други направления както в частните мерки, така и в общинските – създаване на туристически атракции, поддръжка на културното наследство, валоризиране на местните архитектурни и природни забележителности, включително и в зоните по Натура 2000, възстановяване на занаятите и т.н. Диверсификацията се предполага да се развива като създаване на услуги за местното население, каквито множество примери са посочени в добрите практики.

Да се търси **свързаност и на национално и европейско ниво** - с приоритетите за развитие по сектори, региони и държави, както и в целия ЕС. Един от най-сериозните недостатъци на местния териториален подход на развитие е, че районът може да остане изолиран и с ниски темпове на растеж, особено ако за това има предпоставки в миналото и в общото регионално развитие – както е случаят със Северозападния регион. Опитът показва, че разчитането само на вътрешни сили и ресурси на развитие, пренебрегва външните влияния и глобалните икономически процеси и това може сериозно да увреди развитието на местното общество и икономика. Така че МИГ трябва да търси връзки с други участници в пазарите и преработката, създаването на вериги на местно ниво не е достатъчно. Много често местните вериги на производство, консумация и разпределение не могат да взаимодействат с други такива вериги в по-широк мащаб, търсенето и възможностите са различни, съществува и проблем с очакванията на потребителите и качеството. Например МИГ може да е посредник и да съдейства за връзката между отделни производители и големите търговски вериги или големи национални преработватели, които да изкупуват продукцията на местните фирми, също така да урежда участия в различни изложения на земеделска продукция на национално ниво или в други държави на ЕС, каквито практики има в изобилие в последно време. Успешен подход в помощ на местния бизнес е иниципирането на създаване на обща за територията марка – в един сектор (примерно за млечни продукти) или между няколко сектори (качество на местните продукти и туристическите услуги) и съответно организиране на обща маркетингова и рекламна

кампания с цел да се излезе на вътрешния национален или международните пазари – нещо, което не е постижимо за отделния производител.

Да се разпишат **лесни и унифицирани процедури при оценяването на проектите**, което ще е в помощ едновременно на бенефициентите и на оценяващите комисии. Освен общите разписани в ПРСР правила за проектите, съществуват и специфични критерии за оценка, заложи в стратегията, които трябва да бъдат включени в процедурите. Въпреки това, нищо не пречи МИГ да създадат собствени предварителни формуляри, за да стане ясно проектът отговаря ли на условията или не. Като емблематична добра практика във всички ръководства на ЕК се споменават формулярите на словашка МИГ, която се състои от 4 страници таблици за попълване, и която служи за предварителна оценка и е улеснила в пъти работата на експертите впоследствие. Освен това е увеличила доверието в работата им, тъй като всички бенефициенти са били оценявани по прости и еднакви критерии. Също така, при оценка и мониторинг на стратегията, освен индикаторите, би следвало да се използват и обективни икономически данни за изпълнение на отделните проекти – увеличен ли е обема и количеството произведена продукция, оборота и печалбата, нетната добавена стойност в подпомогнатите стопанства и създадена добавена стойност на годишна работна единица, брой създадени или запазени работни места. Трябва да се направи опит и за оценка за въздействието върху околната среда, тъй като в предишния програмен период за това въздействие няма ясни критерии. И не на последно място трябва да се оцени приносът на подпомогнатите предприятия и стопанства към общите икономически стойности на целия район, както и колко частни инвестиции са привлекли.

При възможност МИГ може да съдейства с набавяне на информация и организиране на **консултации за бенефициентите за по-лесен достъп до средства** за съфинансиране и особено в областта на кредитирането. Както вече се каза, осигуряването на собствени средства е един от най-големите проблеми за малките проекти – както при започване на дейностите, така и при изпълнението им. Извършените разходи не се възстановяват навреме, което принуждава бенефициентите да използват възможно най-малко средства при реализиране на заложените дейности, поради същата причина някои от дейностите отпадат и съответно проектите се изпълняват некачествено. Тъй като отпускането на кредити е национална политика и по никакъв начин проблемът не може да бъде решен на местно ниво, МИГ може да наеме финансови специалисти, които да дават консултации, да следи условията на банките, да повишава собствените си знания във финансовата сфера, както и да набавя информация, тъй като вече няколко банки предлагат специални кредити за бенефициенти по ВОМР. МИГ може да се обърне и за съдействие към мрежите, в които членува, тъй като асоциациите е възможно да издействат по-добри общи кредитни условия за своите членове.

МИГ трябва да продължи **активната си работа в различни мрежи**, както и да се възползва от между териториалното и транснационалното **сътрудничество** с други МИГ по мярка 19.3, която е заложи в Стратегията, а приемът е вече отворен. Освен в институционалните мрежи, МИГ може да гради и неформални, каквито примери има в

добрите практики – примерно създаване на мрежи с местни училища, социални домове, образователни и научни институции, екологични организации и НПО, граждански организации, сдружения и НПО в областта на културата и самобитността, творчески съюзи на местно ниво, организации на хора с увреждания, женски организации. Важни са и контактите с бизнес организации и форуми - създадени по инициатива на предприемачи или техни сдружения, като например кооперации, обединения на производителите и др. Местният бизнес също участва в планирането на икономическата политика на района и може да бъде много полезен дори в неформално общуване. Чрез създаването на подобни мрежи и връзки могат да бъдат подпомогнати проекти, които работят с голям кръг заинтересовани страни – културно наследство, туризъм, ресторантьорство, защитени зони, деца и жени, уязвими групи, включени в единни действия или пък в модернизацията на стопанствата да бъдат използвани научни разработки и дадена работа на малцинства, или в обновяването на инфраструктурата да се включат доброволци и използван опита на спортните дружества при правене на велоалеи и т.н. Участието на МИГ в различни събития на администрацията, мрежите и по-широк кръг инициативи на национално и европейско ниво е свързано с повишаването на обмен на информация и споделяне на добри практики, което повишава и капацитета на работа на самото местно партньорство.